ULOGA POSLOVNOG BANKARSTVA U RAZVITKU HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Amižić, Božena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:309587

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

ULOGA POSLOVNOG BANKARSTVA U RAZVITKU HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Mentor:
Prof. dr. sc. Zlatan Reić

Student:
Božena Amižić, bacc.oec.,
2170795

Split, rujan, 2019.

Sadržaj

1. UVOD 1

1.1. Problem istraživanja 1

1.2. Predmet istraživanja 3

1.3. Istraživačke hipoteze 4

1.4. Ciljevi istraživanja 4

1.5. Metode istraživanja 5

1.6. Doprinos istraživanja 6

1.7. Sadržaj i struktura rada 7

2. POVIJEST I VRSTE BANAKA 9

2.1. Pojam banke 9

2.2. Povijest razvoja banaka 12

2.3. Vrste banaka 15

2.4. Vrste banaka koje postoje u Hrvatskoj 18

2.4.1. Razvojne banke 18

2.4.2. Trgovačke banke 19

2.4.3. Štedionice, štedne banke i kreditne unije 20

3. ZNAČAJKE HRVATSKOG BANKOVNOG SUSTAVA 23

3.1. Bankarski sustavi zemalja u razvoju i tranziciji 23

3.2. Uloga Hrvatske narodne banke 24

3.3. Obilježja bankarskog sustava u Hrvatskoj 26

3.4. Međunarodni standard financijskog izvještavanja 9 31

4. GOSPODARSTVO HRVATSKE – KRETANJA I TRENDOVI 35

4.1. Osnovni makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva 36

4.2. Bruto domaći proizvod 38
4.3. Industrijska proizvodnja 39
4.4. Trgovina na malo 40
4.5. Turizam 42
4.6. Prijevoz putnika i roba 43
4.7. Građevinarstvo 45
4.8. Osnovni agregati cijena 46
4.9. Tržište rada 48
4.9.1. Zaposlenost i nezaposlenost 48
4.9.2. Plaće 49
4.10. Ekonomski odnosi s inozemstvom 51
4.10.1. Inozemna izravna ulaganja 51
4.10.2. Platna bilanca 52
4.10.3. Vanjskotrgovinska robna razmjena 54
4.11. Tečaj i međuvalutarni odnosi 55
4.12. Tržište kapitala 57
4.13. Monetarna kretanja 58
4.14. Likvidnost i solventnost 60
4.15. Državni proračun 61
4.16. Dug opće države 62
4.17. Inozemni dug 64
4.18. Financijski rezultati poslovanja poduzetnika 65
5. UTJECAJ POSLOVNIH BANAKA NA RAST GOSPODARSTVA HRVATSKE 67
6. ZAKLJUČAK 90
LITERATURA 92

POPIS TABLICA 94
POPIS SLIKA 94
POPIS GRAFIKONA 94
SAŽETAK 97
SUMMARY 97

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Za svaku nacionalnu ekonomiju bankovni sustav ima posebnu važnost. Razvijenost bankovnog sustava moralo bi izravno korelirati s razvijenošću gospodarstva, jer su banke financijski servis realnog sektora, pa je i njihova međuovisnost izravna.

Banke su financijske institucije koje obnašaju funkciju redistribucije štednih depozita u korist kredita deficitarnih institucionalnih sektora. Tako se kreditnom funkcijom banaka financiraju i podržavaju proizvodnja, potrošnja i investicije. Na taj se način uspostavlja sudbinska povezanost bankarstva i gospodarstva, jer samo zdravo gospodarstvo može podmirivati preuzete kreditne obveze, čime se omogućuje rast kreditnih potencijala banaka koje onda mogu nastaviti s usmjeravanjem kredita tom istom gospodarstvu, koje u svakom narednom ekonomskom ciklusu teži stvaranju novih vrijednosti.

Stoga je prirodno očekivati da bi veći bankovni potencijal mogao rezultirati i snažnijom kreditnom aktivnošću prema realnom sektoru sa zajedničkim ciljem rasta i kvalitetnog razvitka pojedinih djelatnosti, odnosno, rasta BDP, čime se zapravo naglašava općekorisna djelatnost bankarstva poboljšavanjem životnog standarda cjelokupne nacije.[1]

Banke su financijske institucije koje imaju bitnu ulogu u procesu rasta ili pada gospodarstva i društvenog razvoja te pružaju temelje normalnog funkcioniranja gospodarskog sustava. Bitno im je pridati važnost i istražiti kakva je njihova uloga na razvitak hrvatskog gospodarstva.

Nakon krize, točnije u posljednih 5 godina, vidljiv je rast hrvatskog gospodarstva. Istovremeno vidljiv je i razvoj bankarskog sektora, otvaranje novih banaka te povratak povjerenja građanstva i poslovnih subjekata u bankarski sektor. Posljednjih godina također je primjetan značajan trend pada kamatnih stopa na kredite kojima se nastoji potaknuti investicije.

[1] Jakovčević, D. (2001): Bankovni potencijali, poslovna spajanja banaka i razvitak hrvatskog gospodarstva, Ekonomski pregled, 52 (11 – 12)

Problem istraživanja postavlja pitanje postoji li veza između razvoja bankarskog sustava i njegovog utjecaja na sveukupni razvoj gospodarstva. Ukoliko postoji postavlja se pitanje mogu li se pozitivni trendovi u gospodarstvu dovesti u korelaciju sa kretanjima u bankarskom sustavu ili pak nastaje negativan sveukupni utjecaj na gospodarstvo.

Također jedan od problema predstavlja pitanje jesu li banke u svom poslovanju više usmjerene na stanovništvo u odnosu na poslovne subjekte. Za rast i razvoj gospodarstva banke bi odigravale snažniju ulogu kada bi više bile usmjerene na kreditiranje poduzeća (posebice politikom smanjenja kamatnih stopa na kredite), smanjenju visine iznosa raznih naknada za bankarske usluge prema poduzećima, koje su potrebne kako bi poduzeća mogla neometano obavljati svoje djelatnosti.

Jedan od oglednih negativnih primjera vezanim uz banke u Hrvatskoj je i situacija sa tečajem (jačanjem) švicarskog franka koja je počela 2015. god. i koji je gotovo u sekundi uzdrmao cjelokupno hrvatsko gospodarstvo. Naime, stanovništvo je u tom trenutku izgubilo povjerenje u banke. Postavlja se pitanje kolika je odgovornost banaka što nisu regulirale kredite s valutnom klauzulom te što nisu dovoljno jasno upozorili na tečajni rizik.

1.2. Predmet istraživanja

Financijsko posredovanje se smatra glavnom funkcijom banaka. Banke djeluju kao posrednici između štediša i osoba koje mogu ili žele uzajmiti novac. Ta se veza često opisuje kao odnos između štediša i investitora, ali osoba koja uzajmljuje novac nije obvezna investirati u smislu nabave novih kapitalnih dobara. Kao posrednici, banke "mogu energično tražiti i privlačiti zalihe neiskorištenih sredstava koje će dodijeliti poduzetnicima za investicijske projekte s velikom stopom društvenog povrata, ili mogu ravnodušno iskorištavati svoj gotovo monopolistički položaj i potratiti investicijske mogućnosti s neproduktivnim zajmovima". Razumno je pretpostaviti da u oba primjera financijsko posredovanje može imati određene posljedice na ekonomski rast.[2]

Predmet istraživanja je utjecaj liberalizacije i razvoja tržišta bankarskim uslugama na trendove kretanja u hrvatskom gospodarstvu. Posljednjih godina hrvatsko gospodarstvo bilježi pozitivne trendove, dok smo istovremeno svjedoci značajnog razvoja modernog bankarstva u smislu sve raznolikije ponude bankarskih usluga. Analizom tržišnih kretanja u pojedinim granama gospodarstva s jedne strane i performansi poslovanja komercijalnih banaka s druge strane, istražit će se je li i u kolikoj mjeri ta korelacija pozitivna ili pak negativna.

Analizirat će se i dostupni statistički podaci o kretanju gospodarstva po sektorima: poljoprivredi, industriji i turizmu, te ukupna potrošnja, zaposlenost i BDP. U radu će se teorijski, odnosno metodom indukcije, istražiti, povezati i zaključiti međuodnos promjena bankarskog sustava i tržišnih kretanja u hrvatskom gospodarstvu. Različiti odnosi, omjeri i pokazatelji promatrani u različitim sektorima gospodarstva Hrvatske ili usporedba dostupnih statističkih podataka sličnih karakteristika omogućuju razumijevanje čimbenika utjecaja.

U radu će se, polazeći od kvalitativnih podataka prije svega, pokušati pronaći regularnost u podacima te ponuditi teorijsko objašnjenje utjecaja poslovnih banaka na razvoj hrvatskog gospodarstva.

[2] Bađun, M. (2009): Financijsko posredovanje banaka i ekonomski rast: pregled empirijskih istraživanja, Financijska teorija i praksa, 33 (2)

1.3. Istraživačke hipoteze

Na temelju opisanog problema i predmeta istraživanja u radu će se postaviti nekoliko hipoteza. Definiraju se dvije hipoteze.

Hipoteze:

- H1 – Poslovno bankarstvo ima prevladavajuće pozitivnu ulogu u razvoju hrvatskog gospodarstva
- H2 – Poslovno bankarstvo ima prevladavajuće negativnu ulogu u razvoju hrvatskog gospodarstva

Obje hipoteze će se istražiti i putem obrade dostupnih podataka o ulozi poslovnog bankarstva na razvitak hrvatskog gospodarstva, odnosno primjenom sekundarnog istraživanja putem interneta, baza podataka, članaka, časopisa i stručne literature pokušat će se dobiti znanstveno validan odgovor.

1.4. Ciljevi istraživanja

Osnovni je cilj ovog rada znanstveno - istraživačkim metodama utvrditi ulogu poslovnog bankarstva u razvitku hrvatskog gospodarstva. Iz osnovnog cilja proizlaze i ostali ciljevi koji ga nadopunjuju, a to su:

- analizirati razvoj i značajke bankarskog sustava u Hrvatskoj

- analizirati trendove i kretanja u hrvatskom gospodarstvu po sektorima

- istražiti utjecaj poslovnog bankarstva na kretanja u gospodarstvu

- utvrditi je li korelacija između poslovnog bankarstva i gospodarskih kretanja pozitivna ili negativna

1.5. Metode istraživanja

U ovom radu će se provoditi sekundarno istraživanje, korištenjem znanstveno - istraživačkih metoda te primjenjujući teorijski i empirijski pristup. Sekundarnim istraživanjem će se prikupljati podatci i činjenice iz dostupne literature, interneta, časopisa, dostupnih baza podataka, stručnih članaka.

Kako bi se u radu odgovorilo na postavljene hipoteze i ostvarilo postavljene ciljeve koristiti će se sljedeće metode istraživanja:[3]

Metoda deskripcije – postupak jednostavnog opisivanja ili ocrtavanja činjenica, procesa i predmeta te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja.

Metoda analize i sinteze – analiza je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjenja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmova, sudova i zaključaka) na njihove jednostavnije sastavne dijelove i elemente i izučavanja svakog dijela za sebe i u odnosu na cjelinu. Sinteza je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem spajanja, sastavljanja jednostavnih misaonih tvorevina u složene i složenije u još složenije, povezujući izdvojene elemente, pojave, procese i odnose u jedinstvenu cjelinu u kojoj su njezini dijelovi uzajamno povezani.

Metoda komparacije – postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihove sličnosti u ponašanju i intenziteta i razlika među njima. Ovom metodom će se uspoređivati rezultati dobiveni iz različitih izvora podataka.

Metoda indukcije – sistematska i dosljedna primjena induktivnog načina zaključivanja u kojem se na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu, od zapažanja konkretnih pojedinačnih slučajeva i fakata dolazi se do općih zaključaka.

Metoda dedukcije – sustavna i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojem se iz općih stavova izvode posebni, pojedinačni, iz općih postavki dolazi se do konkretnih

[3]Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, 4. izd., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 309-376

pojedinačnih zaključaka, iz jedne ili više tvrdnji izvodi se neka nova tvrdnja koja proizlazi iz prethodnih tvrdnji.[4]

Primjenom teorijskih spoznaja, prikupljanjem i obradom relevantnih podataka korištenjem prethodno navedenih metoda istraživanja, ovim radom će se pokušati objasniti problem istraživanja i ispuniti postavljeni ciljevi istraživanja.

1.6. Doprinos istraživanja

Doprinos istraživanja prvenstveno se odnosi na razumijevanje veza između trendova u bankarskom sustavu i njihovog utjecaja na sveukupno kretanje gospodarstva u Hrvatskoj.

Provedba istraživanja ovog rada dati će određeni doprinos i u aplikativnom smislu. U tom smislu, doprinos ovog rada biti će moguća primjena dobivenih rezultata istraživanja prilikom izrade kratkoročnih i dugoročnih gospodarskih razvojnih planova i strategija te ćemo time imati bolji uvid u cjelokupnu situaciju utjecaja poslovnog bankarstva na gospodarstvo Hrvatske.

U radu ćemo istraživati postavljene hipoteze, ogledne situacije, analizirati dostupne podatke te dobivenim saznanjima i rezultatima na njih nastojati doprinijeti proširenju postojeće literature.

[4]Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, 4. izd., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 309-376

1.7. Sadržaj i struktura rada

U nastavku je prikazan sadržaj ovog rada odnosno njegova poglavlja i podpoglavlja.

1. Uvod

2. Povijest i vrste banaka

3. Značajke Hrvatskog bankovnog sustava

4. Gospodarstvo Hrvatske – kretanja i trendovi

5. Utjecaj poslovnih banaka na gospodarstvo Hrvatske

6. Zaključak

Literatura

Prilozi

Sažetak

Summary

Rad će se sastojati od teorijskog i empirijskog dijela koji će biti strukturirani u šest cjelina.

Prvi dio predstavlja uvodni dio rada u kojem su dani problem i predmet istraživanja, postavljeni ciljevi i hipoteze, prikazane metode koje će se koristiti u istraživanju, obradi i prezentaciji rezultata, doprinos istraživanju te struktura cjelokupnog rada.

Drugi dio se odnosi na teorijski aspekt bankarskog sustava počevši od povijesnog dijela. Isto tako će se definirati banka kao pojam te navesti, objasniti i povezati vrste banaka sa poslovima koje obavljaju.

Treći dio fokusirat će se na bankovni sustav Republike Hrvatske. U ovom poglavlju razjasnit će se osnovne značajke hrvatskog bankarskog sustava. Nadalje, sagledat će se razvoj modernog bankarstva u Hrvatskoj te će se navesti banke koje posluju na teritoriju Republike Hrvatske.

U četvrtom dijelu promotrit će se hrvatsko gospodarstvo po sektorima: industrija, poljoprivreda, turizam, trgovina, IT, energetika. Analiza navedenih sektora bazirat će se na praćenju kretanja pojedinih gospodarskih grana kroz povijest.

Peti dio je poveznica prethodna dva poglavlja gdje će se u vezu staviti razvoj poslovnog bankarstva sa razvojem gospodarstva u Republici Hrvatskoj. Stavljanjem ovih dviju pojava u međusobni odnos pokušat će se zaključiti postoji li veza između njih te ukoliko ona postoji je li ona pozitivna ili negativna.

Na samom kraju rada nalazit će se zaključak, sažetak, popis slika, tablica, grafikona i korištena literatura.

2. POVIJEST I VRSTE BANAKA

2.1. Pojam banke

Banke su kroz povijest bile, a u većini zemalja i danas su uz sve značajniju prisutnost nebankarskih financijskih institucija najvažnije financijske posredničke institucije. Dva su najznačajnija bankarska posla, a ujedno i funkcije akumulacije i alokacije financijskih sredstava, prikupljanje depozita i odobravanje kredita, što ubraja banke u depozitno-kreditne institucije zajedno sa štedionicama i štedno-kreditinim zadrugama.[5] Banke se mogu definirati kao institucija koja se bavi prikupljanjem sredstava, plasiranjem sredstava te pružanjem financijskih usluga.[6] Banka je definirana kao institucija, a ne kao financijska institucija jer banke danas nisu samo ograničene na financijsko poslovanje nego su proširile svoje usluge i izvan klasičnih okvira. Banka se bavi uzimanjem i prikupljanjem sredstava jer uzima sredstva pa ima obvezu prema onom od koga je ta sredstva uzela. Banka može prikupiti sredstva u obliku depozita, ali i u obliku kredita. Banka koja uzima sredstva ne uzima ih da bi ih držala nego da bi ih dalje plasirala; zato i daje kredite. Uzimanje sredstava i plasiranje tih istih sredstava samo je jedan mali dio financijskog krvotoka ekonomije koji se naziva platnim prometom. Platni promet predstavlja kolanje novca kroz ekonomiju pa su kanali platnog prometa žile kroz koje teče novac kroz ekonomiju, ali je on samo jedna od usluga koje obavljaju banke. Funkcije banke su depozitne i kreditne. Obje ove funkcije predstavljaju banku kao financijskog posrednika između onih koji imaju sredstva i onih kojima trebaju sredstva. Banke primaju sredstva kako bi ih dalje plasirale. Depozit i kreditno poslovanje su funkcije koje obično dijele banke od ostalih financijskih kompanija. Depoziti predstavljaju primljena sredstva s kojima banka raspolaže. Depozitne transakacije su obveze banke i moraju biti pod kontrolom da bi banke od njih profitirale. No, banke kontroliraju i imovinu kreiranu danim kreditima. Znači, glavna je aktivnost banke da bude posrednik između depozitara i dužnika. Upravo ova uloga posrednika sa sobom nosi rizike koje banka nastoji minimizirati, imajući pri tome što veću dobit. U bankarskom se sustavu razlikuju središnje i poslovne ili komercijalne banke. Poslovne banke sudjeluju u kreiranju depozitnog novca, ali unutar

[5] Živko, I., Kandžija, V. (2014.): Upravljanje bankama, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište u Mostaru i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru, str. 30

[6] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Nepromjenjeno izdanje, Visoko učilište EFFECTUS – visoka škola za financije i pravo

ograničenja ili pravila koja im postavljaju zakonske norme i politika središnje banke. Oni su financijski posrednici koji prikupljaju trenutačne viškove novca od građana i poduzeća te ga plasiraju (posuđuju) drugim građanima i poduzećima koji imaju manjkove novca. Poslovne banke ostvaruju dobit kao razliku između aktivnih kamata (koje naplaćuju od zajmotražitelja) i pasivnih kamata (koje plaćaju štedišama). Ostale financijske institucije, primjerice brokerske kuće, služe kao posrednik između kupaca i prodavaoca dionica. Uzimanje depozita i izdavanje kredita razlikuje banku od ostalih financijskih institucija, iako one pružaju druge financijske usluge, a banke su u novije vrijeme značajno proširile svoje poslovanje preko bankarskih grupa. Trošak posredovanja uključen je u administrativne troškove koji su vezani za štedne i kreditne proizvode koje banke nude. Za razliku od individualnih slučajeva, gdje je trošak pronalaženja potencijalnih kreditora i dužnika visok, banka može postići ekonomiju razmjera preko transakcijskih troškova, tj. uz veliki broj štednih i depozitarnih proizvoda, troškovi transakcije su konstantni ili se smanjuju. Za razliku od individualnih kreditora, banka ima prednost jer se može koristiti informacijama ekonomije opsega u davanju kredita, budući da ima pristup privilegiranim informacijama o sadašnjim i potencijalnim dužnicima koji imaju otvoren račun u banci. Obično nije moguće prikupiti i prodati tu informaciju pa ju banke koriste interno da povećaju svoj kreditni portfelj. Ako banka može posredovati uz nižu cijenu, onda će i potražnja za njenim uslugama biti veća. Za velike korporacije kreditiranje kod banaka nije jedini izbor sredstava, ali kreditiranje kod banaka ima još jednu bitnu ulogu za poduzeća, a to je komunikacija s tržištem. S obzirom na to da su banke posebno osjetljive na potencijalne gubitke, banka će kreditirati samo one klijente za koje smatra da će moći vratiti kredit. Ako banka kreditira poduzeće, za ostale sudionike u ekonomiji to predstavlja jasan znak da banka vjeruje u stabilnost poduzeća i mogućnost poduzeća da vrati kredite. Likvidnost koju nudi klijentima iznimno je bitna djelatnost banke. Kad banka plasira sredstava, omogućuje onima koji nemaju raspoloživa sredstava da dođu do njih. To ne mora nužno značiti da oni koji trebaju sredstava nemaju imovinu već samo znači da ta imovina nije likvidna. Ovdje se ponovo vraćamo kreditiranju na temelju realnog pokrića. Kada banke prime sredstva, imaju, zapravo, višak likvidnosti koji plasiraju. Depozitari, zajmoprimci i kreditori - svi imaju različite zahtjeve likvidnosti. Klijenti očekuju da mogu podići svoje depozite u bilo koje vrijeme. Uobičajeno je da poslovni klijenti (tvrtke) žele podići kredite i otplatiti ih u skladu s očekivanom internom stopom nekog projekta koji se neće ostvariti još nekoliko godina nakon završetka projekta. Štediše nastoje svoj višak sredstava plasirati banci kako bi ostvarili povrat na višak sredstava. Kada građani daju depozit banci, oni se efektivno

odriču sadašnje potrošnje u korist neke očekivane veće buduće potrošnje. Za banku je problem uskladiti vremensku razliku između onih od kojih je banka primila sredstva i onih kojima je banka plasirala sredstva. Ovaj se problem naziva neusklađenost ročne strukture i izravno je povezan s rizikom likvidnosti. Što je možda još i značajnije, likvidnost je varijabilna tijekom vremena zbog neočekivanih događaja. Ako se promatraju klijenti s oročenim depozitima uz fiksni prinos (npr. 3 ili 6 mjeseci), oni očekuju da će ih moći povući na zahtjev, u zamjenu za plaćanje kamatne kazne. S druge strane, poduzeća su dinamična i njihove potrebe za financiranjem mijenjaju se iz dana u dan. Zahtjevi za likvidnošću obje strane mogu biti ispunjene omogućavanjem dužniku da vrati kredit prije ili da zadovolji uvjete povrata prevaljivanjem kredita, ako banke mogu primiti veliki broj zajmoprimaca i štediša. Likvidnost je, dakle, bitna usluga koju banka nudi klijentima, što razlikuje banke od drugih financijskih institucija koje nude bankarske i nebankarske financijske proizvode. Funkcija koju ima novac i usluge koje nude banke, daju bankama elemente za tvrdnje da su "javno dobro". To objašnjava zašto su banke posebno regulirane. Kod združivanja imovine i obveza, banke su posrednik transformacije, transformirajući vrijednosti imovine i obveza. Ova aktivnost nije jedinstvena samo za banke. Osiguravajuće tvrtke također obuhvaćaju transformacije imovine. Isto tako, investicijski fondovi ili štedionice obuhvaćaju veliku imovinu, što omogućuje investitorima da imaju koristi od efekata diverzifikacije. Postoji, međutim, jedan aspekt transformacije imovine koji je jedinstven za banke. One nude proizvodnu štednju s kratkim dospijećem (čak i a vista), sklapajući kreditne ugovore s dužnicima, koji će biti nadoknađeni u budućnosti. Bankarski su krediti vrsta financiranja koja nije dostupna na organiziranim tržištima, već se jedino mogu dobiti od banke. Mnoge bankarske institucije kredite daju bez cjenovne značajke. Tekućim računom moguće je pokriti kamate na depozit ili kroz ponudu direktne debitne kartice i čekovne knjižice. Banka može biti aktivna kod svake od tih usluga, ali mnogi će nadoknaditi trošak tih necjenovnih značajki smanjenjem plaćene stope depozita u razmjeni u kojoj klijent daje oročena sredstva (stavljanjem depozita u banci na neko ugovoreno vrijeme, primjerice 60 dana ili 1 godinu) te se klijentu plaća veća kamatna stopa za polog. Ako klijent prije toga povuče novac, nametnut će mu se zatezne kamate. Sličnan je postupak ako klijent vrati svoj hipotekarni kredit ranije, tereti se za prerani povrat.

S primjenom informatičke tehnologije pojavljuje se elektroničko bankarstvo putem kojeg banke nude nove proizvode i usluge putem interneta uz preinake u organizacijskoj strukturi ili

se osnivaju nove čiste internet banke. Razlozi zbog kojih se pojavljuju internet banke su: privlačenje novih klijenata, održavanje koraka sa tehnologijom, odgovor konkurentima na polju internet usluga, diversifikacija tržišta, pristup novim izvorima depozita, nova kreditna baza, smanjenje troškova, dodatni prihodi i sl.

Treba imati na umu kako banke različitih zemalja funkcioniraju u različito uređenim instituacionalnim i pravnim sustavima, u slabije ili bolje razvijenim financijskim sustavima, sa slabijom ili jačom regulacijom, što utječe na obujam i vrstu poslova koje banke obavljaju. Iz ovih razloga definiranje banke stvara poteškoće zbog različitih poimanja banke i njezine djelatnosti.

2.2. Povijest razvoja banaka

Povijesno gledano, bankarstvo počinje s bogatim pojedincima koji svoj novac pozajmljuju trgovcima te razvitkom navike polaganja novca zlataru na čuvanje. Zlatari shvaćaju da je samo dio položenog novca potreban za zadovoljenje tekućih potreba, stoga razvijaju unosnu praksu pozajmljivanja viškova novca uz kamatu. Međutim, ako se promatra razvoj poslova koji su po svojoj prirodi bankarski, vidljivo je da se bankarski poslovi pojavljuju još u robovlasničkom razdoblju povijesti. Već u 7. st. prije n.e. poznate su privatne kuće tzv. tezauri koji su prikupljali na čuvanje hranu i druge proizvode te ih davali na pozajmicu. U antičkoj Grčkoj posebno se razvijaju mjenjački poslovi, tako nastaju trapezari koji svoje ime dobivaju po stolovima na kojima su obavljaju svoje mjenjačke poslove (trapeza=klupa). Kako se novac nagomilavao, mjenjači su se počeli baviti lihvarenjem. Izdavaju se bogatiji te otvaraju mjenjačnice koje su davale zajmove na založnice, uzimale novac na štednju, vršile operacije oko prijenosa novca. U antičkom svijetu bilo je raširenо korištenje hipoteke, tj. uzimanje zemlje u zalog radi isplate zajma. U 3.st. prije n.e. grci prenose ovaj zanat u Rim gdje on doseže svoj najviši stupanj u robovlasničkom društvu. Rimski bankari nazivaju se argentariusi, bave se primanjem depozita, davanjem kredita, posredovanjem u platnom prometu, a njihove knjige koriste se u dokaznim postupcima kao javne isprave. Propadanje Rimskog Carstva znači kraj razdoblja cvjetanja bankarstva. U feudalizmu je dugo vremena, jedini posao koji se obavljao, bio mjenjački. Kreditni poslovi su zamrzli, a ostao je jedino robni kredit. Međutim, kasnije će se pojaviti novčani kredit kao potpora robnoj trgovini. Do

ponovnog oživljavanja bankarstva dolazi na tlu Italije u njezinim gradovima-državama Veneciji, Firenci i Genovi. Prva banka poznata u povijesti bankarstva je Casa di sant Georgie osnovana 1407.godine. Međutim, ni ove banke nisu bile kreditne institucije već ustanove platnog prometa. U ovo vrijeme dolazi do pojave mjenice kao instrumenta razmjene i plaćanja.

Razvoj modernog bankarstva treba tražiti u 19. stoljeću kada počinje osnivanje banaka kao dioničarskih društava. Pojava banaka ovoga tipa vezuje se uz industrijalizaciju zemalja u kojima se banke osnivaju zbog čega banke pronalaze u kreditiranju i platnom prometu svoju perspektivu te uspjehu da mobiliziraju velika sredstva koje koriste u financiranju trgovine i industrije. Bankarstvo u Republici Hrvatskoj razvija se od sredine 19. stoljeća kada se počinju osnivati bankarske i kreditne ustanove. Preteča prve hrvatske banke je založni zavod osnovan u Dubrovačkoj Republici 1617. g. Prva banka u Republici Hrvatskoj bila je Prva hrvatska štedionica osnovana 1846. godine u Zagrebu. U razdoblju između dva svjetska rata u Kraljevini Jugoslaviji postojale su državne, poludržavne i privatne banke.[7]

Osobine bankarstva onoga vremena:[8]

- izrazito velika rascjepkanost,
- veliki broj malih privatnih banaka (niska koncentracija kapitala) - 178 banaka nakon I. svjetskog rata,
- odsustvo specijalizacije u bankarskim poslovima.

Nakon svjetske ekonomske krize (1929./1932.), zbog nepridržavanja osnovnih bankarskih principa u poslovanju, većina banaka u RH odlazi u stečaj, ili se spaja s drugim bankama, a sve više ih prelazi u vlasništvo države (državni kapitalizam). Tijekom II. svjetskog rata partizanska izvršna vlast uređuje financijska pitanja raspisivanjem dva javna zajma (Zakon narodnog oslobođenja) i emisijom obveznica (2 serije).

Poslije 2. svjetskog rata bankarstvo se razvijalo u socijalističkoj planskoj ekonomiji bez puno samostalnosti u poslovnoj politici i visokom stupnju ovisnosti banaka o središnjoj banci.

[7] Živko, I., Kandžija, V. (2014.): Upravljanje bankama, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište u Mostaru i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru, str. 32-34

[8] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Nepromjenjeno izdanje, Visoko učilište EFFECTUS – visoka škola za financije i pravo, str. 509-512

Napuštaju se tržišni principi u bankovnom poslovanju te se prelazi na administrativno-centralističko planiranje. Posebnu ulogu imala je Služba društvenog knjigovodstva čiji je zadatak bio vođenje društvenog knjigovodstva, kontrola, statistička obrada i evidencije novčanih tijekova. Osobine bankarskog sustava u socijalizmu**:**

- česte promjene bankarskog sustava koje nikada nisu dale odgovarajuće učinke,
- netržišnost, a time i neučinkovitost bankarskog sustava
- gotovo nikakva samostalnost poslovnih banaka u odnosu na središnju banku,
- ograničavanje samostalnosti poslovnih banaka političkim mjerama i ciljevima,
- utjecaj lokalnih političkih vlasti na poslovne banke,
- oskudnost instrumenata financijskih tijekova (novac, bankarski depozit, kredit).

Osamostaljenjem RH ulazi u razdoblje tranzicije.U početnoj fazi tranzicije prevladavaju poslovne banke u vlasništvu poduzeća (njihovih osnivača), tzv. „stare banke“, a istovremeno se pojavljuju i prve privatne banke. „Stare banke“ inercijom uz „podršku“ monetarne politike uglavnom nastavljaju svoje neprofitno ponašanje uz zaduživanje kod središnje banke, a prisutan je i nesrazmjer između devizne politike i štednje u nacionalnoj valuti. Sanaciju nastalog stanja monetarne vlasti provode kroz jačanje kontrolne funkcije središnje banke i propisivanje strožih uvjeta poslovanja te kroz konkretne postupke ozdravljenja pojedinih poslovnih banaka, a jedini kriterij za sanaciju neke banke je veličina njezinog gubitka i njezin utjecaj na gospodarstvo sredine u kojoj djeluje. Obilježja sanacije poslovnih banaka:

1. Prijenos loših plasmana na posebnu agenciju (Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka),
2. Dokapitalizacija,
3. Promjena dioničara i Uprave banke.[9]

[9] Srb, V., Matić, B.(2001.): Bankarstvo u gospodarstvu, Pravni fakultet u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek,

2.3. Vrste banaka

Razvoj bankarstva izravno je povezan s razvojem tržišta kapitala, ekonomskim rastom i tehničkim dostignućima u ekonomiji. Kako se razvija poslovanje u ekonomiji tako se razvijaju i potrebe za raznovrsnim bankarskim uslugama. Širenjem usluga koje klijenti traže, banke kreću putem specijalizacije i fokusiraju se na poslovanje koje smatraju optimalnim.

U početku svojeg djelovanja banke su prikupljale sredstva od onih koji su imali viškove sredstava i plasirale ga onima kojima su sredstva nedostajala. Zbog činjenice da su banke obavljale alokativnu funkciju, a zahtjevi klijenata nisu bili sofisticirani, prve su banke bile univerzalne.

Suvremeno bankarstvo karakterizira više vrsta banaka, što je najvećim dijelom rezultat najzahtjevnijih bankarskih poslova, kako po kriteriju roka, rizika, tako i po njihovom opsegu. Nacionalne specifičnosti i tradicija dodatno utječu na raznolikost. Razvijenost tržišnih mehanizama dodatno određuje funkcionalnost bankarskog sustava.[10]

S obzirom na potrebe klijenata, ekonomske karakteristike, povijesne okolnosti, političko okruženje i ekonomske prednosti pojedine banke, razlikujemo razne vrste banaka kao što se može vidjeti u Tablici 1.

Tablica 1: Različite vrste poduzeća koja pružaju financijske usluge, a koje se nazivaju bankama

Naziv bankovnog poduzeća	Definicija i opis
Poslovne banke	primaju depozite i odobravaju kredite poduzećima i pojedincima
Banke u novčanim centrima	najveće poslovne banke sa sjedištem u vodećim financijskim centrima
Lokalne banke	manje, poslovne i štedne banke koje se usredotočuju na lokalnu zajednicu
Štedne banke	privlače štedne depozite i odobravaju kredite pojedincima i obiteljima
Kooperativne banke	pomažu stočarima, ratarima i potrošačima da steknu robe i usluge
Hipotekarne banke	odobravaju hipotekarne kredite za kupnju novih stambenih nekretnina, no ne primaju depozite
Investicijske banke	potpisuju emisije novih vrijednosnica svojih korporativnih klijenata
Trgovačke banke	osiguravaju dužnički i vlasnički kapital poduzećima
Industrijske banke	kompanije za odobravanje kredita s državnim

[10] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Nepromjenjeno izdanje, Visoko učilište EFFECTUS – visoka škola za financije i pravo

	odobrenjem za rad koje su u vlasništvu financijskih ili nefinancijskih korporacija
Međunarodne banke	poslovne banke prisutne u više država
Korporativne banke	veće poslovne banke koje opslužuju korporacije i države
Banke koje posluju sa stanovništvom	manje banke koje prvenstveno opslužuju stanovništvo i manja poduzeća
Banke s ograničenim opsegom usluga	nude uzak opseg usluga, a uključuju, na primjer, kartične kuće ili odobravatelje drugorazrednih kredita
Banke banaka	pružaju usluge (npr. namira čekova i trgovina vrijednosnicama) bankama
Banke za manjine	usredotočuju se prvenstveno na klijente koji pripadaju nekoj manjinskoj skupini
Nacionalne banke	djeluju na temelju federalnog odobrenja za rad koje im je izdala Agencija za izdavanje dozvola za rad i kontrolu banaka u Sjedinjenim Državama
Državne banke	djeluju na temelju odobrenja koja su im izdale bankovne komisije u različitim saveznim državama
Osigurane banke	depoziti koje drže imaju federalno osiguranje (npr. FDIC-a)
Banke članice	pripadaju sustavu federalnih rezervi
Pripojene banke	u potpunom ili djelomičnom vlasništvu holding-kompanije
Virtualne banke	pružaju svoje usluge samo putem interneta
Fringe banke	vrše isplatu plaća, nude predujmove i kredite temeljem knjižnice vozila, unovčavaju čekove i djeluju kao zalagaonice te nude najam s mogućnošću kupnje
Univerzalne banke	nude doslovno sve financijske usluge dostupne danas na tržištu

Izvor: Rose, P. S., Hudgins, S. C. (2015.): Upravljanje bankama i financijske usluge, 8. izd., Mate, Zagreb, str. 3

U ovom ćemo se radu baviti najvažnijom od svih bankovnih institucija – poslovnom bankom – koja posluje i s poduzećima i s potrošačima diljem svijeta primajući depozite i odobravajući kredite.[11]

S pojavom globalizacije i protoka informacija banke proširuju svoje usluge i postaju holding kompanijama ili se počinju povezivati preko granica države i kontinenata te postaju financijskim konglomeratima. U današnjem financijskom svijetu granice između pojedinih vrsta banaka sve su manje predmetom definiranja i sve više prelaze u domenu teorijske rasprave. Za banku je kao i za svako drugo poduzeće najznačajnije da je profitabilna i da ostvari dobit svojim dioničarima.[12]

[11] Rose, P. S., Hudgins, S. C. (2015.): Upravljanje bankama i financijske usluge, 8. izd., Mate, Zagreb

[12] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Nepromjenjeno izdanje, Visoko učilište EFFECTUS – visoka škola za financije i pravo

Hrvatska je malo tržište, ali ima jako razvijen bankarski sektor no može se reći da u Hrvatskoj postoje tri vrste banaka:

1. Univerzalne banke

2. Štedne banke i štedno-kreditne unije (stambene štedionice)

3. Razvojne banke - ova kategorija ima samo jednu banku, a to je HBOR.

Većina banaka u Hrvatskoj su univerzalne banke. Temeljni razlog zašto u Hrvatskoj dominiraju univerzalne banke je nemogućnost profiliranja pojedinih banaka u različite vrste kategorija na malom tržištu. Nemogućnost profiliranja proizlazi iz dva temeljna razloga. Prvi je veličina hrvatskog financijskog tržišta, a drugi je povijesno naslijeđe. Profiliranost koja je ponuđena nije došla kao rezultat poslovnih procesa, nego je administrativne prirode.

Hrvatska kao mala zemlja jednostavno nema dovoljan broj klijenata koji bi mogli stvoriti kritičnu masu kako bi došlo do segmentiranja bankarskog tržišta u Hrvatskoj i nastajanja specijaliziranih bankarskih institucija koje postoje na velikim razvijenim tržištima. Veći dio bankarskog sustava u Hrvatskoj u vlasništvu je velikih stranih banaka. Vlasnici banaka u Hrvatskoj su uglavnom univerzalne banke koje nastoje prilagoditi poslovanje pojedinih banaka u Hrvatskoj poslovanju u svojim matičnim državama. Zbog toga mnoge banke u Hrvatskoj, čak i u organizacijskoj strukturi, nastoje kopirati svoje vlasnike u načinu poslovanja kako bi se povećala ukupna učinkovitost bankarskog konglomerata. Povijesno naslijeđe je također odredilo bankarsko poslovanje u Hrvatskoj. Dok su velike svjetske banke počele svoje profiliranje u prvoj polovici 20. stoljeća, banke u Hrvatskoj nisu imale mogućnost profiliranja sve do 1990. U tako kratkome vremenu jednostavno nije moguće da se banke profiliraju po načinu poslovanja ili značajno segmentiraju po određenom sektoru tržišta. Umjesto profiliranja, bankama je bilo puno jednostavnije proširiti usluge poslovanja, stoga su mnoge banke sa razvojem tržišta kapitala u Hrvatskoj krenule u osnivanje brokerskih kuća i investicijskih poduzeća te tako proširile ponudu svojih usluga. Iako je došlo do širenja usluga, nije došlo do jasne specijalizacije usluga.[13]

[13] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem

2.4. Vrste banaka koje postoje u Hrvatskoj

2.4.1. Razvojne banke

Specijalizirane banke po vrsti posla također mogu biti različitog profila. Najčešće su razvojne banke (banke dugoročnoga kreditiranja) kojima su glavni oblik plasiranje kredita za financiranje specijalnih projekata pod posebnim uvjetima. Ovdje treba istaknuti EBRD, Europsku banku za obnovu i razvoj, kojoj je HBOR hrvatska inačica. HBOR u Hrvatskoj djeluje sa specifičnom funkcijom projektnog financiranja. Ovakve banke koje se bave investiranjem mogu imati veliko značenje na razvoj i rast ekonomije ako je njihova uporaba pravilna i ako države imaju jasno definirane projekte.

Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) osnovana je 12. lipnja 1992. donošenjem Zakona o Hrvatskoj kreditnoj banci za obnovu (HKBO). U prosincu 1995. banka mijenja naziv u Hrvatska banka za obnovu i razvitak. U prosincu 2006. donesen je novi Zakon o Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak. Cilj HBOR-a je poticanje razvitka hrvatskoga gospodarstva. Temeljni kapital HBOR-a je 7 milijardi kuna i čini jedan poslovni udio koji se ne može dijeliti, prenositi niti zalagati i u isključivom je vlasništvu Republike Hrvatske. Djelatnosti HBOR-a ponajprije su financiranje obnove i razvitka hrvatskoga gospodarstva i infrastrukture, poticanje izvoza, potpora razvitku malog i srednjeg poduzetništva, poticanje zaštite okoliša te osiguranje izvoza hrvatske robe i usluga od netržišnih rizika. Sa svrhom provedbe navedenih djelatnosti, HBOR odobrava kredite i druge plasmane, izdaje bankarska i druga jamstva, zaključuje ugovore o osiguranju i reosiguranju, ulaže u dužničke i vlasničke instrumente te obavlja i druge financijske poslove i usluge.[14]

HBOR svoje djelatnosti provodi izravno i neizravno putem banaka i drugih pravnih osoba. Odobreni krediti, izdana jamstva i drugi poslovi HBOR-a moraju biti osigurani na način uobičajen u bankarskom poslovanju. HBOR rizike u poslovanju svodi na najmanju mjeru, rukovodeći se načelima bankarskoga poslovanja. Hrvatska banka za obnovu i razvoj pribavlja sredstva izdavanjem dužničkih vrijednosnih papira te uzimanjem zajmova i kredita, budući da

[14] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Nepromjenjeno izdanje, Visoko učilište EFFECTUS – visoka škola za financije i pravo, str. 525-526

HBOR ima pravo prikupljati sredstva u Republici Hrvatskoj i inozemstvu. HBOR obavlja kreditnu aktivnost na temelju posebno donesenih programa kreditiranja.

Kod direktnih kredita HBOR, u pravilu, ne izvršava isplate korisniku kredita već po njegovu nalogu izravno njegovim dobavljačima ili izvođačima radova. Ako je riječ o plasmanu putem poslovne banke, HBOR isplaćuje sredstva poslovnoj banci te od nje očekuje istovjetan način isplate (prema dobavljačima i sl.) krajnjeg korisnika kredita. Kod kreditnih poslova s inozemstvom isplata se obavlja izravno na račun izvoznika u njegovoj poslovnoj banci.[15]

2.4.2. Trgovačke banke

Trgovačke banke su usko specijalizirane banke koje su se u početku javile kao banke specijalizirane za poslovanje s trgovačkim poduzećima. Zapravo, riječ je bila o trgovačkim poduzećima u Engleskoj koja su trgovala s kolonijama. Barings banka je bila jedna od prvih takvih banaka. Primjer Barings govori nam zašto se banke zovu trgovačke, a ne specijalizirane banke. Kako se razvijalo financijsko poslovanje tako se postupno razvijalo i poslovanje trgovačkih banaka koje su počele proširivati financijske usluge koje su do tada pružale svojim klijentima. Te su promjene povećale atraktivnost bankama da uđu u brokersko poslovanje. Većinu glavnih banaka kupile su brokerske tvrtke ili ulagale u to tržište. Većina britanskih trgovačkih banaka počela je nuditi isti spektar usluga kao i američke investicijske banke. Kako su trgovačke banke postajale sve više investicijske banke, tako su i ti pojmovi sve više bili miješani, a pojam trgovačka banka skoro je nestao iz modernog rječnika bankarstva.

Povijest trgovačkoga bankarstva vrlo je slična povijesti investicijskoga bankarstva u SAD-u. Trgovačke banke u Velikoj Britaniji također su profitne institucije koje su naišle na iste probleme moralnoga hazarda kao i banke u SAD-u.

Do sada su investicijske i trgovačke banke predstavljene u negativnom svjetlu. Pokazano je da je u zadnjih nekoliko godina došlo do vrlo velikih promjena u regulativi kojima je bila svrha da banke posluju „poštenije i transparentnije“. Činjenica je da su neke banke pokleknule pred željom za ostvarivanjem što bržega i što većega profita, ali treba posebno istaknuti bitnu

[15] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem, str. 525-526

ulogu u ekonomijama koje su investicijske i trgovačke banke obavile i još uvijek obavljaju. Značenje investicijskoga bankarstva za ekonomiju je veliko. Problem s investicijskim bankama koje nisu uspjele nije u pogrješci investicijskog bankarstva kao takvoga, nego u ljudima i menadžmentu banke (na svim razinama) koji su radi profita odlučili odstupiti od temeljnih bankarskih načela.[16]

2.4.3. Štedionice, štedne banke i kreditne unije

Štednja je bitna stavka u svakoj državi jer predstavlja akumulirane viškove sredstava koji se zatim mogu po potrebi plasirati. S obzirom na to da je tečaj značajna varijabla koja utječe na ponašanje ekonomskih participanata, u mnogim je državama stabilnost nacionalne valute jedna od temeljnih determinanti oblika štednje u malim državama. Poseban splet okolnosti koji utječe na karakteristike štednje je i struktura ekonomije. Ekonomija koja se uglavnom bavi uslugama, nema istu strukturu kao ekonomija koja se bavi pretežno proizvodnjom. Specifičnosti pojedinih ekonomija otvaraju mogućnost za male poslovno specijalizirane financijske institucije. Sukladno determinantama proizašlim iz ekonomije štedionice, štedne banke i kreditne unije nastoje profitirati prema sektorima u ekonomiji koji postoje i koji ima razvojni potencijal.

- Štedionice i štedne banke uglavnom odobravaju različite kredite svojim klijentima, stanovništvu i SME poduzećima (potrošački krediti, krediti za komunalnu izgradnju, adaptacije, krediti za različite usluge i drugo). U ovu skupinu ulaze i stambene štedionice koje su specijalizirani oblik štedionica, a bave se štednjom i stambenim kreditima.

- Kreditne unije predstavljaju financijske institucije koje nastaju putem financijskoga udruživanja građana, institucija, sektora poslovanja sa svrhom obavljanja financijskih usluga za taj posebni sektor.[17]

Obje vrste institucija funkcioniraju kao banke u malome i pružaju temeljne bankarske usluge prikupljanja depozita i kreditiranja. Razlika je u namjeni financijske institucije, ciljnom tržištu, opsegu poslovanja i širini financijskih usluga koje pružaju.

[16] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem, str 526-528
[17] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem, str 528-529

Štedionice su specifične, specijalizirane financijske (bankarske) institucije koje su se specijalizirale po tipu poslova koje obavljaju i tipu klijenata s kojima posluju. Njihova je osnovna djelatnost prikupljanje i plasman štednje određenih slojeva stanovništva u što većem broju. Zapravo, to je jedna od bitnih funkcija svakog bankarskog poslovanja. Specifičnost štedionica se očituje u prikupljanju tih malih, ali vrlo brojnih štednih uloga. Dakle, prikupljaju se sredstva koja zbog svoje veličine i rascjepanosti nisu zanimljiva za ostale financijske institucije. Prikupljena sredstva se zatim plasiraju po točno određenim pravilima u točno određene instrumente. Upravo zahvaljujući brojnosti štednih uloga, štedionice u konačnici mogu postati značajnim izvorom sredstava. Dakako, zavise od više uzroka i ekonomskih okolnosti.

Štedna banka je kreditna institucija karakteristična za Hrvatsku koja, da bi mogla započeti poslovanje, treba od Hrvatske narodne banke dobiti odobrenje za rad. Štedna banka mora biti osnovana kao dioničko društvo sa sjedištem u republici Hrvatskoj, a može pružati sljedeće bankovne usluge za koje od Hrvatske narodne banke dobije odobrenje:[18]

- izdavanje garancija ili drugih jamstava,

- kreditiranje, uključujući odobravanje potrošačkih i hipotekarnih kredita,

- trgovanje za svoj račun: instrumentima tržišta novca i ostalim prenosivim vrijednosnima papirima, stranim sredstvima plaćanja uključujući mjenjačke poslove,

- obavljanje platnog prometa u zemlji u skladu s posebnim propisima,

- obavljanje usluga povezanih s poslovima kreditiranja, primjerice prikupljanje podataka, izrade analiza i davanja informacija o kreditnoj sposobnosti pravnih i fizičkih osoba koje samostalno obavljaju djelatnost,

- obavljanje poslova vezanih za prodaju polica osiguranja u skladu s propisima koji uređuju osiguranje,

- izdavanje instrumenata plaćanja i upravljanje njima,

- iznajmljivanje sefova,

[18] Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem, str 528-529

- posredovanje pri sklapanju poslova na novčanom tržištu.

Poslovanje štedne banke razlikuje se samo po opsegu posla od poslovanja banke koja ima veliku ovlast. Banka s velikom ovlasti može, primjerice, imati preferirane dionice i može imati međunarodna predstavništva dok štedna banka nema te mogućnosti. Štedna banka je prije svega zamišljena kao „manja“ banka koja je na usluzi stanovništvu ili se specijalizirala za određeni sektor.

Kreditne unije posluju kao financijske udruge sličnih sudionika u ekonomiji. Temeljna karakteristika kreditnih unija je ograničenje poslovanja s obzirom na broj klijenata s kojima posluju, tako da kreditne unije više posluju kao financijske udruge s jasno definiranim segmentom tržišta. Takve se institucije također bave poslovima štednja i plasmanom kod tih institucija često povoljniji nego kod drugih sličnih ustanova jer unija po definiciji obuhvaća klijente sličnih karakteristika. Svojom kreditnom djelatnošću unije potpomažu razvoj djelatnosti drugih članova unije.[19]

[19]Gregurek, M., Vidaković, N. (2013.), ibidem, str. 528-529

3. ZNAČAJKE HRVATSKOG BANKOVNOG SUSTAVA

Banke kao dionička društva posluju kao i ostala trgovačka društva po načelima likvidnosti, sigurnosti i rentabilnosti s ciljem ostvarivanja dobiti. Na banke se primjenjuju odredbe Zakona koje se odnose na trgovačka društva, stečaj, zaštitu tajnosti podataka, računovodstvo te sanaciju i rekonstrukciju. Banke su specifične institucije koje svojim zadaćama, poslovima i funkcijama spadaju u red posebnih gospodarskih institucija, a koje su obvezne poslovati u skladu s uvjetima poslovanja propisanih posebnim Zakonom, s uvjetima i ograničenjima određenim u rješenju o odobrenju za rad te u skladu s propisima koje je na temelju zakona donijela Hrvatska narodna banka.[20]

3.1. Bankarski sustavi zemalja u razvoju i tranziciji

Struktura bankarskoga sustava jedne zemlje, u principu, evoluira u skladu s danim ekonomskim, demografskim, financijskim i širim društvenim okolnostima, odražavajući dosegnuti stupanj privrednoga i društvenoga razvoja. Zato ne čudi da se bankarstvo u zemljama u tranziciji još uvijek razvija i nije našlo stabilnu definiranu formu.

Polazeći od toga da su tri osnovne funkcije bankarskoga sustava u sferi platnoga prometa, komercijalnoga bankarstva, tj. financijskoga posredovanja i pružanja usluga investicijskoga bankarstva, banke u zemljama u razvoju pružaju uglavnom prve dvije vrste usluga. Usluge investicijskoga bankarstva razmjerno su malo zastupljene zbog nerazvijenih financijskih tržišta. Bankarske sustave zemalja u razvoju karakterizira uglavnom slaba regulatorska i supervizorska infrastruktura, iako ova opservacija varira među zemljama u tranziciji.

Neke zemlje u razvoju uglavnom imaju još uvijek monobankarski model gdje jedna banka (ili eventualno nekoliko njih) u javnom, odnosno državnom vlasništvu, obavlja funkcije središnje banke i komercijalnih banaka, ali se postupno prešlo na „model s dvije razine“, tj. s jasnim razgraničenjima uloge središnje banke i sektora poslovnoga bankarstva. Većina zemalja u razvoju prihvatile su model univerzalnoga bankarstva karakterističan za Europu, premda postoje i modeli specijaliziranog bankarstva i mješoviti modeli.

[20]Srb, V., Matić, B.(2000.): Bankarstvo, EFOS, Osijek

Zemlje u tranziciji nalaze se u različitim fazama tranzicije: od ranijeg modela socijalističkoga ili samoupravljačkoga bankarstva u tržišno orijentirano bankarstvo. Socijalistički bankarski sustav karakterizirala je velika koncentracija i naglašena planska uloga. Privatnih banaka nije bilo, ali su od 80-tih godina prošloga stoljeća u pojedinim zemljama bile dopuštene mješovite banke sa stranim partnerima gdje je većinski udio imala država. S raspadom socijalističkog uređenja došlo je do privatizacije bankarskog sustava. Neke države u tranziciji su odlučile ostaviti značajan dio bankarske aktive u rukama države, ali je većina zemalja u tranziciji dopustila privatizaciju banaka stranim bankama.

Ulaskom stranih banaka na tržište dolazi do stabilizacije bankarskoga sustava, budući da sada strani vlasnici jamče likvidnost i stabilnost banke koju su kupili. Također se povećava sloboda protoka kapitala. Strane banke unose nove tehnologije ne samo u prodaju proizvoda i lepezu usluga nego i u mehanizme interne kontrole i praćenje rizika.

Jedan od nedostataka modela privatizacije banaka stranim bankama je taj što država više ne može kontrolirati kreditnu politiku banaka, tako da banke nastoje maksimizirati dobit na način koji možda nije optimalan za ekonomiju, ulogu kontrole kreditne politike u ekonomiji trebala je preuzeti središnja banka, ali u većini zemalja u tranziciji središnja banka nije prepoznala ovu potrebu.[21]

3.2. Uloga Hrvatske narodne banke

Pridonošenje stabilnosti ukupnoga financijskog sustava jedna je od važnih zakonom propisanih zadaća HNB-a. U skladu s time, HNB sustavno analizira sistemske rizike koji mogu ugroziti financijsku stabilnost i donosi mjere kojima nastoji spriječiti pojavu i širenje sistemskih rizika i ojačati otpornost ukupnoga financijskog sustava.

U Zakonu o Hrvatskoj narodnoj banci, uz osnovni cilj - očuvanje stabilnosti cijena, odnosno monetarne i devizne stabilnosti, ističe se i pridonošenje stabilnosti financijskog sustava u cjelini. U tu svrhu HNB sustavno analizira sistemske rizike koji mogu ugroziti financijsku stabilnost i donosi mjere kojima nastoji spriječiti pojavu i širenje sistemskih rizika i ojačati otpornost ukupnoga financijskog sustava te na taj način smanjiti vjerojatnost nastupanja i

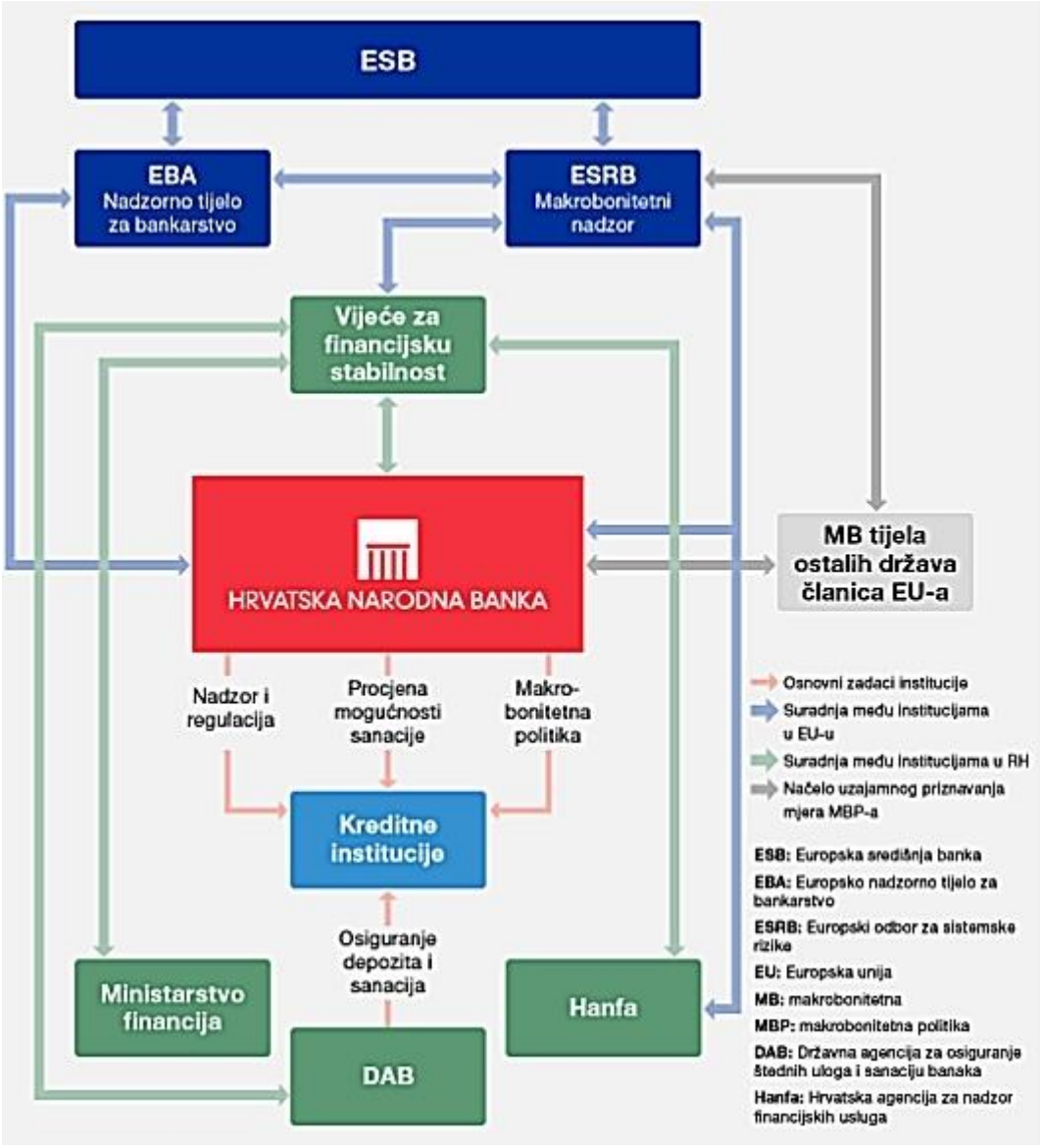
[21] Gregurek, M., Vidaković N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. Izd., Visoko učilište EFECTUS – visoka škola za financije i pravo, Zagreb, str. 540-541

troškove kriznih epizoda. Među glavne zadaće središnje banke ubrajaju se i regulacija i nadzor banaka radi očuvanja stabilnosti bankovnog sustava, koji je glavni dio financijskog sustava, i osiguranje stabilnosti funkcioniranja sustava platnog prometa.[22]

Monetarna i financijska stabilnost usko su povezane jer monetarna stabilnost, koju HNB postiže operativnim provođenjem monetarne politike i obavljanjem uloge banke svih banaka te osiguravanjem nesmetanog odvijanja platnog prometa, pridonosi smanjenju rizika za financijsku stabilnost. Financijska stabilnost istodobno pridonosi očuvanju monetarne, odnosno makroekonomske stabilnosti olakšavajući djelotvorno provođenje monetarne politike. Uz Državnu agenciju za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, HNB također ima ulogu sanacijskog tijela i zadužen je za izradu i ažuriranje planova sanacije i propisivanje mjera za otklanjanje prepreka za sanaciju.

U sklopu Vijeća za financijsku stabilnost, HNB usko surađuje i s tijelima nadležnima za regulaciju i nadzor nebankarskih financijskih institucija – Hrvatskom agencijom za nadzor financijskih usluga i Ministarstvom financija te s Državnom agencijom za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka. Zbog visokog stupnja internacionalizacije bankovnog sustava, koja se ogleda u inozemnom vlasništvu najvećih banaka, HNB blisko surađuje i s regulatornim tijelima i središnjim bankama domicilnih zemalja matičnih financijskih institucija. Za uspješno očuvanje financijske stabilnosti u zemlji važna je suradnja i s međunarodnim institucijama, a posebno s Europskom središnjom bankom i Europskim odborom za sistemske rizike, koji je na razini EU-a zadužen za pitanja povezana s financijskom stabilnošću.[23]

[22] HNB, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloga-hnb-a (20.8.2019.)
[23] HNB, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloga-hnb-a (20.8.2019.)

Slika 1: Uloga HNB-a u financijskoj stabilnosti

Izvor: HNB, https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloga-hnb-a

3.3. Obilježja bankarskog sustava u Hrvatskoj

Banke u Republici Hrvatskoj zauzimaju dominantno mjesto u financijskom sustavu, a primarnu poziciju imaju poslovne banke. One su najaktivnije financijske institucije, i u platnom sustavu te na sva tri financijska tržišta: novčanom, deviznom i tržištu kapitala. Njihova uloga u financijskom sustavu je vrlo velika. Osim što transferiraju sredstva od štedno suficitnih prema štedno deficitnim subjektima te tako potiču gospodarski rast, poslovne banke

su važne i u platnom sustavu zbog toga što fizičke i pravne osobe preko njih obavljaju sve bezgotovinske platne transakcije u zemlji i s inozemstvom. Osim toga one su i važne pri provedbi makroekonomskih mjera jer Hrvatska narodna banka (HNB) upravo preko poslovnih banaka regulira količinu gotovog novca u optjecaju.[24]

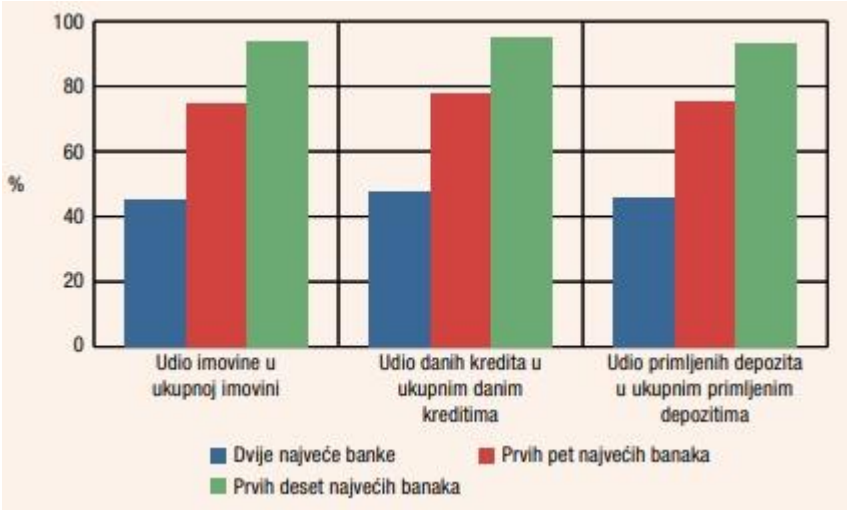
U odnosu na kraj 2016. broj banaka smanjio se za jedan jer je u prosincu 2017. u Štedbanci započeo postupak redovne likvidacije. Slični su trendovi nastavljeni i u 2018. U ožujku je nad Tesla štednom bankom otvoren stečajni postupak[25]. U lipnju je Zagrebačka banka pripojila članicu svoje grupe banaka, Prvu stambenu štedionicu, a u Primorskoj banci započeo je postupak redovne likvidacije. Sustavom i nadalje dominiraju velike banke u stranom vlasništvu. U odnosu na kraj 2009., kada započinje trend pada, broj banaka smanjio se za devet, pod utjecajem smanjenja broja banaka u domaćem vlasništvu[26]. Broj banaka u stranom vlasništvu ostao je isti (15), a njihov se udio u ukupnoj imovini sustava blago smanjio, na 90,1%. Ostatak se odnosio na banke u domaćem vlasništvu, pri čemu je udio imovine banaka u domaćem državnom vlasništvu osjetno porastao (za dva postotna boda), na 6,1%[27]. Najveći dio imovine banaka, 46,6%, odnosio se na kreditne institucije u talijanskom vlasništvu, zbog vlasništva dviju vodećih banaka. Udio imovine dviju vodećih banaka u porastu je od 2007., kada je iznosio 40,9%. Na kraju 2017. iznosio je 45,5% (Grafikon 1) i zajedno s pokazateljem udjela imovine prvih pet banaka, koji duži niz godina oscilira na razini od oko 75%, upućivao je na visoku koncentriranost sustava.

[24] Prga, I.: Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava – jesu li bankovne krize prošlost ?

[25] Tesla štedna banka nije dostavila revidirane podatke za kraj 2017. i nije uključena u agregirane podatke za taj datum prikazane u tablicama i slikama (uključena je u podatke koji se odnose na broj banaka). To nije imalo utjecaja na analizu, s obzirom na to da je prema posljednjim raspoloživim podacima imovina te banke iznosila samo 1,5 mil. kuna ili 0,0004% ukupne imovine kreditnih institucija.

[26] U razdoblju 2009. – 2017. pet je institucija otišlo u stečaj ili prisilnu likvidaciju, tri su se pripojile drugim institucijama, a jedna je institucija započela postupak redovne likvidacije. Pripajanja su se odnosila na banke u stranom vlasništvu, a ostale promjene na banke u domaćem vlasništvu. U istome razdoblju tri su domaće banke prešle u strano vlasništvo.

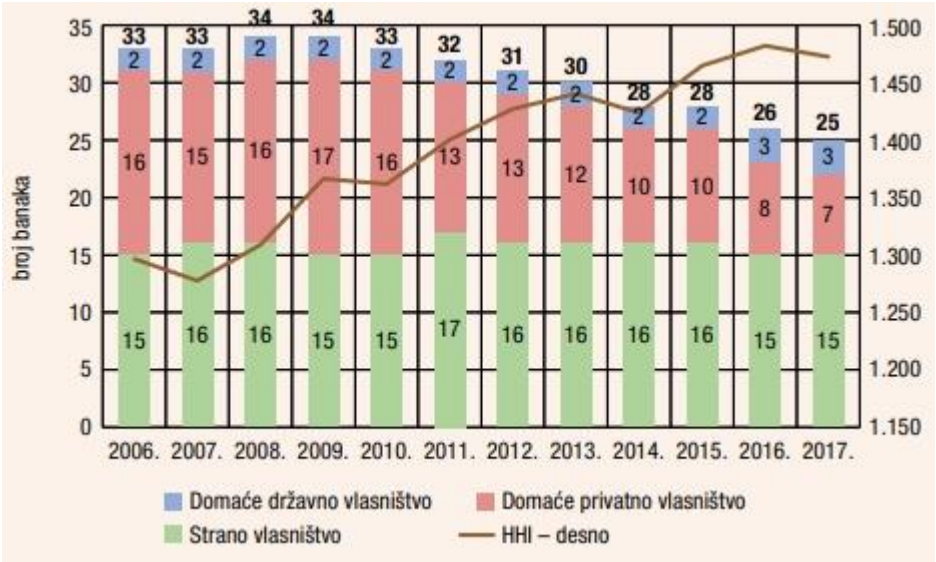
[27] Dio toga povećanja odnosi se na promjenu vlasništva u Jadranskoj banci, koja je, provođenjem dokapitalizacije u postupku sanacije krajem 2016. godine, prešla u domaće državno vlasništvo, s obzirom na to da je u privremenom vlasništvu DAB-a.

Grafikon 1: Udjeli imovine, kredita i depozita najvećih banaka u ukupnoj imovini, kreditima i depozitima svih banaka, na dan 31. prosinca 2017.

Izvor: HNB, https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama

S druge strane, Herfindahl-Hirschmanov indeks za imovinu bilježi višegodišnji trend sporog povećavanja, ali je i nadalje niži od 1.500 (iznosio je 1.473, Grafikon 2), što se obično ipak smatra obilježjem kompetitivnog tržišta.

Grafikon 2: Broj banaka i Herfindahl-Hirschmanov indeks (HHI) za imovinu banaka

Izvor: HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

Većina banaka u stranom vlasništvu, njih 11, u rukama je dioničara iz EU-a. Udio njihove imovine u ukupnoj imovini svih banaka blago je ojačao u odnosu na kraj 2016. te je iznosio 89,2%. Četiri banke bile su u vlasništvu dioničara iz trećih zemalja[28], a udio imovine tih banaka ostao je jednak razini s kraja prethodne godine (1,0%).[29]

Tablica 2: Vlasnička struktura banaka i udio njihove imovine u imovini svih banaka, na kraju razdoblja

	XII. 2015.		XII. 2016.		XII. 2017.	
	Broj banaka	Udio	Broj banaka	Udio	Broj banaka	Udio
Domaće vlasništvo	12	9,7	11	10,3	10	9,9
Domaće privatno vlasništvo	10	4,4	8	4,0	7	3,7
Domaće državno vlasništvo	2	5,3	3	6,3	3	6,1
Strano vlasništvo	16	90,3	15	89,7	15	90,1
Ukupno	28	100,0	26	100,0	25	100,0

Izvor: HNB, https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama

U Hrvatskoj na dan 19.7.2019. prema HNB-u djeluje 20 poslovnih banaka koje imaju odobrenje za rad. Sve navedene banke imaju pravo pružati sve platne usluge.

Tablica 3: Poslovne banke koje djeluju u Hrvatskoj na dan 19.7.2019.

OIB	Matični broj	Naziv banke
14036333877	01198947	Addiko Bank d.d., Zagreb
70663193635	00560286	Agram banka d.d., Zagreb
33039197637	01326287	Banka Kovanica d.d., Varaždin
32247795989	03467988	Croatia banka d.d., Zagreb
23057039320	03337367	Erste&Steiermärkische Bank d.d., Rijeka
87939104217	03777928	Hrvatska poštanska banka d. d., Zagreb
99326633206	00971359	Imex banka d.d., Split

[28] Treća zemlja jest strana država koja nije članica EU-a ni država potpisnica Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru.

[29] HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

65723536010	03463958	Istarska kreditna banka Umag d.d., Umag
38182927268	00675539	J&T banka d.d., Varaždin
08106331075	03123014	Karlovačka banka d.d., Karlovac
73656725926	01263986	KentBank d.d., Zagreb
52508873833	03141721	OTP banka Hrvatska d.d., Split
71221608291	03726177	Partner banka d.d., Zagreb
97326283154	03015904	Podravska banka d.d., Koprivnica
02535697732	03269841	Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb
53056966535	00901717	Raiffeisenbank Austria d.d., Zagreb
13806526186	03113680	Samoborska banka d.d., Samobor
78427478595	01260405	Sberbank d.d., Zagreb
42252496579	03999092	Slatinska banka d.d., Slatina
92963223473	03234495	Zagrebačka banka d.d., Zagreb

Izvor: HNB, https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/supervizija/popis-kreditnih-institucija

3.4. Međunarodni standard financijskog izvještavanja 9

Od početka 2018. godine u primjeni je novi računovodstveni standard kojim se uređuje računovodstveni tretman financijskih instrumenata, Međunarodni standard financijskog izvještavanja 9 – Financijski instrumenti (MSFI 9). Inicijalna primjena MSFI-ja 9 u hrvatskim kreditnim institucijama rezultirala je gubicima u visini od 1,4 mlrd. kuna (evidentiranima izravno u kapitalu), od čega se najveći dio iznosa odnosio na povećanje umanjenja vrijednosti i rezerviranja. Učinak primjene novog standarda nije bio zanemariv, ali bankovni je sustav bez poteškoća apsorbirao taj gubitak.

MSFI 9, koji je zamijenio Međunarodni računovodstveni standard 39 – Financijski instrumenti: priznavanje i mjerenje (MRS 39), stupio je na snagu 1. siječnja 2018. Ključni cilj implementacije novog standarda jest pojednostavnjenje priznavanja i mjerenja financijskih instrumenata te poboljšanje načina prepoznavanja gubitaka jer su upravo ti aspekti bili isticani kao ključne zamjerke MRS-u 39. Proces implementacije MSFI-ja 9 vrlo je složen i imao je (a i nadalje će imati) znatan utjecaj na ključna područja poslovanja kreditnih institucija.[30]

Prema MRS-u 39 priznavanje gubitaka bilo je zasnovano na činjenici da se umanjenje vrijednosti priznaje u trenutku kada je došlo do gubitka (tzv. model nastaloga gubitka; engl. incurred loss model). Međutim, financijska kriza u prethodnom desetljeću otkrila je nedostatke u takvom konceptu priznavanja gubitaka, uz argumentaciju da se takvim pristupom pravi učinak gubitaka iskazuje premalo i prekasno. Stoga je novim standardom promijenjeno priznavanje gubitaka na način da se gubici priznaju u visini u kojoj se (na osnovi svih raspoloživih i, po mogućnosti, opsežnih informacija) očekuju, dakle i prije nego što su se zaista i dogodili (tzv. model očekivanoga gubitka, engl. expected loss model). Dakle, umjesto da subjekti gubitke utvrđuju gledajući unatrag, uveden je novi koncept u skladu s kojim se na osnovi podataka o prošlim i podataka o budućim događajima procjenjuju očekivani budući gubici.

Nova pravila u vezi s klasifikacijom i mjerenjem financijskih instrumenata (uključujući i novi koncept gubitka) primjenjuju se na stanje zatečeno u poslovnim knjigama – pa je primjena novog standarda imala jednokratan učinak na kapital s datumom 1. siječnja 2018. Radi

[30] HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

usklađenja s MSFI-jem 9, HNB je prilagodio podzakonske propise te donio Odluku o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih gubitaka ("Narodne novine", br. 114/2017.). Osim toga, kako bi utvrdio utjecaj na bankovni sustav, HNB je proveo studiju kvantitativnog učinka inicijalne primjene MSFI-ja 9.[31]

Učinak koji su kreditne institucije pritom utvrdile i iskazale u kapitalu, u pravilu smanjenjem zadržane dobiti, bio je gubitak u iznosu od 1,4 mlrd. kuna. To je činilo 0,3% ukupne imovine kreditnih institucija na dan 31. prosinca 2017. odnosno 35,2% njihove ukupne dobiti prije oporezivanja ostvarene u 2017. Detaljna raščlamba ukupnog učinka prikazana je u Tablici 4.

Tablica 4: Učinak MSFI-ja 9 na kapital, u tisućama kuna[32]

Opis učinka	Kreditne institucije	Banke	Stambene štedionice
1. Umanjenje vrijednosti bilančnih izloženosti u portfeljima koji podliježu umanjenju vrijednosti	–1.293.517	–1.277.233	–16.284
1.1. Raščlamba po fazi umanjenja vrijednosti			
Faza 1.	404.969	406.709	–1.740
Faza 2.	–1.392.139	–1.387.002	–5.138
Faza 3.	–306.347	–296.941	–9.406
1.2. Raščlamba po vrsti efekta			
Efekt na osnovi ponovnoga izračuna umanjenja vrijednost	–1.333.113	–1.316.697	–16.417
Efekt prijenosa isključene kamate u bilancu	39.597	39.464	133
1.3. Raščlamba po portfelju			
Amortizirani trošak	–1.110.730	–1.100.764	–9.966
Fer vrijednost kroz ostalu sveobuhvatnu dobit	–182.786	–176.469	–6.317
2. Rezervacije za izvanbilančne izloženosti	24.447	24.508	–61
Faza 1.	215.241	215.217	24
Faza 2.	–121.328	–121.243	–85
Faza 3.	–69.466	–69.466	0
3. Promjena fer vrijednosti za financijsku imovinu po fer vrijednosti kroz račun dobiti i gubitka	–217.000	–217.000	0
4. Ostalo	12.871	12.878	–7
Ukupan učinak MSFI-ja 9 na zadržanu dobit	–1.473.199	–1.456.848	–16.351
Bilješka: Učinak MSFI-ja 9 na kapital koji su institucije iskazale u svojim financijskim izvještajima na dan 1. siječnja 2018.	–1.393.704	–1.388.018	–5.687

Izvor: HNB, https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama

[31] HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

[32] Razlika između učinaka na zadržanu dobit i učinaka na kapital koje su kreditne institucije provele u svojim poslovnim knjigama na dan 1. siječnja 2018. najvećim se dijelom odnosi na umanjenje vrijednosti financijske imovine koja se vodi po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit. Naime, navedeno umanjenje ima neutralan učinak na ukupni bilančni kapital zbog svoje specifičnosti evidentiranja kroz zadržanu dobit i ostalu sveobuhvatnu dobit (budući da se obje stavke iskazuju kao bilančni kapital).

Iako je ukupni učinak primjene MSFI-ja 9 negativan, valja istaknuti da je od ukupno 24 banke i pet stambenih štedionica pozitivan učinak u iznosu od 33 mil. kuna iskazalo šest banaka i dvije stambene štedionice. Najveći dio negativnog učinka inicijalne primjene MSFI-ja 9 odnosio se na dodatna umanjenja vrijednosti bilančnih izloženosti u portfeljima koji podliježu izračunu očekivanih kreditnih gubitaka (1,3 mlrd. kuna, što je činilo 5,8% stanja umanjenja vrijednosti na kraju 2017.). Pritom je najveći bio utjecaj izračunavanja očekivanih kreditnih gubitaka po kreditima stanovništvu (sektoru kućanstava) u portfelju po amortiziranom trošku, a jedan od glavnih razloga za takav rast umanjenja vrijednosti povezan je s fazom 2[33]. U toj se fazi nalazi imovina kod koje je došlo do znatnog povećanja kreditnog rizika, ali još nije u statusu neispunjenja obveza. Za financijsku imovinu u toj fazi očekivani gubitak izračunava se za cijelo razdoblje trajanja nekog instrumenta, što je znatno više u odnosu na 12-mjesečne očekivane kreditne gubitke u fazi 1. Stoga je, u skladu s očekivanjima, upravo faza 2. nosila glavni dio porasta umanjenja vrijednosti.

U sastavu učinka ponovnog izračuna umanjenja vrijednosti nalazi se i pozitivan učinak prijenosa neto isključenih kamatnih prihoda u bilancu. Naime, primjenom pravila koja su vrijedila do kraja 2017. godine, kreditne su institucije kamate na osnovi potraživanja po kojima su prepoznale gubitak morale suspendirati i nastaviti obračunavati u izvanbilančnoj evidenciji (tzv. isključene kamate), a u računu dobiti i gubitka mogle su ih priznati tek po naplati. Primjenom MSFI-ja 9 takav se tretman mijenja te se kamatni prihodi obračunavaju i na kredite u fazi 3. (na neto knjigovodstveni iznos). Posljedično, u ukupnom učinku na kapital nalazi se pozitivan učinak u neto iznosu od 40 mil. kuna prijenosa isključenih kamatnih prihoda iz izvanbilančne evidencije na bilančna potraživanja.[34]

Drugi po visini negativan utjecaj na ukupni gubitak imalo je ponovno mjerenje financijske imovine po fer vrijednosti kroz račun dobiti i gubitka (217 mil. kuna), a pozitivan utjecaj ostalih učinaka, primjerice odgođene porezne imovine i revalorizacijskih rezervi po

[33] Pojmovi faza umanjenja vrijednosti 1., 2. i 3. razvijeni su i prihvaćeni u stručnoj literaturi i praksi. S aspekta očekivanja gubitaka, svaki instrument koji podliježe izračunu očekivanih kreditnih gubitaka, a to su svi dužnički instrumenti koji se mjere po amortiziranom trošku i po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit, svrstavaju se u neku od triju faza umanjenja vrijednosti. Ako im je kreditni rizik nizak, svrstavaju se u fazu 1., u kojoj se izračunava očekivani gubitak unutar 12 mjeseci. Ako dođe do znatnog povećanja kreditnog rizika (pri čemu još nisu u statusu neispunjenja obveza) prijeći će u fazu 2., u kojoj se izračunava očekivani gubitak za cijelo razdoblje trajanja nekog instrumenta. Ako zaista dođe do gubitka, instrument prelazi u fazu 3., u kojoj se utvrđuje stvarno nastali gubitak.

[34] HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

vlasničkim vrijednosnim papirima, bio je gotovo zanemariv, u ukupnom iznosu od 13 mil. kuna. Blagi pozitivan utjecaj imalo je i smanjenje rezervacija za izvanbilančne izloženosti, ukupno za 24 mil. kuna. Ono je pretežito rezultat smanjenja rezervacija za okvirne kredite i ostale obveze financiranja, i to ponajviše kod sektora kreditnih institucija i nefinancijskih društava.

Povežu li se portfelji po MRS-u 39 i MSFI-ju 9 po ekonomskoj suštini, dolazi se do zaključka da ponovna klasifikacija financijskih instrumenata praktički nije dovela ni do kakvih promjena: 86% financijske imovine bilo je i ostalo u portfelju koji se mjeri po amortiziranom trošku, 13% čini financijska imovina koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit, a zanemarivi ostatak odnosi se na imovinu koja se mjeri po fer vrijednosti kroz račun dobiti i gubitka.

Može se zaključiti da učinak inicijalne primjene MSFI-ja 9 nije bio zanemariv, ali da je jednako tako bankovni sustav bez poteškoća apsorbirao taj gubitak. Dapače, novi standard nije doveo do smanjenja regulatornoga kapitala bankovnog sustava jer je primjena dvaju pravila u bankovnoj regulativi bankama olakšala to opterećenje. Prvo, banke od 2018. godine u svoj regulatorni kapital mogu uključiti i nerealizirane dobitke od mjerenja imovine po fer vrijednosti (koji su se, prema HNB-ovim pravilima, do kraja 2017. isključivali iz redovnoga osnovnoga kapitala). Drugo, kako eventualno naglo povećanje gubitaka ne bi dovelo do naglog smanjenja regulatornoga kapitala, kojim se kreditne institucije koriste za pokriće rizika kojima su izložene, kreditnim institucijama u Europskoj uniji dana je mogućnost postupnog uključivanja učinaka MSFI-ja 9 u regulatorni kapital, kroz prijelazno razdoblje od pet godina.[35] Ipak, zbog visoke kapitaliziranosti hrvatskoga bankovnog sustava većina kreditnih institucija ne koristi se ovim prijelaznim uređenjima.[36]

[35] Uredba (EU) 2017/2395 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2017. o izmjeni Uredbe (EU) br. 575/2013 u pogledu prijelaznih uređenja za ublažavanje učinka uvođenja MSFI-ja 9 na regulatorni kapital te za tretman velikih izloženosti u slučaju određenih izloženosti javnog sektora koje su nominirane u domaćoj valuti bilo koje države članice.

[36] HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)

4. GOSPODARSTVO HRVATSKE – KRETANJA I TRENDOVI

Hrvatska kontinuirano pokušava ekonomski sustići razvijeni svijet pa stoga u centru pozornosti ima gospodarski rast. U Hrvatskoj postoje bitne regionalne razlike s obzirom na nezaposlenost, dohodak po stanovniku, opremljenost različitim komponentama infrastrukture i slično. Bez obzira na velike globalizacijske promjene, posljednjih godina oživljava zanimanje za regionalnu politiku u stvaranju proizvodnih i uslužnih teritorijalnih kompleksa, koji pružaju stabilne uvjete života te kvalitetnu i jeftinu ponudu raznovrsnih usluga (industrijski distrikti, tehnološki parkovi, polovi rasta, centri istraživanja i razvoja, financije, sustav obrazovanja i sl.). Suvremeni gospodarski tempo povezan je s dominantnom ulogom maloga i srednjega poduzetništva, te činjenicom postojanja veće fleksibilnosti i prilagodljivosti obrta, malih i srednjih poduzeća u suvremenim globalizacijskim turbulentnim uvjetima.[37]

[37] Družić, I. i suradnici (2003.): Hrvatski gospodarski razvoj,Politička kultura, Zagreb, str 123 - 126

4.1. Osnovni makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva

Tablica 5: Osnovni makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018. ili stopa rsta	Stopa rasta 2019./2018.
BDP, tekuće cijene, mil. HRK	331.367	329.143	333.457	330.825	331.785	331.570	339.616	351.349	365.643	381.799	-
BDP realne stope rasta u %	-7,3	-1,5	-0,3	-2,3	-0,5	-0,1	2,4	3,5	2,9	2,6	-
BDP, tekuće cijene, mil. EUR	45.148	45.173	44.854	44.008	43.808	43.456	44.630	46.664	49.013	51.496	-
BDP po stanovniku, EUR	10.480	10.495	10.451	10.301	10.281	10.244	10.597	11.117	11.806	12.640	-
INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA - stope rasta u %	-9,2	-1,4	-1,2	-5,5	-1,8	1,2	2,7	5,0	1,4	-1,0	3,2
CIJENE, stope rasta u %- Potrošačke cijene – Inflacija	2,4	1,1	2,3	3,4	2,2	-0,2	-0,5	-1,1	1,1	1,5	0,2
Cijene industrijskih proizvoda pri proizvođačima na domaćem tržištu	-0,4	4,3	6,3	7,0	0,5	-2,7	-3,9	-4,0	2,1	2,4	0,3
PROMET U TRGOVINI NA MALO - realne stope rasta u %	-15,3	-1,8	1,0	-4,2	-0,6	0,4	2,4	4,4	4,4	3,8	4,4
NETO PLAĆA, u HRK	5.311	5.343	5.429	5.478	5.515	5.533	5.711	-	-	-	-
NETO PLAĆA, u HRK, nova metodologija	-	-	-	-	-	-	5.594	5.685	5.985	6.242	-
STOPA REGISTRIRANE NEZAPOSLENOSTI, %	14,9	17,4	17,9	19,1	20,2	19,7	17,4	-	-	-	-
STOPA REGISTRIRANE NEZAPOSLENOSTI, %,nova metodologija	-	-	-	-	-	-	17,0	14,8	12,1	9,4	10,3
OSTVARENE INVESTICIJE U DUGOTRAJNU IMOVINU - pravnih osoba, mil. HRK	67.461,3	48.337,2	46.628,6	44.116,6	45.136,2(1	46.570,6	46.439,6	48.587,4	52.585,2	-	-
TURIZAM (noćenja u 000) - Ukupno	56.300	56.217	60.110	62.507	64.828	66.484	71.605,3	77.918,9	86.200,3	89.651,8	-5.2
Domaći turisti	5.799	5.369	5.562	5.174	5.140	5.160	5.742,6	5.819,5	5.9783	6.476,6	-1,0

Strani turisti	50.501	50.849	54.547	57.333	59.688	61.324	65.862,7	72.099,4	80.212,0	83.175,2	-7,9
DRŽAVNI PRORAČUN - Ukupni prihodi, mil. HRK	110.257,9	107.466,4	107.069,7	109.558,9	108.585,0	114.044,5	107.480,9	115.670,2	121.153,9	5,4	-
Ukupni rashodi, mil. HRK	117.924,0	120.323,3	119.939,5	118.730,0	123.505,9	125.689,5	114.391,9	117.069,9	121.407,2	3,8	-
Transakcije u nefinancijskoj imovini, mil. HRK	1.963,4	1.232,4	1.139,0	829,6	1.304,5	1.167,3	2.289,5	2.693,0	2.038,7	11,6	-
Transakcije u financijskoj imovini, mil. HRK	6.825,5	2.022,7	-618,4	-461,5	14.214,4	-3.466,0	-3.883,4	-3.601,7	13.091,0	-59,4	-
Ukupni višak / manjak, mil. HRK	-9.629,4	-14.089,3	-14.008,8	-10.000,7	-16.225,4	-12.812,3	-9.200,6	-3.389,4	-2.292,0	84,6	-
DUG OPĆE DRŽAVE, mil. HRK	162.070,5	191.287,9	212.828,1	229.740,0	266.622,9	278.369,7	284.206,2	281.741,9	283.317,7	-4.5	-
SALDO TEKUĆEG RAČUNA PLATNE BILANCE, mil. EUR	-2.299,3	-482,3	-313,3	-50,3	414,5	857,9	2.018,6	1.206,5	1.983,6	-13,2[(2	-
VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA - Izvoz, mil. EUR	7.529,4	8.905,2	9.582,2	9.628,5	9.589,4	10.368,8	11.527,9	12.316,6	14.016,9	14.517,3	-
Uvoz, mil. EUR	15.220,1	15.137,0	16.281,1	16.215,9	16.527,9	17.129,4	18.482,9	19.711,9	21.891,6	23.657,7	-
Saldo VTR, mil. EUR	-7.690,7	-6.231,8	-6.699,0	-6.587,4	-6.938,5	-6.760,6	-6.955,0	-7.395,3	-7.874,7	-9.140,4	-
DEVIZNI PRIHOD OD TURIZMA, mil. EUR	6.379,7	6.230,0	6.616,9	6.858,7	7.202,8	7.402,3	7.962,0	8.635,0	9.492,9	6,4	-
DIREKTNA STRANA ULAGANJA U RH,mil. EUR	2.264,8	1.066,1	1.022,4	1.154,9	738,5	2.299,2	191,3	1.764,5	1.786,6	-29,4	-
BRUTO INOZEMNI DUG RH, mil. EUR	45.600,4	46.908,4	46.397,2	45.297,2	45.803,4	46.416,3	45.383,5	41.668,3	40.068,9	-4,5	-
PROSJEČNI SREDNJI TEČAJ HRK/EUR	7,339554	7,286230	7,434204	7,517340	7,573548	7,630014	7,609601	7,529383	7,460100	7,414111	-0,3
PROSJEČNI SREDNJI TEČAJ HRK/USD	5,280370	5,500015	5,343508	5,850861	5,705883	5,749322	6,862262	6,803718	6,622397	6,278406	7,5

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

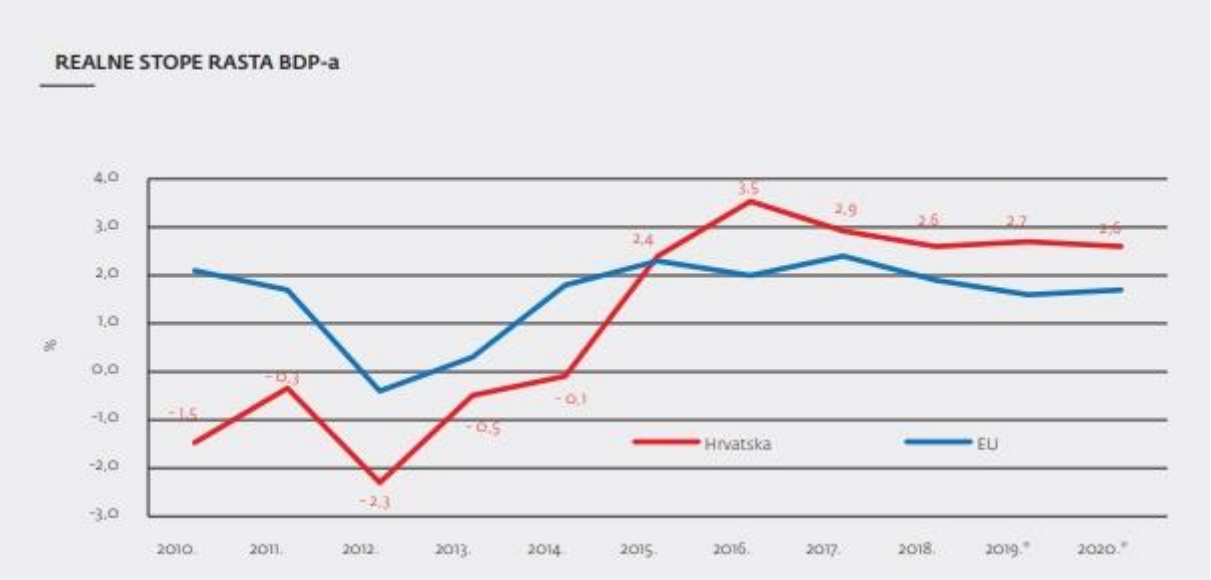
1)nova metodologija

2)smanjenje suficita

4.2. Bruto domaći proizvod

Posljednji je kvartal u 2018. godini obilježen nešto nižom stopom rasta od 2,3% u odnosu na isti kvartal prethodne godine, tako da je stopa rasta za cijelu godinu snižena na 2,6%. Posljednja su tri mjeseca prošle godine obilježena vrlo malim doprinosom robnog izvoza, odnosno realna vrijednost robnog izvoza na godišnjoj je razini povećana za samo 0,3%, dok je kvartalna stopa rasta uvoza roba i usluga istovremeno bila najviša u prošloj godini. Stoga se kretanje BDP-a našlo pod povećanim negativnim utjecajem neto izvoza (razlika vrijednosti izvoza i uvoza roba i usluga), što je dovelo do navedenog usporavanja rasta BDP-a. Za cijelu prošlu godinu vrijede slični zaključci. Nakon četiri godine prilično snažnog rasta izvoza roba i usluga došlo je do znatnijeg usporavanja njegova rasta. Tijekom godina je znatno povećana baza, zbog čega je teže održavati višu dinamiku rasta, donekle su iscrpljeni učinci pristupanja EU, usporen je rast gospodarstva EU, pa tako i inozemne potražnje, a pojedine djelatnosti nisu uspjele ostvariti izvozne rezultate na razini onih iz prethodnih godina. Stoga je realna vrijednost izvoza roba i usluga na godišnjoj razini povećana samo 2,8%, dok je prosjek za prethodne četiri godine iznosio 6,9%. S druge strane, u prošloj je godini nastavljen oporavak domaće potražnje. Pod utjecajem nastavka rasta neto plaća, pozitivnih trendova u kretanju zaposlenosti, laganog oporavka kreditne aktivnosti poslovnih banaka, ali i rasta sklonosti potrošnji i investiranju, rast domaće potražnje bio je nešto veći nego u prethodne dvije godine. Pritom su najveći utjecaj na ubrzavanje dinamike rasta domaće potražnja s 3,7% na 4,0% imale bruto investicije te investicije u fiksni kapital kao dio tih ukupnih investicija. Rast osobne potrošnje, koja ima najveći udio u strukturi BDP-a, bio je neznatno veći nego u 2017. godini, ali je pod utjecajem navedenog rasta baze došlo do blagog pada stope rasta s 3,6% na 3,5%. Daljnji oporavak domaće potražnje, ali i nastavak rasta izvoza popraćeni su nastavkom rasta uvoza roba i usluga. Taj je rast također znatnije usporen u odnosu na prethodne tri godine, ali je bio dovoljno izražen da doprinos neto izvoza rastu BDP-a nakon šest godina ponovo bude negativan. Podaci pokazuju da je nastavljen neprekidan šestogodišnji trend povećanja pokrivenosti ukupne potražnje uvoznim robama i uslugama, te je u prošloj godini ta pokrivenost dosegnula 32,9%, najvišu vrijednost u posljednjih osamnaest godina.[38]

[38] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

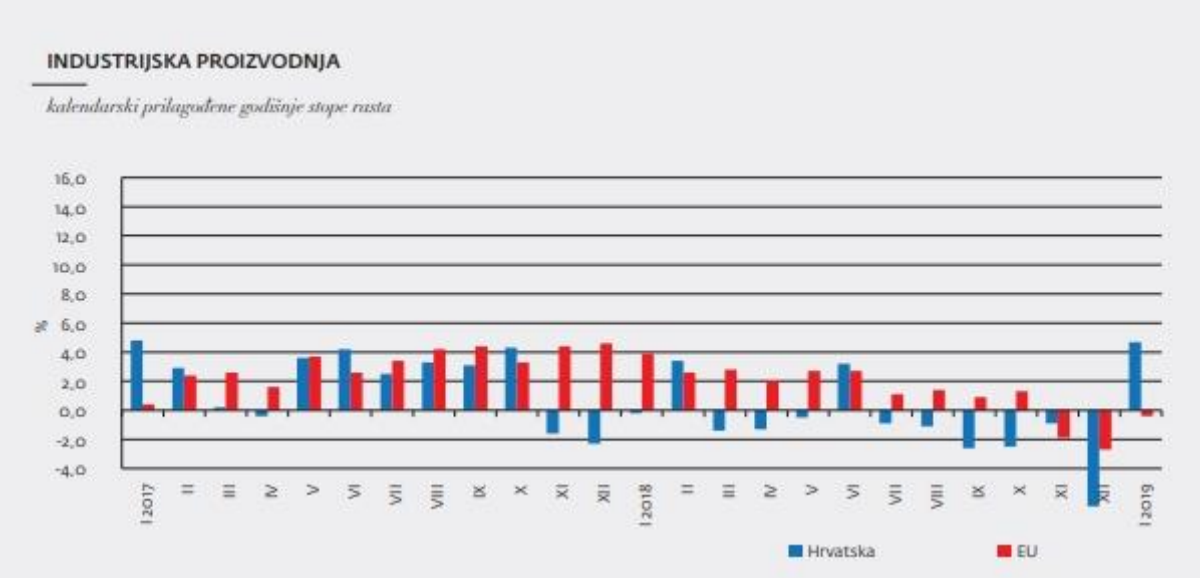
Grafikon 3: Realne stope rasta BDP-a

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.3. Industrijska proizvodnja

Nakon četiri godine kontinuiranoga rasta u 2018. godini ostvaren je pad proizvodnje, što je djelomično rezultat sporije dinamike rasta vrijednosti robnoga izvoza u uvjetima niske razine domaće potražnje (osobna potrošnja i investicije). U siječnju 2019. godine industrijska je proizvodnja bila, prema kalendarski prilagođenim podatcima, 4,7% veća u odnosu na isti mjesec 2018. godine, čime je prekinut negativan trend koji je kontinuirano trajao od srpnja 2018. godine. Strukturno, rast u siječnju 2019. godine rezultat je povećanja u prerađivačkoj industriji (3,8%) te kod opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije (13,1%, rast nakon dva mjeseca pada), dok je kod rudarstva i vađenja (-3,9%, negativan trend koji kontinuirano traje 14 mjeseci) zabilježen pad. U prerađivačkoj je industriji kudikamo najveći utjecaj (s obzirom na udio u proizvodnji i stopu rasta) imalo povećanje proizvodnje farmaceutskih proizvoda (rast od 56,9%). Osim toga, znatan je pozitivan utjecaj imalo i povećanje proizvodnje proizvoda od gume i plastike (16,6%) te proizvodnje prehrambenih proizvoda (5,1%, prvi rast nakon šest mjeseci pada). Na razini EU prošla je godina bila peta uzastopna godina rasta industrijske proizvodnje, pri čemu je prošlogodišnja razina proizvodnje bila 1,6% veća (u Hrvatskoj 9,6% manja) u odnosu na onu iz 2008. godine. Ipak,

u posljednja se dva prošlogodišnja mjeseca bilježe negativna kretanja. Tako je u studenome 2018. godine (-1,9%) prvi put još od rujna 2013. godine zabilježen godišnji pad industrijske proizvodnje, a u prosincu 2018. godine (-2,7%) pad se ponovio. Spomenuta kretanja rezultat su smanjenja inozemne potražnje, tj. robnog izvoza. Početkom ove godine nastavlja se silazni trend, tj. u siječnju je industrijska proizvodnja na razini EU bila 0,4% manja u odnosu na siječanj 2018. godine Promatrano po zemljama EU, znatan je negativan utjecaj na takva kretanja imao pad proizvodnje koji je zabilježen u Njemačkoj (-4,5% u studenome, -3,9% u prosincu i -3,4% u siječnju 2019. godine), a djelomično je rezultat gospodarske politike SAD-a (koja šteti gospodarskoj suradnji SAD-a i EU) i neizvjesnosti oko Brexita.[39]

Grafikon 4: Industrijska proizvodnja

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

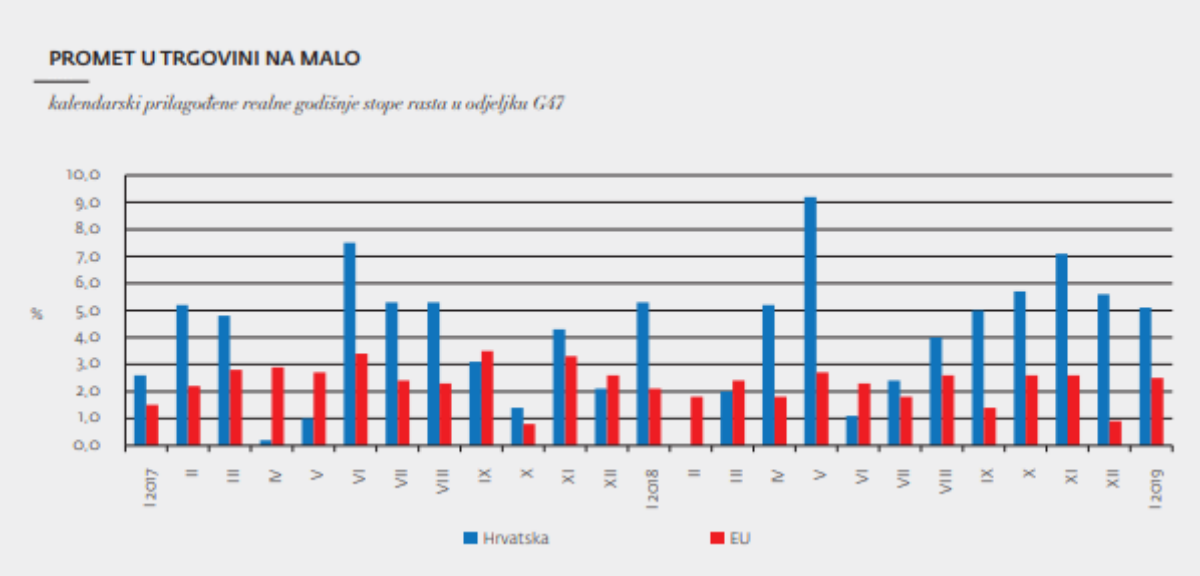
4.4. Trgovina na malo

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, realan je promet u trgovini na malo u siječnju 2019. godine bio, prema kalendarski prilagođenim podacima, 4,3% veći u odnosu na siječanj 2018. godine. Spomenuti rast predstavlja nastavak uzlaznoga trenda koji kontinuirano traje od

[39] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

rujna 2014. godine. Na kontinuirani višegodišnji uzlazni trend djelomično je utjecalo poboljšanje pouzdanja potrošača kod kojeg se (na godišnjoj razini) od listopada 2014. godine počeo bilježiti stabilniji uzlazni trend, odnosno od tada do siječnja ove godine zabilježeno je samo šest pogoršanja pouzdanja potrošača. Također, u ovogodišnjem je siječnju razlika postotka pozitivnih i negativnih odgovora jednaka nuli kada je u pitanju ocjena promjene financijske situacije u kućanstvu u posljednjih godinu dana, što predstavlja prvi takav rezultat otkad su dostupni mjesečni podaci (od svibnja 2005. godine), tj. prvi je put u gotovo 19 godina prekinut niz negativne razlike tih odgovora (tj. uvijek je više bilo onih potrošača koji su rekli da se financijska situacija u njihovu kućanstvu pogoršala). Na takav su trend potrošačkog optimizma posljednjih godina određeni utjecaj imale povoljnije promjene oporezivanja plaća, koje su uslijedile početkom 2015., 2017. i 2019. godine, a imale su utjecaj na povećanje kupovne moći stanovništva. Iako realan maloprodajni promet kontinuirano raste već pet godina, njegova je razina još uvijek manja od one iz 2008. godine, odnosno prošlogodišnja je razina prometa prosječno bila 3,2% manja od one iz 2008. godine. Na razini cijele ove godine očekujemo da će se ostvariti realan rast maloprodajnoga prometa od 4,2%, što bi značilo, ako se nastavi ta dinamika realnoga rasta, da će razina maloprodajnoga prometa ove godine prestići onu iz 2008. godine. Na razini EU također se bilježe pozitivna kretanja u maloprodaji. Tako je u siječnju 2019. godine maloprodajni promet EU (obuhvaća poduzetnike kojima je pretežita djelatnost registrirana u odjeljku G47 – trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima) realno bio, prema kalendarski prilagođenim podacima, 2,5% (u Hrvatskoj 5,1%) veći u odnosu na isti mjesec 2018. godine, čime je nastavljen trend godišnjega rasta, koji kontinuirano traje od kolovoza 2013. godine.[40]

[40] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

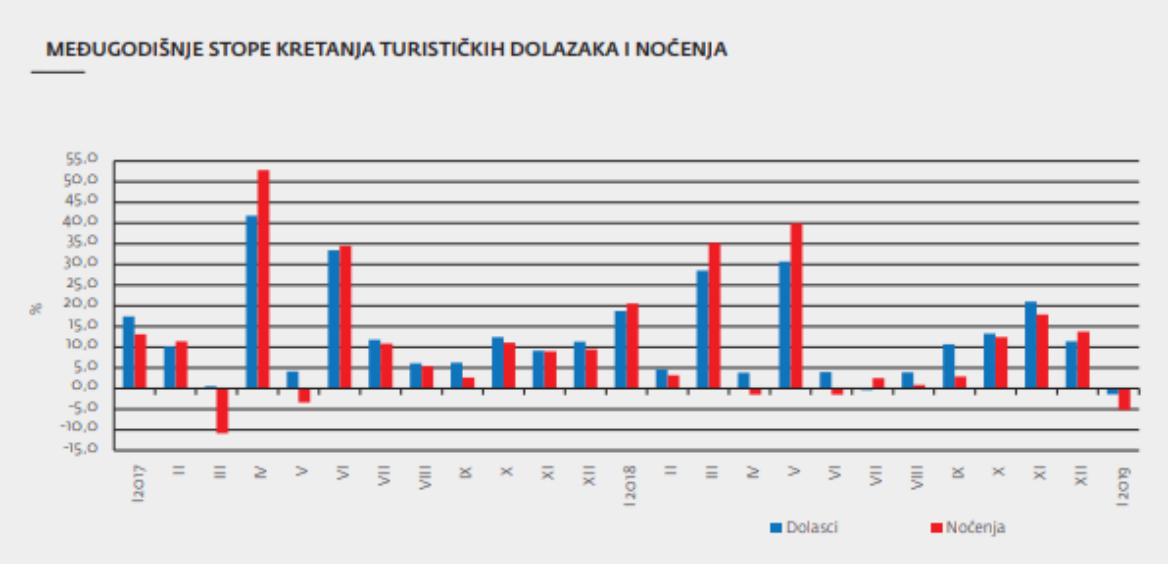
Grafikon 5: Promet u trgovini na malo

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.5. Turizam

Prema podacima DZS-a, u 2018. godini u komercijalnome smještaju ostvareno je 18,66 milijuna turističkih dolazaka i 89,65 milijuna turističkih noćenja, što je 7,1% odnosno 4% više u odnosu na 2017. godinu. Time je prošle godine nastavljen višegodišnji kontinuirani uzlazni trend turističkih pokazatelja, odnosno broj turističkih dolazaka kontinuirano raste od 2011., a noćenja od 2010. godine. Uz određene metodološke razlike, okvirno se od 2007. godine ostvaruju rekordne razine turističkih dolazaka, a od 2015. godine i rekordne razine turističkih noćenja. U siječnju 2019. godine ostvareno je 5,2% manje noćenja u odnosu na isti mjesec 2018. godine. Siječanjskim je padom prekinut uzlazni trend koji je kontinuirano trajao od srpnja 2018. godine. Općenito, u posljednjih je 20 mjeseci samo u travnju i lipnju prošle godine zabilježen godišnji pad turističkih noćenja, dok je u ostalim mjesecima zabilježen rast. Na travanjski je pad djelomičan utjecaj imala vremenska razlika u uskrsnim blagdanima, a na lipanjski vremenska razlika u Tijelovu. U ovoj će godini izazov ponovno biti oporavak naše mediteranske konkurencije. Primjerice, Turska u 2017. i 2018. godini bilježi dvoznamenkaste stope rasta međunarodnih turističkih dolazaka i turističkih prihoda. I na svjetskoj razini

ostvaruju se povoljniji trendovi, pa je tako prema dostupnim preliminarnim podacima agencije World Tourism Organization u 2018. godini ostvareno 1,4 milijarde međunarodnih turističkih dolazaka u svijetu, što je 5,6% više u odnosu na 2017. godinu. Strukturno, rast je rezultat povećanja promatranoga pokazatelja koje je zabilježeno u svim regijama svijeta, pri čemu se najveći rast od 10,3% bilježi na Bliskom istoku. Prošlogodišnja je ostvarena dinamika rasta (5,6%) međunarodnih dolazaka u svijetu premašila očekivanja koja je UNWTO prošle godine imao za cijelu 2018. godinu (4% – 5%).[41]

Grafikon 6: Međugodišnje stope kretanja turističkih dolazaka i noćenja

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.6. Prijevoz putnika i roba

U četvrtom tromjesečju 2018. godine ukupno je prevezeno 1,3% manje putnika u odnosu na isto tromjesečje 2017. godine. Strukturno, do pada je došlo zbog smanjenja broja prevezenih putnika cestovnim putem (-2,6%, trend pada prisutan u posljednjih šest kvartala) koji je ujedno i najzastupljeniji oblik prijevoza putnika (obuhvaća samo putnike koji su prevezeni

[41] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

autobusima) te kod zračnoga prijevoza (-0,6%, prvi pad nakon četiri kvartala rasta). Količina transportirane robe u promatranom je tromjesečju bila 6,4% veća u odnosu na isto tromjesečje 2017. godine. Spomenuti rast rezultat je povećanja količine transportirane robe u većini segmenata, izuzev kod prijevoza na unutarnjim vodenim putovima (-25,5%) i zračnog prijevoza (-1%), gdje je zabilježen pad. Prema preliminarnim podatcima DZS-a, na razini cijele 2018. godine ukupno je prevezeno 84,99 milijuna putnika i 118,26 milijuna tona roba, što je 1% manje putnika i 3% više roba u odnosu na 2017. godinu. Prošlogodišnji pad ukupnoga broja prevezenih putnika isključivo je rezultat smanjenja broja putnika prevezenih cestovnim putem (-3,7%) kod kojega se silazni trend kontinuirano bilježi od 2009. godine. Kod ostalih oblika putničkoga prijevoza u prošloj je godini zabilježen rast. Kretanja količine transportirane robe karakterizira uzlazni trend koji kontinuirano traje od 2015. godine, što je djelomično rezultat povoljnih kretanja robnoga izvoza. Prošlogodišnji rast rezultat je povećanja količine transportirane robe u većini segmenata, izuzev kod pomorskog i obalnog prijevoza (-0,7%) i zračnog prijevoza (-1,5%), gdje je zabilježen pad.[42]

Grafikon 7: Prijevoz putnika i robe

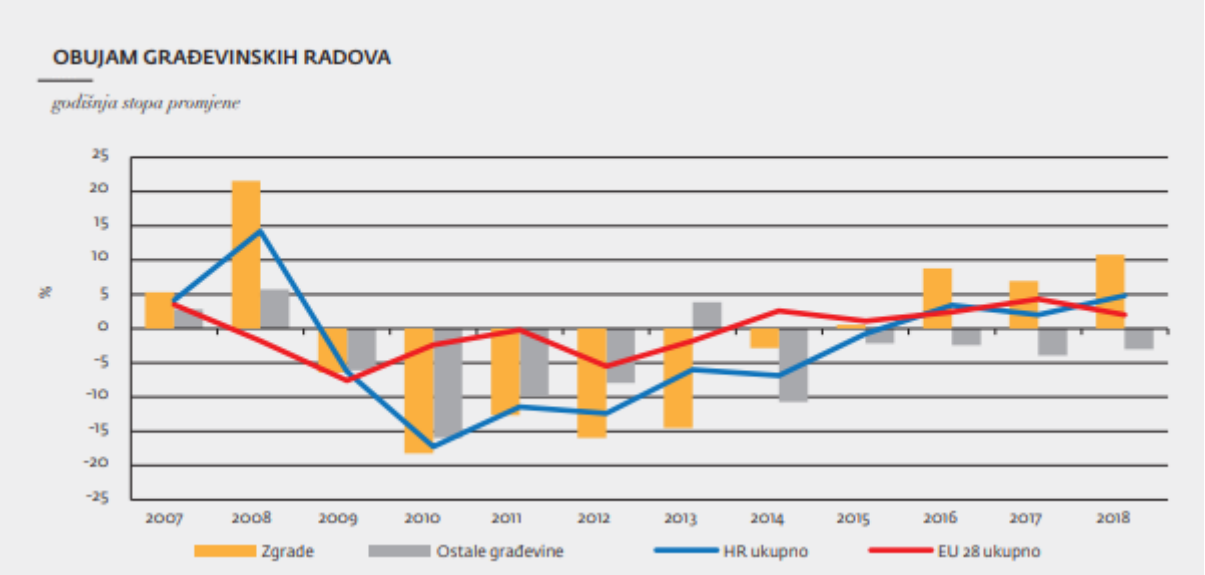
Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[42] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.7. Građevinarstvo

U 2018. godini obujam građevinskih radova povećan je za 4,8%, uz rast radova na zgradama za 10,8% i pad radova na ostalim građevinama za 3,0%. Riječ je o nastavku rasta građevinske aktivnosti treću godinu zaredom, pri čemu su dinamika ukupne aktivnosti i aktivnosti na zgradama ne samo više nego u prethodnoj godini, nego su dosegnule i najviše razine od 2008. godine. Slično je i s vrijednošću izvršenih radova s vlastitim radnicima koja raste četvrtu godinu zaredom i ukupno je u 2018. godini povećana za 8,3%, uz rast vrijednosti radova na zgradama za 14,0% te na ostalim građevinama za 2,9%. Stoga je građevinarstvo prošle godine dalo važan doprinos u poboljšanju makroekonomske situacije u zemlji, osobito u porastu BDP-a i zaposlenosti. Tako je rast broja zaposlenih u građevinarstvu bio među najvišima među svim djelatnostima, dok je rast bruto dodane vrijednosti građevinarstva iznosio 4,7%, što je dvostruko više od rasta ukupne bruto dodane vrijednosti hrvatskoga gospodarstva (2,1%). Građevinska aktivnost je u 2018. godini porasla i u EU 28, i to petu godinu zaredom. Prema zasad raspoloživim podacima, za 24 zemlje ukupan je rast iznosio 2,0% pri rastu aktivnosti na zgradama od 1,3% i na ostalim građevinama od 4,0%. Dvoznamenkast rast zabilježen je u Mađarskoj (+22,2%), Latviji (+21,8%), Sloveniji (+19,8%), Poljskoj (+19,6%), Estoniji (+18,1%) i Litvi (+13,7%), dok je pad građevinske aktivnosti prošle godine obilježio Rumunjsku (-3,9%), Švedsku (-1,1%) i Francusku (-0,3%). Prošle je godine zabilježena stagnacija ukupnog broja izdanih građevinskih dozvola, što je rezultat manjeg broja izdanih dozvola za ostale građevine (pad za 1,9%) uz blagi rast broja izdanih dozvola za zgrade (za 0,2%). Riječ je o dosezanju razine investicijskih namjera u skladu s trenutnom dinamikom gospodarskog rasta, pa pri povećanoj bazi pomaci više nisu toliko izraziti. Ipak, relativno visok rast u dozvolama predviđene vrijednosti radova (ukupno za 9,3%, a na ostalim građevinama za 56,0%) uz rast vrijednosti novih narudžbi za 7,6% upućuje na to da će se dinamičan rast građevinske aktivnosti nastaviti i ove godine uz naznaku smanjivanja strukturne neusklađenosti između rasta aktivnosti u visokogradnji i niskogradnji.[43]

[43] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

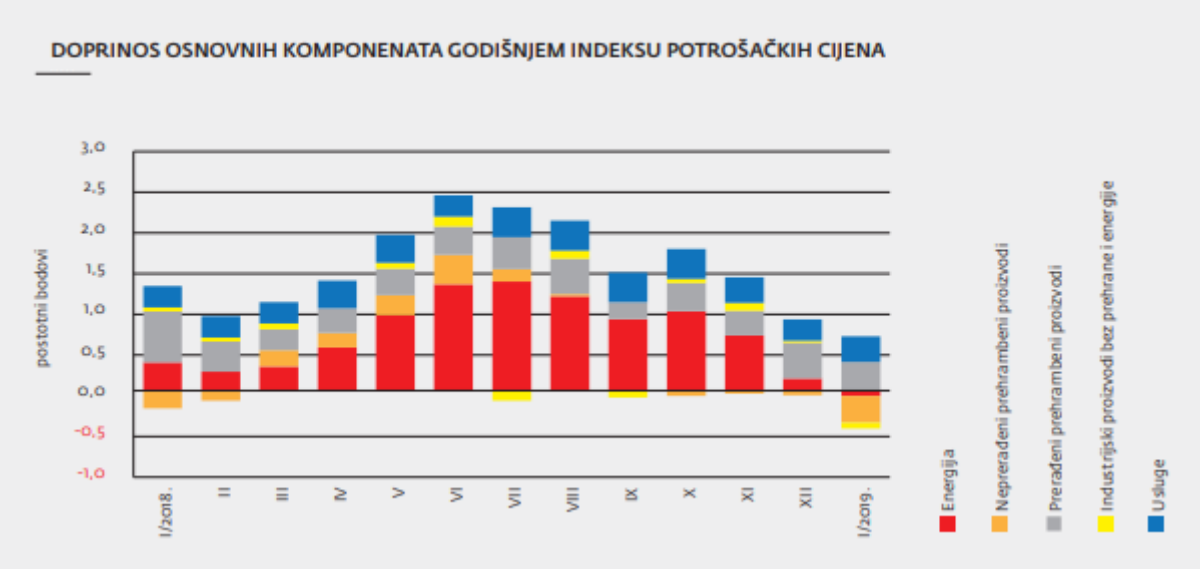
Grafikon 8: Obujam građevinskih radova

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf.)

4.8. Osnovni agregati cijena

Godišnji je rast potrošačkih cijena u siječnju iznosio tek 0,2% spustivši se time na najnižu razinu od kraja 2016. godine. Znatno usporenje godišnjega rasta temeljilo se na padu cijena hrane (-0,9%), koja čini trećinu potrošačke košarice – pritom su cijene prerađenih prehrambenih proizvoda usporile rast s 1,9% na 1,5%, dok su neprerađeni prehrambeni proizvodi ubrzali pad s -0,6% na -3,5% (na što je utjecalo i smanjenje stope PDV-a na dio svježih prehrambenih proizvoda). Pale su i cijene energije (-0,3%), prvi put od sredine 2017. godine, na što je primarno utjecao snažniji pad cijena goriva i maziva za automobile (s -0,8% u prosincu na -4,1% u siječnju). Kretanje cijena goriva i maziva za automobile slijedi trend kretanja cijena nafte na globalnom tržištu koje padaju na godišnjoj razini od prosinca prošle godine – prosječna je cijena nafte (Brent) u siječnju bila 13,5% niža u odnosu na godinu dana prije. Slabljenje inflatornih pritisaka prisutno je i na području cijele EU. U siječnju je godišnji rast Harmoniziranog indeksa potrošačkih cijena u EU iznosio 1,5% te je bio niži nego prethodnoga mjeseca za 0,1 postotni bod. Pritom su razlike među članicama bile prilično male: od najnižih 0,5% (Grčka) do najviših 3,2% (Rumunjska). U usporedbi s ostalim članicama EU Hrvatska je, prema Harmoniziranom indeksu potrošačkih cijena (0,6%), imala

drugu najnižu inflaciju u EU. U kontekstu usporavanja globalnoga gospodarskoga rasta te nižeg rasta cijena sirovina (osobito sirove nafte), u ovoj je godini Europska komisija prema svojim prognozama objavljenima u prosincu očekivala nešto nižu inflaciju i na području EU (1,6%) i u Hrvatskoj (1,4%). No prognoze inflacije i gospodarskoga rasta za europodručje već su u veljači korigirane naniže, stoga se isto može pretpostaviti i za cijelu EU, pa i Hrvatsku. Tako Europska središnja banka (ESB) očekuje inflaciju u europodručju 1,2%, a gospodarski rast 1,1%. U tom je kontekstu ESB prolongirala podizanje ključnih kamatnih stopa najmanje do kraja ove godine. Istodobno, inflacija u SAD-u također slabi (u siječnju 1,9%) te središnja banka SAD-a usporava proces podizanja svojih kamatnih stopa – na posljednjem sastanku krajem siječnja nije mijenjala svoje kamatne stope, koje je postupno podizala od kraja 2015. godine, u prošloj godini četiri puta.[44]

Grafikon 9: Doprinos osnovnih komponenata godišnjem indeksu potrošačkih cijena

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

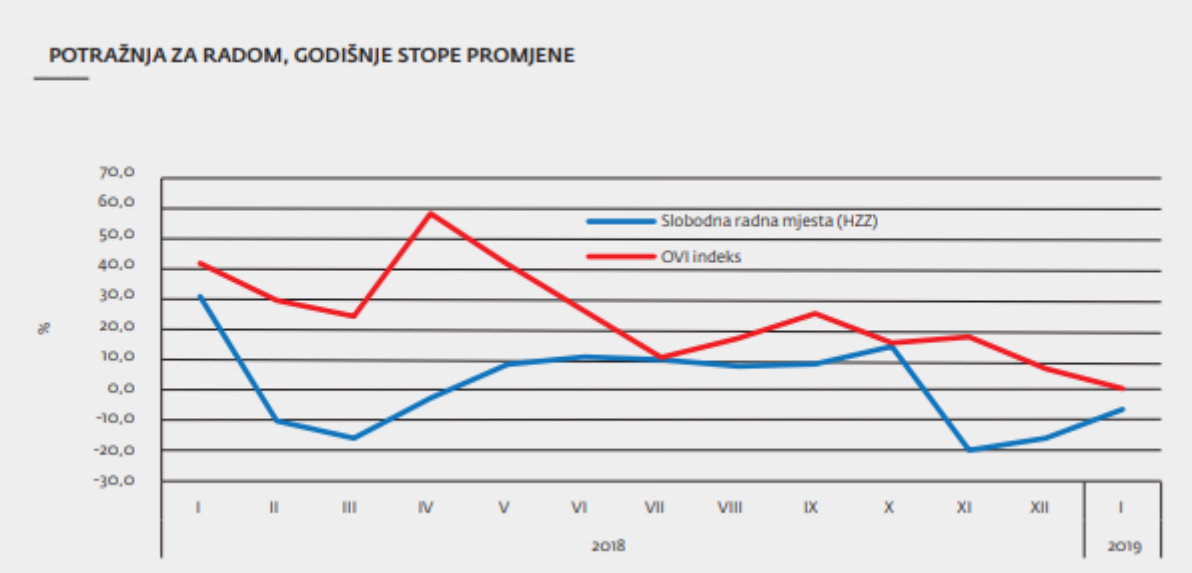
[44] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.9. Tržište rada

4.9.1. Zaposlenost i nezaposlenost

Prema podacima HZZ-a, broj se nezaposlenih u siječnju 2019. godine povećao za 9,9 tisuća u odnosu na mjesec dana prije, do razine od 158,8 tisuća. To je četvrti uzastopni mjesec njihova rasta, a mogao bi biti posljednji prije početka pojačanog zapošljavanja u turističkim i pratećim djelatnostima. U odnosu na siječanj prošle godine, broj nezaposlenih bio je manji za 36,6 tisuća, čime se nastavlja povoljan trend godišnjega pada (iako nešto manje dinamičnoga nego prethodnih mjeseci) koji traje neprekinuto od travnja 2014. godine. U siječnju je u HZZ-ovu evidenciju nezaposlenih prijavljeno najviše osoba koje su radile u djelatnosti smještaja i ugostiteljstva (20% od svih novoprijavljenih u siječnju), što je tipično za sezonska kretanja u ovome mjesecu u godini. Povoljno je što je u odnosu na prošlogodišnji siječanj bilo manje novoprijavljenih izravno iz radnog odnosa (-15,6%), ali je nepovoljno što je manje prijavljenih bilo i iz redovitog školovanja (-21%) i neaktivnosti (-22,4%). Naime, broj nezaposlenih je, iako u padu, još uvijek visok, a njegova struktura s 35% dugotrajnije nezaposlenih (duže od godinu dana), još uvijek vrlo nepovoljna. Potražnja za radom koju pokazuju podaci s HZZ-a (slobodna radna mjesta) i portala Moj.posao (OVI indeks – broj oglasa na portalu Moj.posao), pokazuju znatno usporenje u siječnju. Tako je OVI indeks porastao na godišnjoj razini za tek 0,6%, a broj slobodnih radnih mjesta pao je za 6,5%. To je znatno manje nego u istom mjesecu prošle godine kada je godišnji rast iznosio 30% (slobodna radna mjesta) odnosno 40% (OVI). Iako je prerano za zaključiti, to može biti posljedica usporavanja rasta gospodarstva u posljednjem kvartalu prošle godine. U sljedećim mjesecima očekujemo rast zaposlenosti na temelju početka pripreme turističke sezone, no očekujemo niži intenzitet godišnjeg rasta zaposlenosti od prošlogodišnjeg.[45]

[45] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

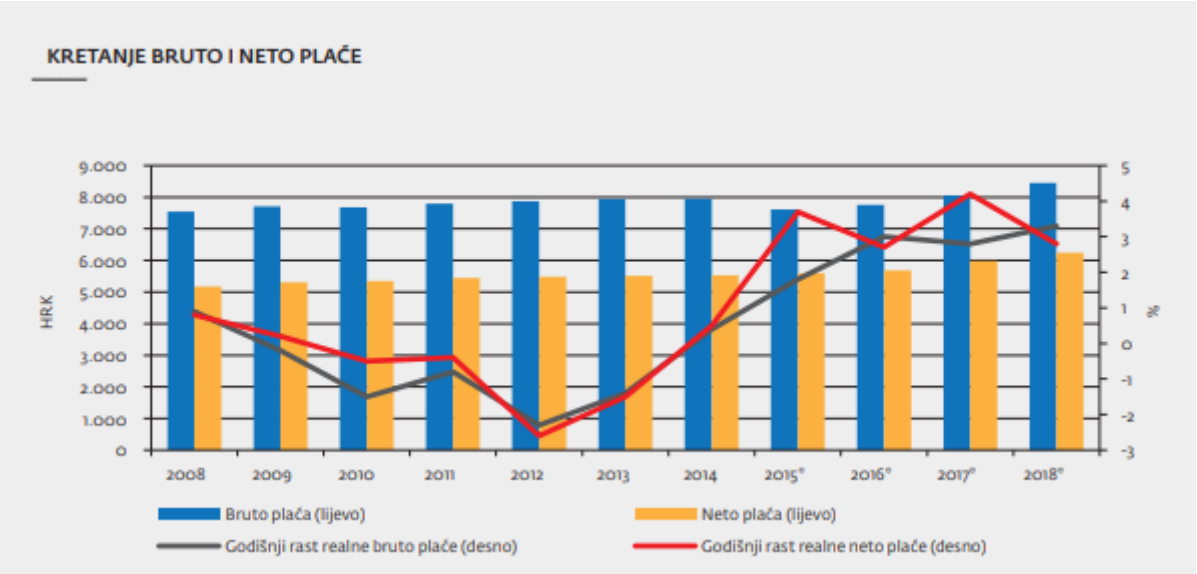
Grafikon 10: Potražnja za radom, godišnje stope promjene

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.9.2. Plaće

U prošloj je godini zadržan kontinuitet rasta plaća koji je u realnom izrazu prisutan posljednjih pet godina. Na takva je kretanja utjecao nastavak gospodarskog rasta uz dinamiziranje povoljnijih kretanja na tržištu rada te pritisak koji na rast plaća vrši nedostatak radnika određenih struka poduprt emigracijskim kretanjima. Pritom se 2018. godine izgubio utjecaj učinaka prethodne porezne reforme na visinu neto plaće, a tek je krajem godine započeo učinak dijela novih poreznih promjena (povećanjem iznosa neoporezivih primitaka), pa je godinu obilježio snažniji rast bruto od neto plaće. U takvim je okolnostima prosječna mjesečna bruto plaća u pravnim osobama u 2018. godini iznosila 8448 kuna, što je 393 kune ili 4,9% više nego u prethodnoj godini. Istodobno je prosječna mjesečna neto plaća iznosila 6242 kune, što je 257 kuna ili 4,3% više nego u 2017. godini. Pri inflaciji od 1,5% realna je bruto plaćaporasla za 3,3%, dok je realna neto plaća povećana za 2,8%. Medijalna neto plaća bila je znatno niža od prosječne i iznosila je 5.392 kune, što znači da je polovina zaposlenih primila plaću višu, a druga polovina nižu od navedenog iznosa. Rast plaća široko je rasprostranjen među europskim zemljama, na što znatnim dijelom utječe nestašica radne snage pri nepovoljnim demografskim trendovima. Među sličnim su zemljama u prošloj godini

bruto plaću višu od tisuću eura imale Slovenija (1682 eura), Estonija (1310 eura), Češka (1248 eura), Hrvatska (1139 eura), Poljska (1134 eura), Slovačka (1116 eura), Mađarska (1035 eura) i Latvija (1010 eura), a slijede Rumunjska (964 eura), Crna Gora (766 eura), Srbija (580 eura), Bugarska (580 eura) i Sjeverna Makedonija (579 eura). Rast plaća nastavit će se i u ovoj godini pri sličnoj makroekonomskoj situaciji te dodatnom učinku novih poreznih promjena koje omogućuju rast neto plaće i smanjenje troška rada. U takvim će okolnostima plaće i dalje pridonositi povećanju kupovne moći kućanstava i time potrošnje stanovništva, što će podupirati rast BDP-a. Međutim, pri blagom usporavanju gospodarskog rasta, porast plaća kretat će se iznad razine rasta produktivnosti, ali u granicama koje zasad znatnije ne ugrožavaju konkurentnost.[46]

Grafikon 11: Kretanje bruto i neto plaće

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

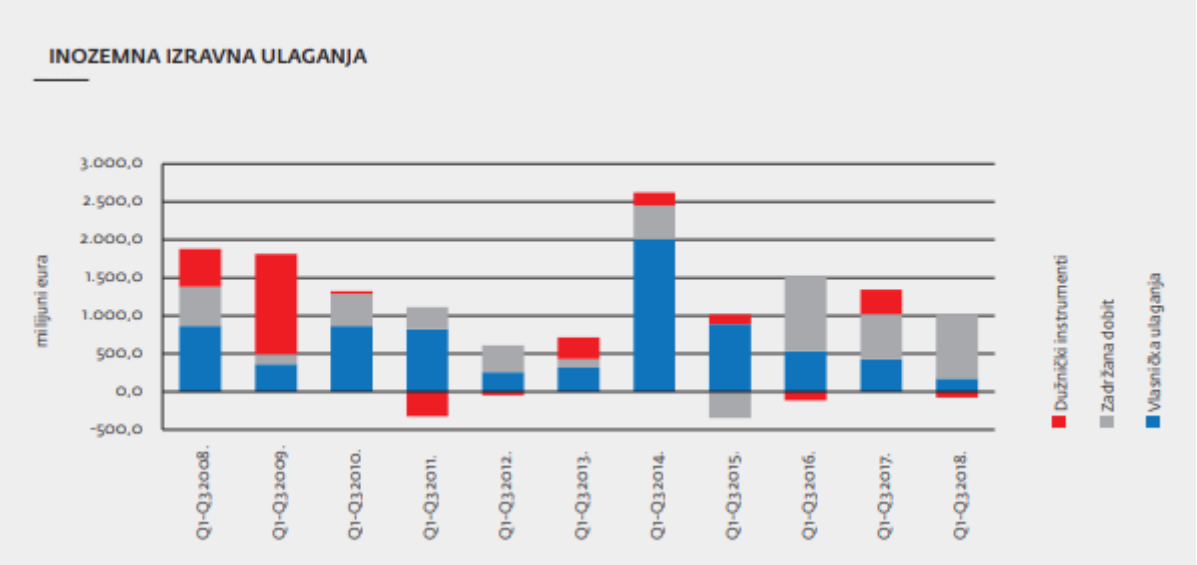
[46] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.10. Ekonomski odnosi s inozemstvom

4.10.1. Inozemna izravna ulaganja

Nakon solidnoga godišnjeg rasta u prvom i drugom kvartalu, vrijednost inozemnih izravnih ulaganja bila je izrazito niska u trećem kvartalu 2018. godine. Iznosila je samo 56,8 milijuna eura, što je bilo gotovo upola manje (-91,2%) nego u istom kvartalu 2017. godine. Temeljni je razlog smanjenja vrijednosti ulaganja razduživanje hrvatskih poduzeća u inozemnom vlasništvu prema vlasnički povezanim poduzećima u inozemstvu (za 557 milijuna eura), koja je bila tek nešto niža od vrijednosti zadržane dobiti (574,8 milijuna eura). Zadržana je dobit bila temeljena na snažnom rastu dobiti hrvatskih banaka u inozemnom vlasništvu. Istodobno je vrijednost novih vlasničkih ulaganja bila izrazito niska, samo 39,1 milijun eura. U suprotnom su smjeru ulaganja bila veća. Naime, u trećem su kvartalu hrvatski rezidenti uložili dvostruko veću vrijednost (116 milijuna eura) u inozemne tvrtke (primarno se radilo o zadržanoj dobiti) nego što su inozemni investitori uložili u Hrvatsku. To je, zapravo, iznimna situacija koja se vrlo rijetko događa, posljednji put u trećem kvartalu 2015. godine. Zbog izrazitog podbačaja u trećem kvartalu, podaci na kumulativnoj razini za prva tri kvartala pokazuju međugodišnji pad vrijednosti izravnih ulaganja od 29,4% te će vjerojatno i na razini cijele godine vrijednost ulaganja biti nešto niža nego prethodne godine kada je iznosila 1,8 milijardi eura. Ujedno, zbog snažnog razduživanja u trećem kvartalu, u kumulativnom razdoblju od prva tri kvartala u strukturi izravnih ulaganja prevladava zadržana dobit, a ne dužnički instrumenti kao u prvoj polovini godine.[47]

[47] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

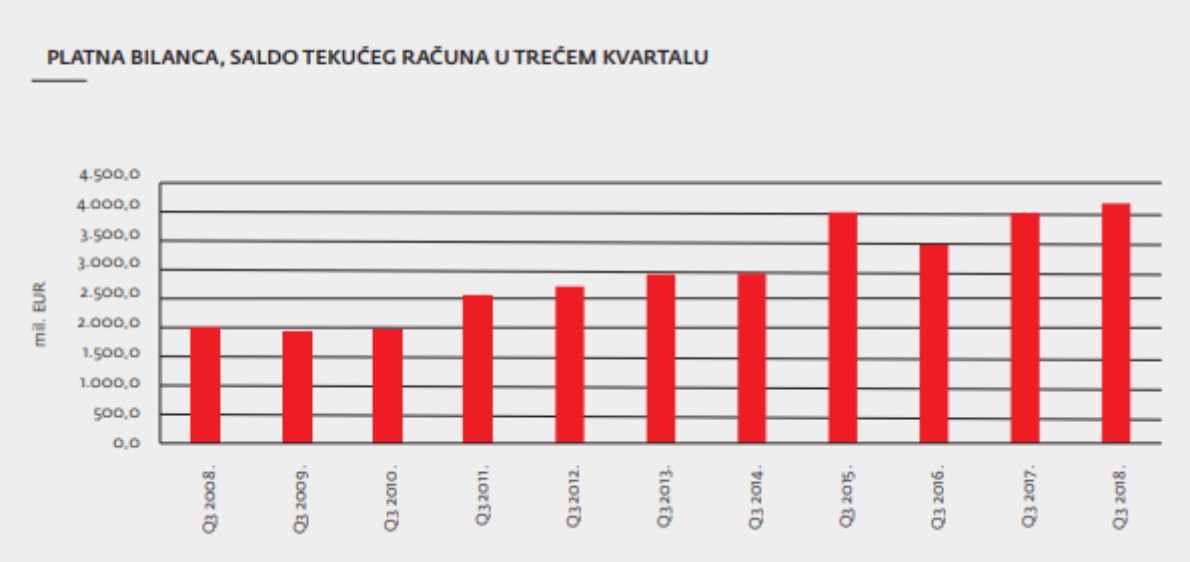
Grafikon 12: Inozemna izravna ulaganja

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.10.2. Platna bilanca

U trećem je kvartalu 2018. godine ostvaren rekordno visok suficit na tekućem računu platne bilance u iznosu od 4,011 milijardi eura, 4% više nego u istom kvartalu prethodne godine. Rast je odredio odnos kretanja na dva ključna podračuna, robnom i uslužnom, odnosno veći prirast suficita na uslužnom podračunu od prirasta deficita na robnom podračunu. Pritom treba naglasiti i da je dinamika godišnjega rasta suficita na tekućem računu bila četiri puta niža od one u istom kvartalu 2017. godine, a rast suficita temeljen samo na djelatnosti putovanja odnosno turizma. Naime, jedina je podbilanca na kojoj su ostvarena povoljna kretanja relevantne veličine ona uslužna, dok se na ostalim podbilancama saldo pogoršao (osim na podbilanci sekundarnog dohotka na kojoj je povećan suficit, no zanemarive veličine u relaciji s ključnim podračunima). U razmjeni usluga s inozemstvom ostvaren je pozitivni saldo od rekordne 6,2 milijarde eura, od čega se 5,8 milijardi eura ostvarilo u području putovanja odnosno turizma. Iako su prihodi od turizma ostvareni na rekordnoj razini od 6,2 milijarde eura, njihov se godišnji rast (4,8%) usporio u odnosu na ranije godine (9,1% u Q3 2017. i 9,0% u Q3 2016. godine). Na to je utjecao oporavak konkurentnih turističkih destinacija, vjerojatno i Svjetsko prvenstvo u nogometu u Rusiji, ali može značiti i približavanje

maksimalnim razinama koje se mogu ostvariti u postojećim okvirima turističke sezonalnosti i turističkih kapaciteta. Dok je saldo u razmjeni usluga s inozemstvom poboljšan, onaj u razmjeni roba se pogoršao, odnosno povećan je deficit za 4,8% u odnosu na treći kvartal 2017. godine. Naime, godišnje povećanje vrijednosti uvoza premašilo je povećanje vrijednosti izvoza za 103,4 milijuna eura te je deficit iznosio 2,3 milijarde eura, što je njegova najviša vrijednost u trećem kvartalu od 2008. godine. Na preostala dva podračuna, onima na kojima se bilježi dohodak (primarni i sekundarni), ostvaren je suficit u iznosu od 50,9 milijuna kuna, ali 42,8% niži nego u trećem kvartalu 2017. godine. Primarni je razlog nižeg suficita rast deficita (za 15,5%) na podračunu primarnog dohotka zbog rasta rashoda zbog rasta dobiti poduzeća u vlasništvu nerezidenata. Riječ je primarno o rastu dobiti poslovnih banaka koje su u 2017. godini imale nižu dobit zbog rezervacija za kredite odobrene koncernu Agrokor (samo je dobit najveće banke porasla gotovo tri puta). U posljednja je tri kvartala vrijednost ostvarenog suficita na tekućem računu iznosila 3,2% BDP-a te je izvjesno da će na razini cijele 2018. godine ostvaren suficit u odnosu na BDP biti niži nego 2017. godine kada je iznosio 4%.[48]

Grafikon 13: Platna bilanca, saldo tekućeg računa u trećem kvartalu

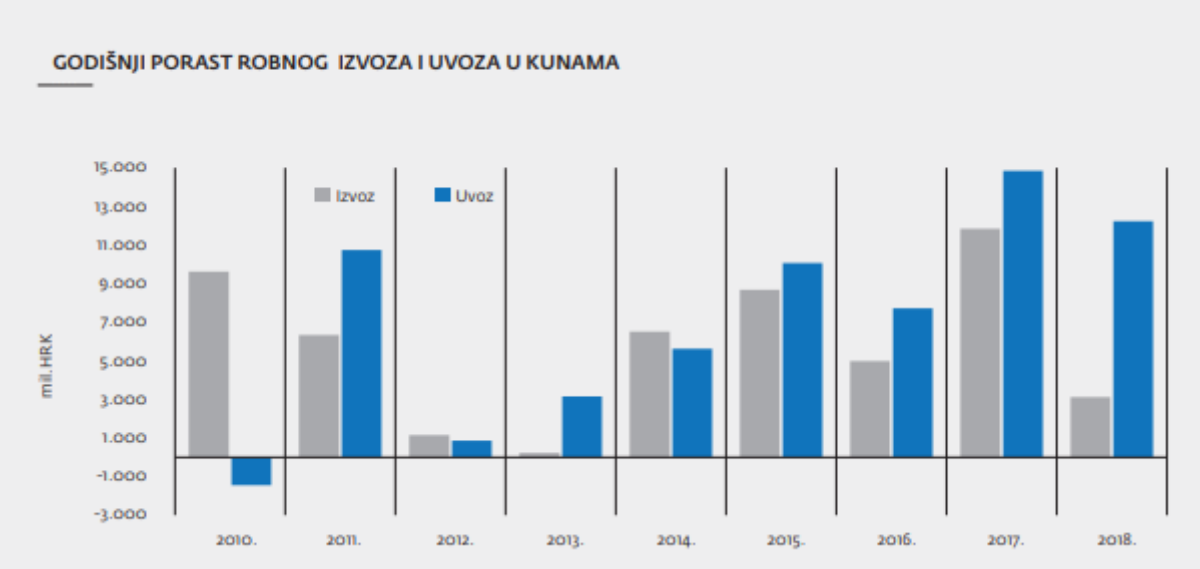
Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[48] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.10.3. Vanjskotrgovinska robna razmjena

U 2018. godini povećanje robnog izvoza bilo znatno manje nego u prethodne četiri godine, odnosno rast izvoza u eurima iznosio je 3,6%, dok je prosječna stopa rasta za te četiri godine iznosila 10,0%. Povećana je baza, smanjeni su efekti pristupanja EU na rast izvoza, rast potražnje na razini EU, ali i na globalnoj razini je usporen, a pojedine važne izvozne djelatnosti nisu uspjele ponoviti dobre izvozne rezultate iz prethodne godine. Prva dva čimbenika nisu išla u korist povećanju izvoza, ali ipak nisu znatnije utjecala na usporavanje rasta izvoza prema EU tržištu. Točnije, rast vrijednosti izvoza prema tom tržištu i dalje je iznosio visokih 9,6% (u 2017. godini 11,1%), tako da je presudni utjecaj na kretanje ukupnog izvoza imao izvoz prema drugim tržištima. Pritom se posebno isticalo smanjenje vrijednosti izvoza prema SAD-u, u koji je u 2017. godini ostvaren velik porast izvoza farmaceutskih proizvoda, Maroku, Egiptu i Turskoj, ali i prema Srbiji prema kojoj su kretanja izvoza u posljednje dvije godine određena u prvome redu izvozom električne energije. Tako su upravo farmaceutska industrija i proizvodnja električne energije bile djelatnosti koje su padom vrijednosti svog izvoza najviše utjecale na usporavanje rasta ukupnog izvoza. Vrijednost izvoza Hrvatske u prošloj je godini ipak povećana, i to najviše zbog povećanog izvoza naftnih derivata, motornih vozila i metala. Na vrijednost izvezenih naftnih derivata pretežno je utjecao rast cijene sirove nafte jer je uz malo povećanje proizvodnje ovih proizvoda od samo 1,1% došlo do rasta izvoza od čak 19%. Detaljnija struktura izvoza motornih vozila, prikolica i poluprikolica pokazuje da je najviše povećan izvoz različitih vrsta dijelova za motorna vozila, znatno je povećan i izvoz rabljenih motornih vozila, a u osjetno manjoj mjeri na rast izvoza utjecao je i povećan izvoz novih automobila koji su uglavnom predmet trgovine. Kod izvoza metala u prošloj je godini uz znatan porast proizvodnje i nešto izraženiji rast cijena na globalnom tržištu (oko 4%) ostvaren rast izvoza od čak 26,1%. Uvoz je također rastao sporijom dinamikom (8,1%) nego u prethodnoj godini (11,1%). Pod utjecajem rasta cijene sirove nafte i plina najviše je povećana vrijednost uvoza u djelatnosti rudarstva i vađenja, a znatno je povećan i uvoz motornih vozila, kemikalija i kemijskih proizvoda te električne opreme. Osjetniji pad istodobno je zabilježen samo kod proizvodnje kože i srodnih proizvoda

te kod uvoza električne energije. Opisana kretanja izvoza i uvoza dovela su do povećanja robnog deficita na godišnjoj razini od 16,1%, te je dosegnuo iznos od 9,1 milijarde eura.[49]

Grafikon 14: Godišnji porast robnog izvoza i uvoza u kunama

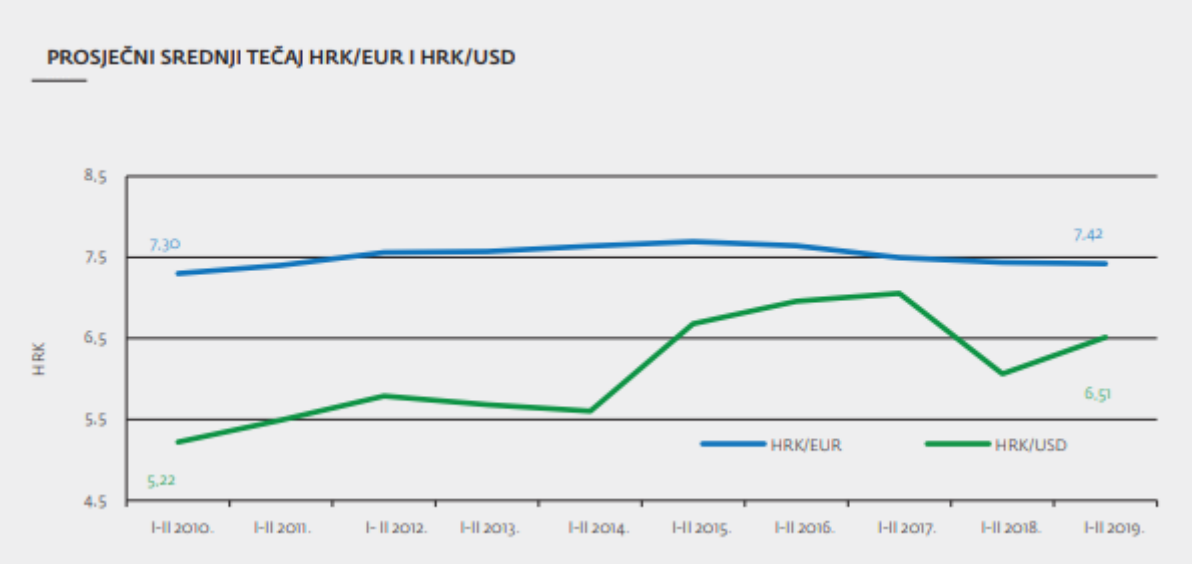
Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.11. Tečaj i međuvalutarni odnosi

Tečaj kune je prema zajedničkoj valuti i početkom 2019. godine bio vrlo stabilan. Tijekom prva dva mjeseca raspon između najniže i najviše vrijednosti kune iznosio je samo 0,45%, a razlika između tečaja na kraju veljače i početka godine samo 0,2%. Tako visoka stabilnost ipak je podržana prvom ovogodišnjom intervencijom Hrvatske narodne banke na deviznom tržištu kojom je od poslovnih banaka otkupljeno 450 milijuna eura, što je već početkom veljače potvrdilo očekivanja da će i u ovoj godini HNB održavati stabilnost tečaja ponajprije radi sprečavanja izraženijeg jačanja kune. Kretanje tečaja i nadalje se odvijalo u uvjetima izrazito visoke kunske likvidnosti na novčanom tržištu popraćene niskim kamatnim stopama, tako da su ostvarene oscilacije bile rezultat povremenih neravnoteža u ponudi i potražnji za stranom valutom. Kada se promatra po mjesecima, veći dio siječnja obilježen je blagom

[49] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

deprecijacijom kune uobičajeno povezanom s povećanim plaćanjima prema inozemstvu i zbog toga povećanom potražnjom za devizama, a već je krajem siječnja pa onda i u većem dijelu veljače ponuda deviza zadovoljavala potražnju. Tečaj je bio stabilan i u usporedbi s prošlom godinom, točnije, nastavljen je trend blagog rasta prosječnog tečaja na godišnjoj razini. Tako je presječni srednji tečaj kune za prva dva mjeseca bio 0,3% viši nego u istom razdoblju prošle godine, a tečaj kune prema euru na samom kraju veljače 0,2% viši. Vrijednost kune prema američkom dolaru istovremeno je znatno više oscilirala zbog promjena u međusobnom tečaju eura i dolara, točnije, raspon između najviše i najniže vrijednosti eura prema dolaru iznosio je 2,5%. Ipak, važniji je podatak o padu prosječnog srednjeg tečaja eura prema dolaru za prva dva mjeseca od 7,2% u odnosu na prethodnu godinu, zbog čega je i prosječni tečaj kune prema dolaru smanjen za 7,5%. Takav je pad posljedica slabljenja eura prema dolaru tijekom većeg dijela 2018. godine, do kojeg je u najvećoj mjeri došlo zbog razlika u monetarnim politikama ECB-a i FED-a te problemima koji su obilježili EU i eurozonu, ponajprije zbivanja oko Brexita i Italije. Početak ove godine obilježavaju znakovi usporavanja globalnoga gospodarstva, zbog čega dolazi do promjena u najavljenoj monetarnoj politici FED-a, ali raspoložive objave i pokazatelji zasad nisu doveli do trenda izraženijeg jačanja ili slabljenja jedne od promatranih valuta.[50]

Grafikon 15: Prosječni srednji tečaj HRK/EUR i HRK/USD

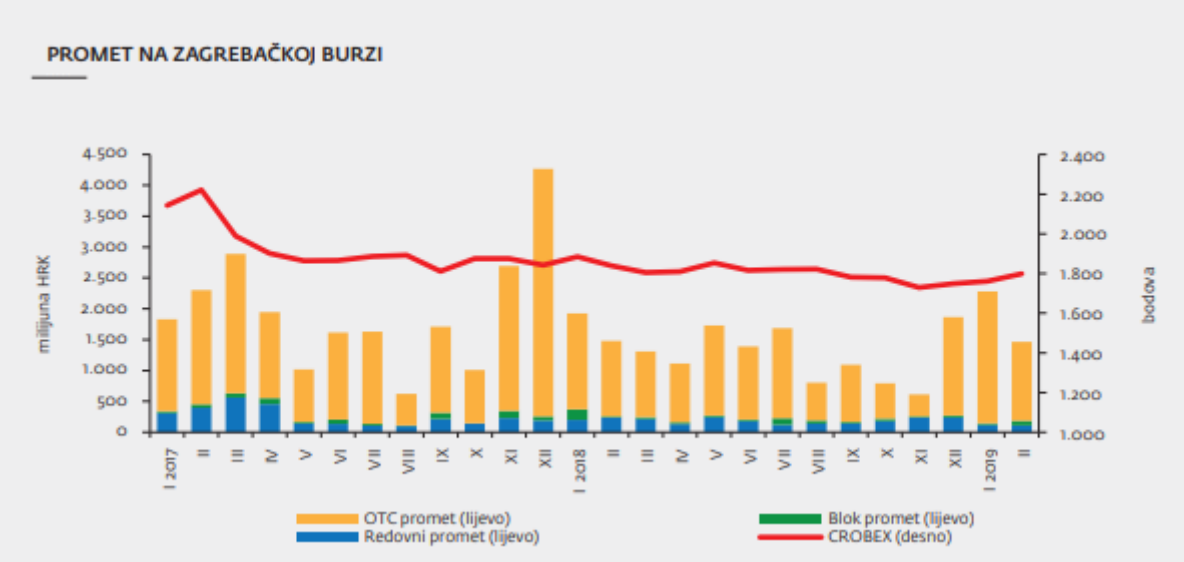
Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[50] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.12. Tržište kapitala

Kretanja na svjetskim tržištima kapitala ovise o procjeni intenziteta međusobnog utjecaja loših i povoljnih naznaka budućih političkih i gospodarskih zbivanja, pri čemu u prvim mjesecima 2019. godine ipak prevladava optimizam potaknut ublaženom retorikom FED-a oko dinamike dizanja kamatnih stopa te uvjerenjem o skorom potpisivanju trgovinskog sporazuma između SAD-a i Kine. Time su privremeno potisnuti strahovi povezani s mogućnošću pojave recesije te utjecajem usporavanja gospodarskog rasta Kine na najniže razine u posljednja tri desetljeća. U takvim su okolnostima dionički indeksi na američkom tržištu u veljači zabilježili solidan rast (S&P500 za 3,0%, Dow Jones za 3,7% i Nasdaq za 3,4%), a sličnu su tendenciju rasta imali i najvažniji indeksi europskih burzi (pariški CAC40 5,0%, frankfurtski DAX 3,1%), pri čemu je pod pritiskom Brexita londonski FTSE100 zabilježio nešto skromniji rast od 1,5%. Istodobno je japanski Nikkei225 porastao za 2,9%. Takva je kretanja slijedio i Crobex čija je vrijednost u veljači porasla za 2,1%, a rast je zabilježen i na većini susjednih tržišta (sarajevski SASX10 porastao je za 8,9%, ljubljanski SBI-TOP za 1,4%, makedonski indeks MBI10 za 1,0%) osim na Beogradskoj burzi čiji je indeks BELEX15 izgubio 3,4% svoje vrijednosti. Na kraju veljače ove godine Crobex je gotovo dosegnuo psihološku granicu od 1800 bodova pozicionirajući se na najvišu razinu od rujna prošle godine. Uz Crobex, u veljači su rasli Crobex10 i novi indeks Zagrebačke burze CROBEXprime, čija je objava započela sredinom veljače, dok je najviše korigirana vrijednost CROBEXtransporta, i to za 12,3%. U veljači je na Zagrebačkoj burzi zabilježen pad prometa unutar knjige ponuda za 8,9% na niskih 109,9 milijuna kuna, pri čemu je promet dionicama smanjen za 5,9%, a promet obveznicama za 20,8%. Situaciju je popravio visok iznos ostvarenog blok-prometa dionicama pa je u konačnici ukupan promet na Zagrebačkoj burzi povećan za 28,8%. Pri sličnoj makroekonomskoj situaciji i dinamici gospodarskog rasta kao u prethodnoj godini, ni u ovoj godini ne očekujemo znatnije pomake na Zagrebačkoj burzi koju će i dalje obilježavati skroman promet i niska likvidnost uz blage pomake u razini cijena dionica.[51]

[51]HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

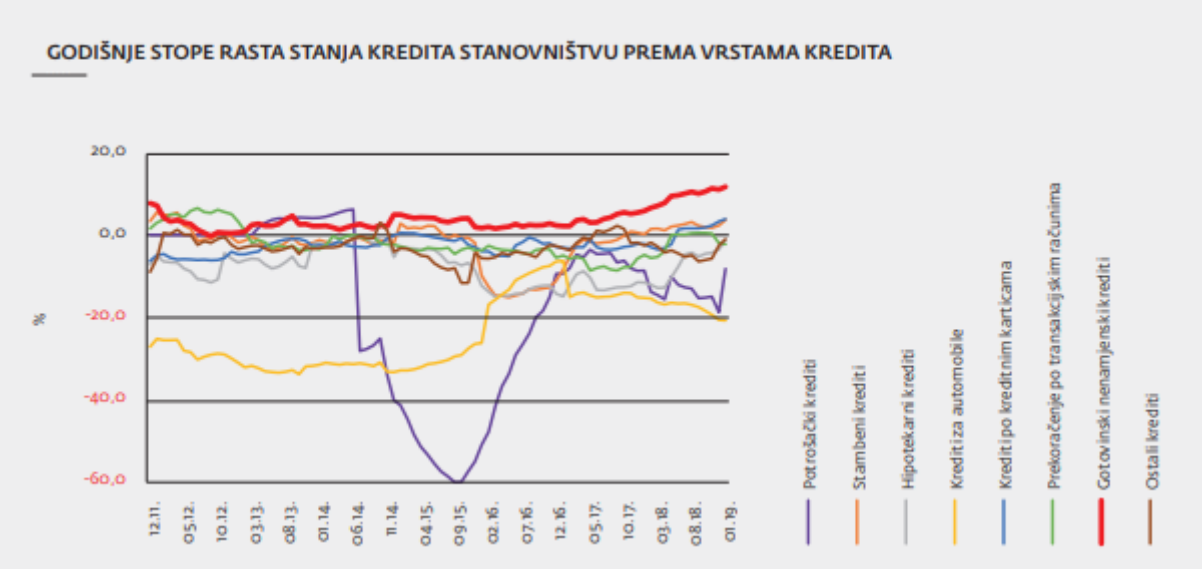
Grafikon 16: Promet na Zagrebačkoj burzi

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.13. Monetarna kretanja

Krajem siječnja 2019. godine stanovništvo je kod poslovnih banaka bilo kreditno zaduženo 124,9 milijardi kuna, što je bilo 6,7 milijardi kuna više nego godinu dana prije. Godišnji rast nominalnog stanja zaduženosti stanovništva iznosio je 5,6%, što je najveća godišnja stopa rasta još od razdoblja prije kreditne kontrakcije (početak 2009. godine). U odnosu na dinamiku rasta iz siječnja prethodne godine uočljivo je znatno ubrzanje, za gotovo pet puta. Povećanju ukupne zaduženosti stanovništva najviše je pridonio porast gotovinskih nenamjenskih kredita (76% od ukupnog prirasta kredita odnosio se na gotovinske kredite), na osnovi kojih su kućanstva bila za 5 milijardi kuna (11,7%) više zadužena nego godinu dana prije. Zbog takvih je kretanja zaduženost kućanstava po ovoj vrsti kredita dosegnula rekordnu razinu od 48 milijardi kuna, te njen udio u ukupnim kreditima doseže rekordnih 38,5% (2,1 postotni bod više nego prije godinu dana te 12,2 postotna boda više nego prije osam godina). U kontekstu preferencije kunskih kredita posljednjih godina, došlo je do promjene valutne strukture i kod ove vrste kredita u korist porasta udjela čistih kunskih kredita. U posljednjih je osam godina udio kunskih kredita u ovoj vrsti kredita porastao za 40,4 postotna boda, a samo u posljednjih godinu dana za 4,5 postotnih bodova, do rekordnih 72,3%. U odnosu na stanje

prije osam godina, stanovništvo je krajem siječnja bilo nominalno više zaduženo jedino u segmentu gotovinskih nenamjenskih kredita, i to za 14,2 milijarde kuna ili 42,1%. Interes se za gotovinske nenamjenske kredite povećao zbog njihove dostupnosti, cijene i vrijednosti. Naime, gotovinske kredite s brzim i online obradama zahtjeva te uz primjenu blažih standarda utvrđivanja kreditne sposobnosti nude gotovo sve banke, s rokovima dospijeća i do 180 mjeseci i iznosa do 300 tisuća kuna odnosno 50 tisuća eura s efektivnim kamatnim stopama od 5 – 6%. Sve je to izazvao pažnju regulatora (HNB-a), a isto je naglašeno i u izvješću Misije MMF-a sredinom veljače. Stoga je HNB krajem veljače poduzeo prve mjere za ublažavanje rizika pri odobravanju gotovinskih nenamjenskih kredita izdavši preporuku kojom kreditnim institucijama preporučuje opreznije uvjete novoga gotovinskog nenamjenskoga kreditiranja, posebno onog s duljim rokovima dospijeća, dok potrošače potiče na razboritost pri zaduživanju.[52]

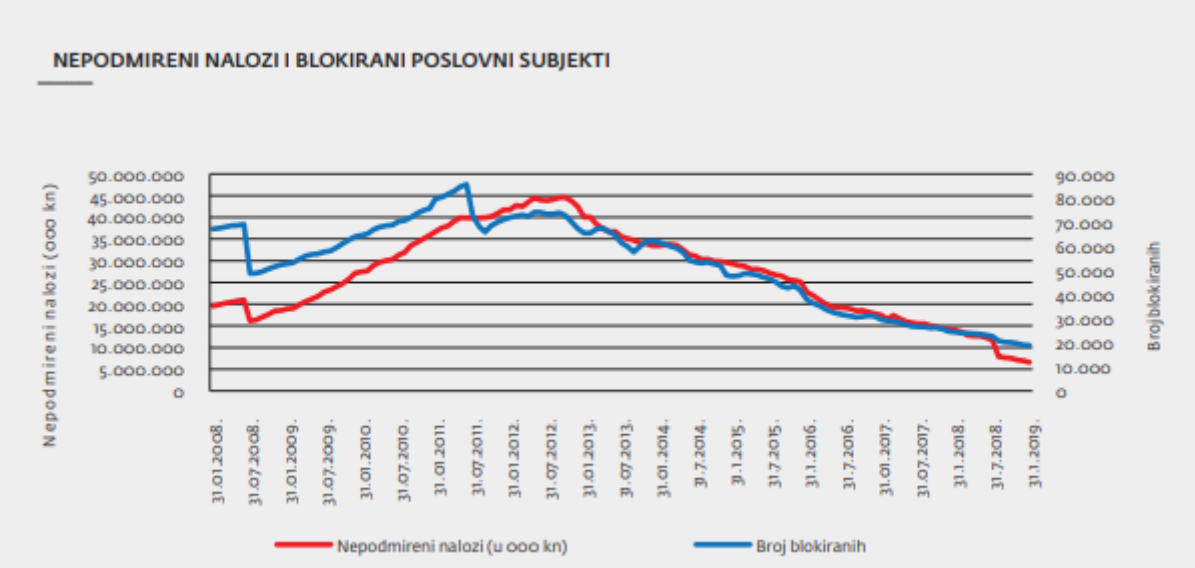
Grafikon 17: Godišnje stope rasta stanja kredita stanovništvu prema vrstama kredita

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[52] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.14. Likvidnost i solventnost

Krajem siječnja 2019. godine su zbog neizvršenih osnova za plaćanje bila blokirana 18.854 poslovna subjekta, što je za 108 ili 0,6% manje u odnosu na mjesec dana prije. Ukupan iznos neizvršenih osnova za plaćanje poslovnih subjekata iznosio je 6,59 milijardi kuna, što je manje za 320,85 milijuna kuna (-4,6%) u odnosu na prosinac prošle godine. U odnosu na isti mjesec prethodne godine, bilo je 5,5 tisuća manje blokiranih poslovnih subjekata, s 53% nižom vrijednošću neizvršenih osnova za plaćanje. Time se nastavlja godišnji trend pada koji neprekinuto traje od kraja 2012. godine. Zbog neizvršenih osnova za plaćanje, krajem siječnja je u blokadi bilo 264.586 građana, što je za 165 građana (0,1%) manje nego u prosincu 2018. godine. Dug građana iz osnova iznosio je 17,39 milijardi kuna (glavnica), što je za 226,14 milijuna kuna ili 1,3% manje u odnosu na prethodni mjesec. U odnosu na isti mjesec prošle godine, broj blokiranih građana bio je niži za 25,34 milijarde kuna (glavnica). Posljednjeg je dana u siječnju 2018. godine bilo 324.959 blokiranih građana, čiji je dug iznosio 42,96 milijardi kuna (glavnica). Nakon godinu dana broj blokiranih građana manji je za 60.373, a iznos njihove blokade manji je za 25,34 milijarde kuna (glavnica).

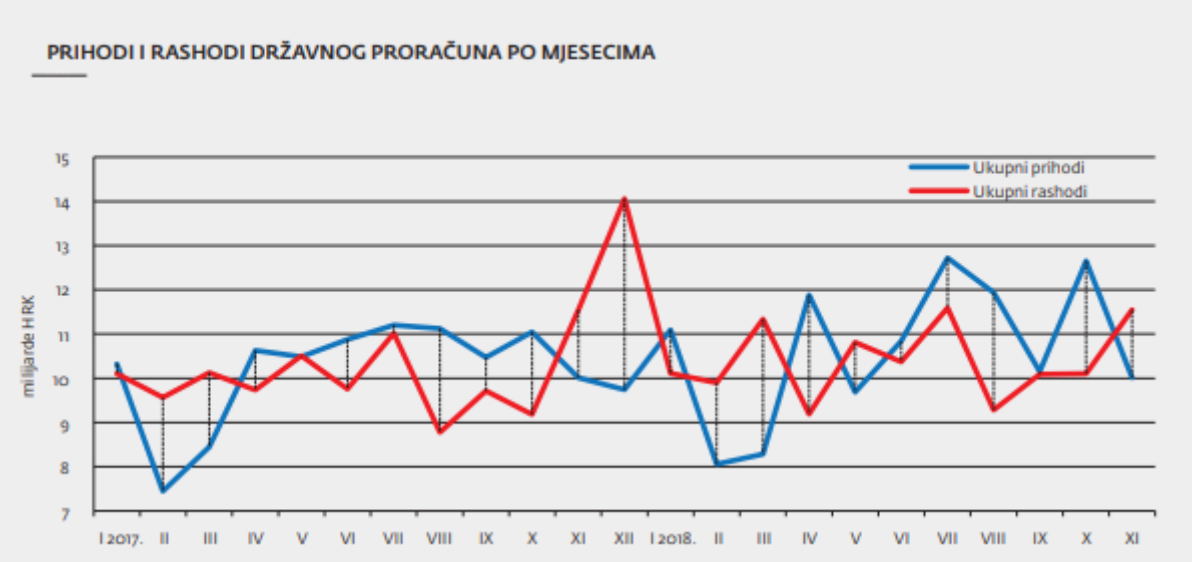
Grafikon 18: Nepodmireni nalozi i blokirani poslovni subjekti

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.15. Državni proračun

Nakon ostvarenog proračunskog viška u 2017. godini i u prvih jedanaest mjeseci 2018. godine nastavljene su pozitivne tendencije u ostvarivanju proračunskih proporcija pod utjecajem relativno visokog rasta proračunskih prihoda popraćenog sporijim rastom proračunskih rashoda. Tako su u prvih jedanaest mjeseci 2018. u odnosu na isto razdoblje 2017. godine ukupni prihodi državnog proračuna povećani za 5,4%, istodobno su ukupni rashodi porasli za 3,8%, što je rezultiralo proračunskim viškom u iznosu od 3,7 milijardi kuna, što je 1,7 milijardi kuna ili 84,6% više nego u istom razdoblju prošle godine. Solidan rast proračunskih prihoda rezultat je nastavka gospodarskog rasta, rasta zaposlenosti i plaća te uspješne turističke sezone, što je utjecalo na povećanje potrošnje i time na rast potrošačkih poreza koji dominiraju u strukturi poreznih prihoda. Tako su u prvih jedanaest mjeseci prošle godine u odnosu na isto razdoblje 2017. godine pri rastu poreznih prihoda od3,7% prihodi od PDV-a povećani za 8,5%, a prihodi od trošarina za 4,5%. Istodobno su prihodi od socijalnih doprinosa porasli za 7,6%, uz visok rast prihoda od pomoći (+19,6%) ponajprije kao rezultat boljeg korištenja sredstava iz fondova EU. U strukturi proračunskih prihoda dominiraju porezni prihodi sa 60,0% (pri čemu se samo od PDV-a ubire 37,5%), a slijede socijalni doprinosi na koje se odnosilo 20,7% prihoda poslovanja državnog proračuna. Istodobno su na rashodnoj strani državnog proračuna povećane sve glavne skupine rashoda, izuzev rashoda za kamate koji su smanjeni za 507 milijuna kuna ili za 5,6% jer je država realizirala nova zaduživanja i refinancirala postojeće obveze pod znatno povoljnijim uvjetima. Pritom znatnije rastu naknade zaposlenima (11,4% zbog rasta broja zaposlenih i plaća) te rashodi za subvencije (za 6,8%), dok su socijalne naknade porasle za 4,1%, ponajprije zbog rasta mirovina, porodiljinih naknada i sredstava za skrb branitelja. Prema dosad raspoloživim podacima izvjesno je da bi i u 2018. godini bio ostvaren proračunski višak da u prosincu nije bilo plaćanja protestiranih jamstava u brodogradnji koja prema ESA 2010 metodologiji ulaze u proračunske rashode i utječu na proračunski saldo. U ovoj godini pri blago sporijem gospodarskom rastu i utjecaju porezne reforme, koja će ublažiti rast proračunskih prihoda, očekujemo nastavak dobrih fiskalnih kretanja s proračunskim manjkom od oko jedan posto BDP-a.[53]

[53] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

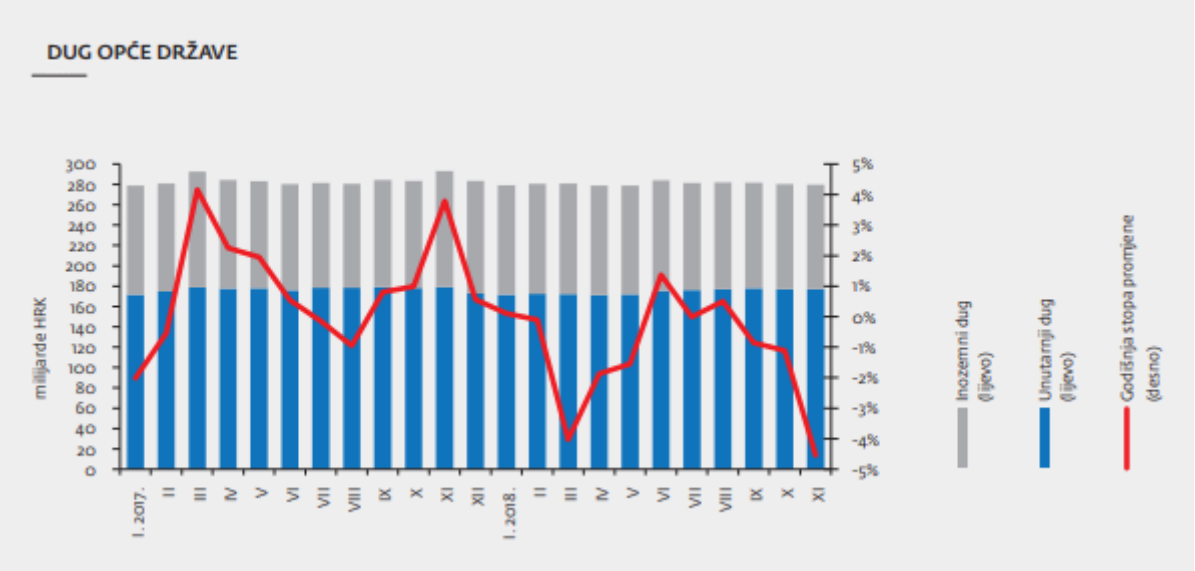
Grafikon 19: Prihodi i rashodi državnog proračuna po mjesecima

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.16. Dug opće države

Pod utjecajem gospodarskog rasta i povoljnih proračunskih kretanja u studenome 2018. godine nastavljeno je smanjivanje razine javnog duga treći mjesec zaredom, pri čemu je u odnosu na prethodni mjesec dug smanjen za 486,8 milijuna kuna, a u odnosu na studeni 2017. godine za 13,3 milijarde kuna ili za 4,5%. Pritom je na godišnjoj razini inozemni dug opće države smanjen za 11,4 milijarde kuna ili za 10,0% uz istodobno smanjenje unutarnjeg duga za 1,9 milijardi kuna ili za jedan posto. Na tako povoljna kretanja dijelom je utjecalo i jačanje kune u odnosu na euro s obzirom na to da je pretežit dio obveza države nominiran u eurima ili vezan za euro. Na kraju studenoga prošle godine ukupan je javni dug iznosio 279,8 milijardi kuna, što je 3,5 milijardi kuna manje nego na kraju 2017. godine. Pritom je u prvih jedanaest mjeseci prošle godine inozemni dug smanjen za 7,9 milijardi kuna, dok je istodobno domaći dug povećan za 4,4 milijarde kuna. Povećanje unutarnjeg duga rezultat je povećanja obveza po izdanim obveznicama za 6,3 milijarde kuna uz smanjenje kreditnog zaduženja za 0,9 milijardi kuna te gotovo isto tolikog smanjenja obveza po trezorskim zapisima. Istodobno je kod inozemnog duga zabilježeno smanjenje svih sastavnica duga, a najizrazitije kreditnog duga koji je smanjen za 4,3 milijarde kuna te duga po izdanim obveznicama za 3,5 milijardi

kuna. Ukupne obveze po izdanim jamstvima središnje države iznosile su na kraju studenoga prošle godine gotovo jedanaest milijardi kuna, od čega se 5,7 milijardi kuna odnosilo na domaća, a 5,3 milijarde kuna na inozemna jamstva. Prijetnja pretvaranja tih potencijalnih obveza u javni dug dijelom je realizirana u prosincu kada je plaćeno oko 2,5 milijardi kuna protestiranih državnih jamstava za Uljanik. Nastavak dobrih rezultata u fiskalnoj konsolidaciji države uz rast BDP-a upućuje na to da će i konačni podaci za kraj prošle godine rezultirati znatnim smanjenjem udjela javnog duga u BDP-u na razinu od oko 75%, što je više od traženog u okviru zadovoljavanja kriterija Europske komisije. Zahvaljujući dijelom i takvim rezultatima na području smanjivanja prekomjerne zaduženosti opće države za Hrvatsku je u posljednjem izvješću Europske komisije utvrđeno da više ne pripada krugu zemalja u kojima postoje prekomjerne makroekonomske neravnoteže.[54]

Grafikon 20: Dug opće države

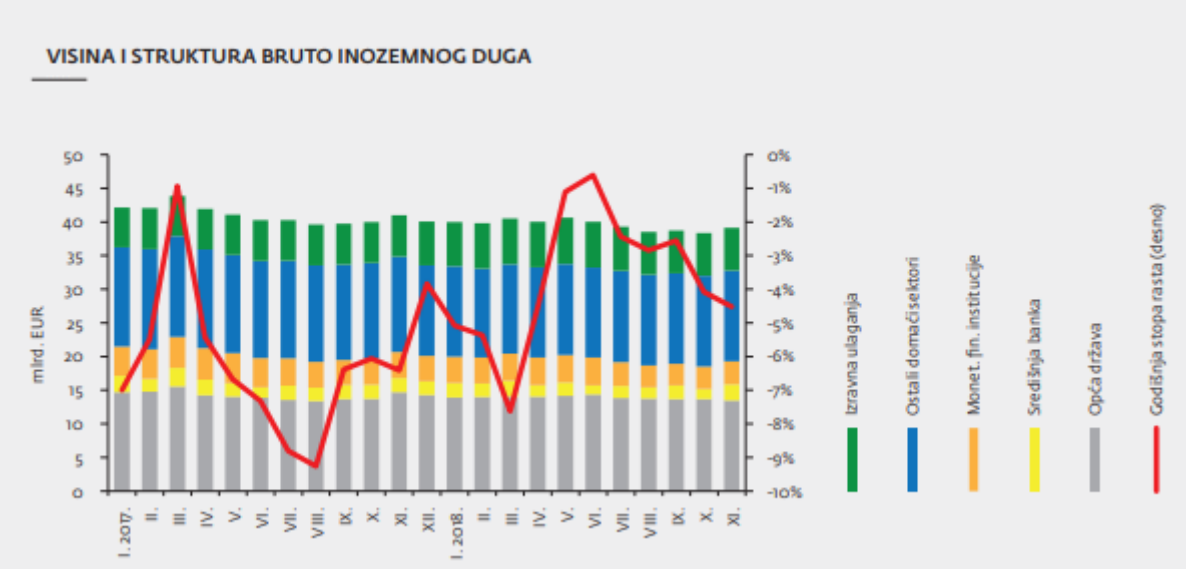
Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[54] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

4.17. Inozemni dug

Pri obilnoj likvidnosti i niskim kamatnim stopama na domaćem financijskom tržištu zadržava se smanjen interes za inozemno zaduživanje. U takvim je okolnostima na kraju studenoga 2018. godine bruto inozemni dug iznosio 39,1 milijardu eura, što je 1,9 milijardi eura ili 4,5% manje nego u istom mjesecu 2017. godine. Pritom se na godišnjoj razini dug kontinuirano smanjuje proteklih 36 mjeseci, spustivši se na razinu kakvu je bilježio pri kraju 2008. godine. Na mjesečnoj razini inozemni je dug povećan za 774,9 milijuna eura pretežito pod utjecajem transakcija središnje banke. U studenome prošle godine u odnosu na isti mjesec 2017. godine stanje bruto inozemnog duga smanjili su opća država (za 8,2%), druge monetarne financijske institucije (za 11,7%) i ostali domaći sektori (za 5,1%). Riječ je o dugoročnijim tendencijama pri kojima se dug banaka kontinuirano smanjuje posljednjih 79 mjeseci, a inozemni dug poduzeća posljednjih 35 mjeseci. Istodobno je povećan bruto inozemni dug središnje banke (za 13,1%) te dug na temelju izravnih ulaganja (za 4,2%) čiji se kontinuitet rasta protegnuo na posljednjih 25 mjeseci. U prvih je jedanaest mjeseci prošle godine bruto inozemni dug ukupno smanjen za 925,7 milijuna eura, pri čemu su smanjeni dugovi opće države (za 797,1 milijun eura), drugih monetarnih financijskih institucija (za 346,4 milijuna eura) i izravnih ulaganja (za 150,9 milijuna eura), uz istodoban rast duga ostalih domaćih sektora za 34,0 milijuna eura i duga središnje banke za 334,8 milijuna eura. Pri takvim kretanjima u strukturi bruto inozemnog duga na kraju studenoga prošle godine dominiraju opća država s 34,5% i ostali domaći sektori s 34,4%, a slijede izravna ulaganja sa 16,3%, druge monetarne financijske institucije s 8,7% i središnja banka sa 6,1%. Ocjenjujemo da je na kraju prošle godine udio bruto inozemnog duga u BDP-u pao na oko 75%, što je sedam postotnih bodova manje nego na kraju 2017. godine. Nastavak povoljne situacije na domaćem financijskom tržištu obilježenom niskim troškovima financiranja i dalje će smanjivati potrebu inozemnog financiranja tvrtki i bankarskog sektora, što će uz smanjene potrebe zaduživanja opće države pri uravnoteženom proračunu rezultirati nastavkom smanjivanja razine inozemne zaduženosti zemlje.[55]

[55] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

Grafikon 21: Visina i struktura bruto inozemnog duga

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

4.18. Financijski rezultati poslovanja poduzetnika

Poduzetnici koji su predali financijske izvještaje za 2018. godinu, njih 120.081, iskoristili su nastavak oporavka domaće i inozemne potražnje te su povećali svoje prihode za 9,5%, prihode na inozemnom tržištu za 16,6% te broj zaposlenih za 5,8%. Zbog toga su i pojedini pokazatelji poslovanja bili najbolji u posljednjih deset godina, odnosno zabilježen je najveći udio poduzetnika koji su poslovali s dobiti u ukupnom broju poduzetnika od 67,4%, najveći udio prihoda u inozemstvu u ukupnim prihodima od 20,8% te najveće prosječne neto plaće u visini od 5.372 kune. Međutim, prošla godina obilježena je i znatnim rastom ukupnih rashoda od 10,4%, znatnim povećanjem iznosa ukupnih gubitaka i posljedično pogoršanjem ukupnog konsolidiranog financijskog rezultata poslovanja poduzetnika s 24,0 milijarde kuna u 2016. na 21,9 milijardi kuna u prošloj godini. Ta se kretanja u znatnoj mjeri mogu objasniti rastom cijena energenata i drugih sirovina na globalnom tržištu, što je dovelo i do povećanja izdataka za uvoz roba i usluga, dijelom i navedenim rastom zaposlenosti i plaća odnosno troškova osoblja, a znatan utjecaj na ukupnu aktivnost imali su i problemi u poslovanju Agrokora. Godina je obilježena i niskom razinom investicijske aktivnosti. Udio poduzetnika koji su investirali u novu dugotrajnu imovinu u ukupnom broju poduzetnika bio je najniži u

posljednjih deset godina, samo 10,2%, a vrijednost investicija kod poduzetnika koji su predali izvještaje za 2017. godinu povećana je na godišnjoj razini tek za 0,6%. Također se mora naglasiti važnost velikih tvrtki na ukupne rezultate poslovanja. Premda 329 velikih tvrtki čini tek 0,3% ukupnog broja poduzetnika, njihovi prihodi i rashodi čine približno 40% ukupnih prihoda i rashoda, u ukupno ostvarenoj neto dobiti sudjeluju s približno 46%, a u ukupnom broju zaposlenih s 53%. Prisutna je i visoka koncentracija rezultata poslovanja na nekoliko najvećih tvrtki, pa tako deset tvrtki s najvećim prihodom ostvaruje 10% ukupnih prihoda, a deset tvrtki s najvećom dobiti čak 13,2% ukupne dobiti. Zbog toga poslovanje velikih tvrtki ima izrazito snažan utjecaj na ukupne rezultate poslovanja, a u 2017. je taj utjecaj bio negativan. Naime, ukupna dobit poslovanja velikih tvrtki smanjena je u odnosu na prethodnu godinu s 12,4 na 10,0 milijardi kuna, pri čemu se najviše isticao gubitak poslovanja Uljanik grupe, ali uz napomenu da najveće tvrtke iz koncerna Agrokor nisu predale financijske izvještaje.[56]

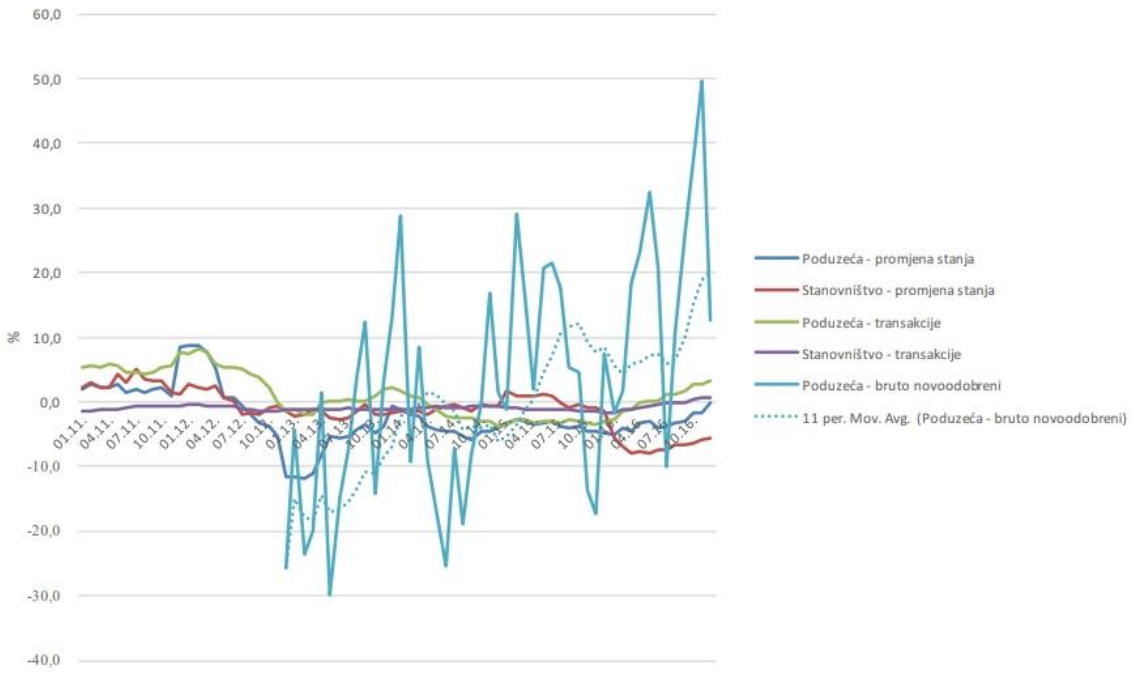
Grafikon 22: Konsolidirani financijski rezultat poslovanja poduzetnika

Izvor: HGK, https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf

[56] HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)

5. UTJECAJ POSLOVNIH BANAKA NA RAST GOSPODARSTVA HRVATSKE

Ispod površine stagnantnih kredita u bilancama banaka događa se snažna dinamika. Razlika između promjena kreditnog portfelja mjerenog bruto novoodobrenim kreditima i promjenama stanja kredita nikada nije bila veća:

Grafikon 23: Promjene različito definiranih kredita domaćem privatnom sektoru u odnosu na isto razdoblje protekle godine u %

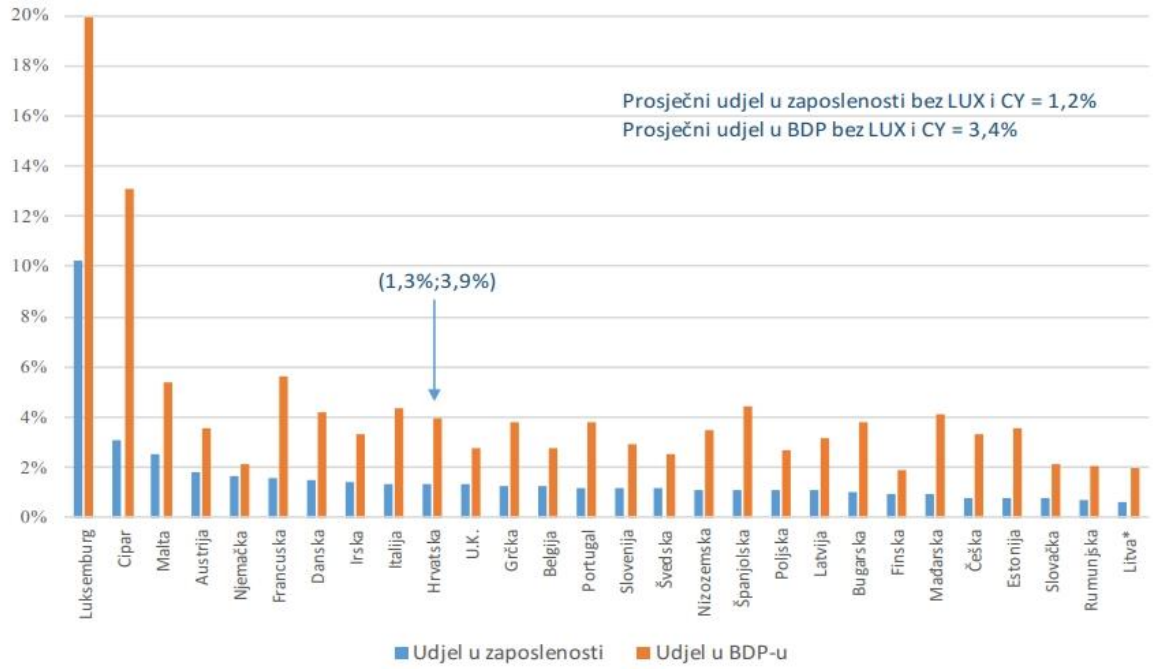
Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Linija koja najviše varira na grafikonu 23 prikazuje bruto novoodobrene kredite poduzećima. Vremenska serija kredita stanovništvu opterećena je učincima konverzije kredita u CHF, te nije prikazana na slici koja pokazuje da su promjene stanja kredita stanovništvu u portfeljima banaka potkraj 2016. još uvijek bile u negativnoj zoni.[57]

[57] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Transakcijski podaci koji su očišćeni od tečajnih razlika, prodaja portfelja i učinaka rezerviranja u blagom su plusu. No, bruto novoodobreni krediti pokazuju stvarnu aktivnost kreditnih institucija. Kako serija ne bi bila pod utjecajem kratkoročnih revolving kredita i prekoračenja, zbrojeni su standardni krediti poduzećima bez revolvinga i prekoračenja, koji su u svim oblicima - čistim kunama, s valutnom klauzulom i devizni - u 2016. odobreni u iznosu od 67,5 milijardi HRK ili 16,9% više nego 2015. Važnost nove kreditne aktivnosti za cjelokupno gospodarstvo vidi se u činjenici da je iznos novoodobrenih kredita u 2016. približno jednak 20% BDP-a. Pitanje je kakve su mogućnosti da se takav rast nastavi ili ubrza? Odgovor zavisi i o strukturnim mogućnostima i ograničenjima. Stoga se u nastavku poglavlja prikazuje analiza strukture i djelovanja hrvatskog bankarskog sustava u europskom kontekstu. Ta vrsta analize otkriva strukturne odrednice kreditne aktivnosti o kojima zavise dugoročni tržišni izgledi. Hrvatske banke su potkraj 2015. imale malo manje od 21,000 zaposlenika, ili oko 1,3% od ukupnoga broja anketno zaposlenih. Hrvatska je prema tom kriteriju dostigla prosječni udjel kakav imaju druge članice EU, bez Luksemburga i Cipra koji ometaju usporedbu, jer posluju kao specijalizirani financijski centri. S udjelom u BDP-u od 3,9%, hrvatske banke također stvaraju natprosječnu dodanu vrijednost u okviru EU.[58]

[58] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 24: Udjeli hrvatskih banaka u zaposlenosti i BDP-u 2015

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Procjena o 3,9%-tnom udjelu banaka u BDP-u dobivena je množenjem prosječne kamatne marže (podatak ECB-a) s ukupnim iznosom odobrenih kredita (podatak ECB-a i nacionalnih središnjih banaka) i dijeljenjem toga umnoška s udjelom neto kamatne marže u ukupnom dohotku banaka (podatak iz Financial Soundness Indicators MMF-a). Tako dobiven iznos u EUR podijeljen je s nominalnim BDP-om za 2015. (Eurostat). Procjena se doima usklađenom sa službenom procjenom Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske koji objavljuje podatak o udjelu cjelokupnog financijskog sektora (5,6%). 3,9% procijenjenog udjela banaka predstavlja 70% službenoga udjela financijskog sektora, što približno odgovara udjelu banaka u imovini financijskog sektora. Mjerenje BDP-a koji banke izravno stvaraju opterećeno je brojnim problemima. Iznos je precijenjen za iznos neto kapitalnih dobitaka po osnovi financijske imovine, što se odnosi i na dobitke od neto tečajnih razlika pri svođenju bilančnih pozicija na srednji tečaj HNB-a. Općenito, dodana vrijednost u bankarstvu sastoji se od četiri komponente (Burgess, 2011): (1) neto prihod od provizija i naknada, (2) neto spread ostvaren pri trgovanju, (3) ostali operativni dohodak (npr. dividende po osnovi vlasničkih pozicija) i (4) indirektna mjera usluga financijske intermedijacije. Indirektna mjera usluga financijske

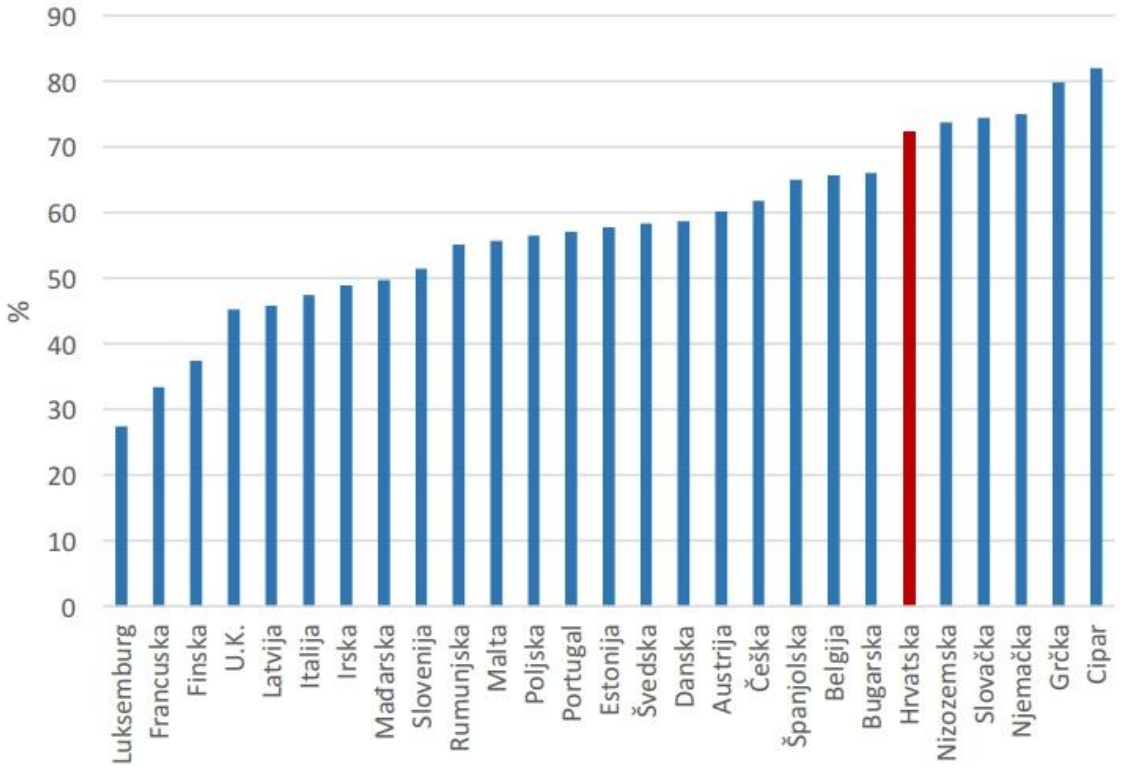
intermedijacije aproksimirana je kao umnožak neto kamatne marže i kredita, premda bi striktna procjena zahtijevala određivanje referentne stope i množenje spread-a na referentnu stopu (prosječna kamatna stopa na kredite minus referentna stopa) kreditima, što treba uvećati za umnožak razlike referentne stope i prosječne kamatne stope za depozite i iznosa depozita. Na grafikonu 24 prikazan je rezultat dobiven pojednostavljenom metodom (množenje kamatne marže i iznosa kredita). Ta metoda pretpostavlja omjer kredita i depozita od 100%. Pojednostavljenje je prihvatljivo za praktične svrhe. Pogreška nije velika, jer omjeri kredita i depozita u praksi ne odstupaju jako od 100%.

Dakle, formula za procjenu glasi: ((NIM[59]C/i)/Y), gdje je NIM neto kamatna marža (engl. net interest margin), C su krediti, i je udjel neto kamatnog ukupnom prihodu, a Y je BDP. Procjena prvenstveno zavisi o dvije komponente: visini neto kamatne marže (NIM) i dubini odnosno razvoju kreditnog tržišta (C/Y).

Procjena BDP-a koji stvaraju banke zavisi o tri veličine: neto kamatnoj marži, kreditnoj dubini mjerenoj odnosom kredita i BDP-a i udjelu kamatne marže u bruto dohotku. Udjel kamatne marže u bruto dohotku zavisi o razvijenosti tržišta kapitala ili općenito o sudjelovanju banaka u financijskom posredovanju povrh standardnih depozitno-kreditnih poslova. U samo četiri države članice (Luksemburg, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Finska) banke ostvaruju znatno više prihoda od takvih poslova nego od depozitno-kreditnih poslova. Hrvatska s udjelom kamatne marže u dohotku od 72,3% (grafikon 25) pokazuje veliku zavisnost rezultata banaka o standardnim poslovima koji osiguravaju kamatne prihode.[60]

[59] Procjena za Litvu na slici 2 ne koristi izvorni podatak o litavskom «i» iz baze podataka FSI MMF-a, jer podatak odstupa za faktor oko 5 od podataka za druge slične zemlje. Pretpostavljeno je da se radi o pogrešnom podatku, te je umjesto podatka za Litvu korišten podatak za Latviju.

[60] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

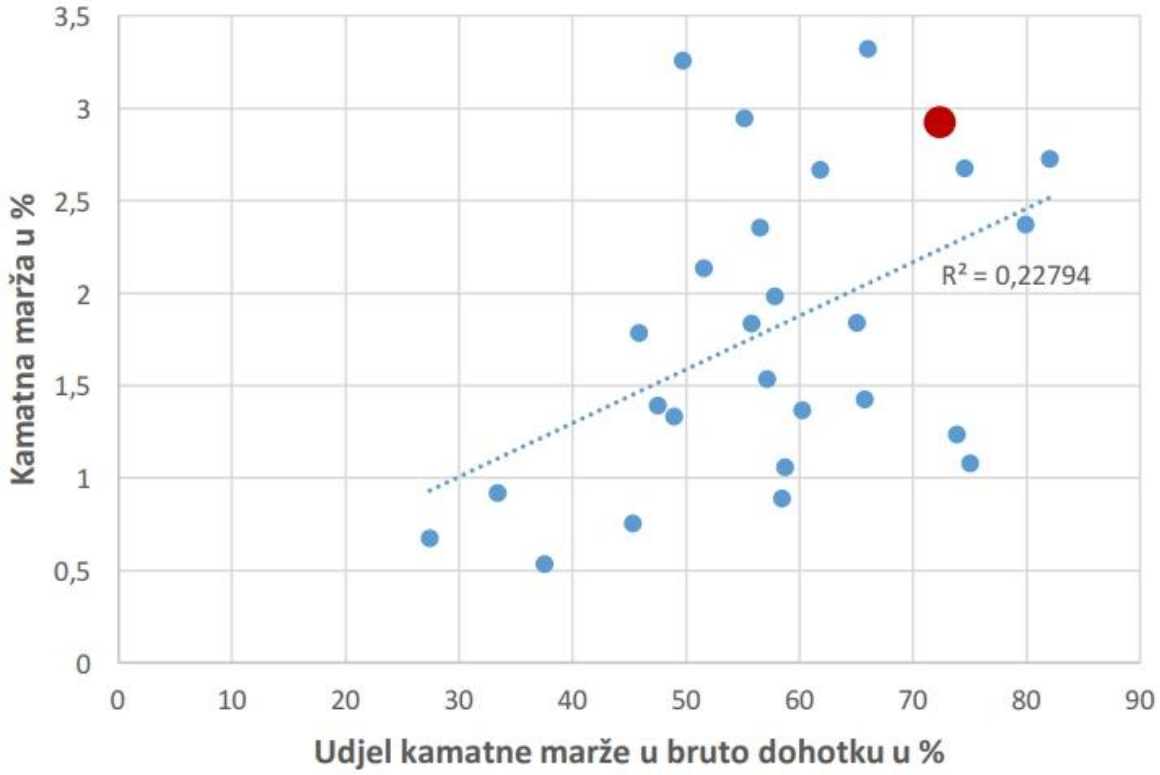

Grafikon 25: Udjel neto kamatnog prihoda u ukupnom bruto dohotku banaka u %

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Prema tom kriteriju, hrvatske su banke slične grčkim, nizozemskim, njemačkim, slovačkim i ciparskim bankama. Međutim, veći udjeli poslova koji stvaraju ne-kamatne prihode, a koji su uglavnom vezani uz tržišta kapitala, povezani su s nižim kamatnim maržama (grafikon 26). Takav odnos se može objasniti činjenicom da diversifikacija poslovanja i izvora prihoda te financijski i ekonomski razvoj pogoduju smanjenju kamatnih marži. Kreatori politike rijetko vode računa o tom fundamentalnom mehanizmu kada oblikuju politike usmjerene ka smanjenju kamatnih stopa. Međutim, veza nije jaka i vjerojatno nije izravna. Dominantne odrednice kamatnih marži treba tražiti u drugim faktorima, kao što su produktivnost i rizici.[61]

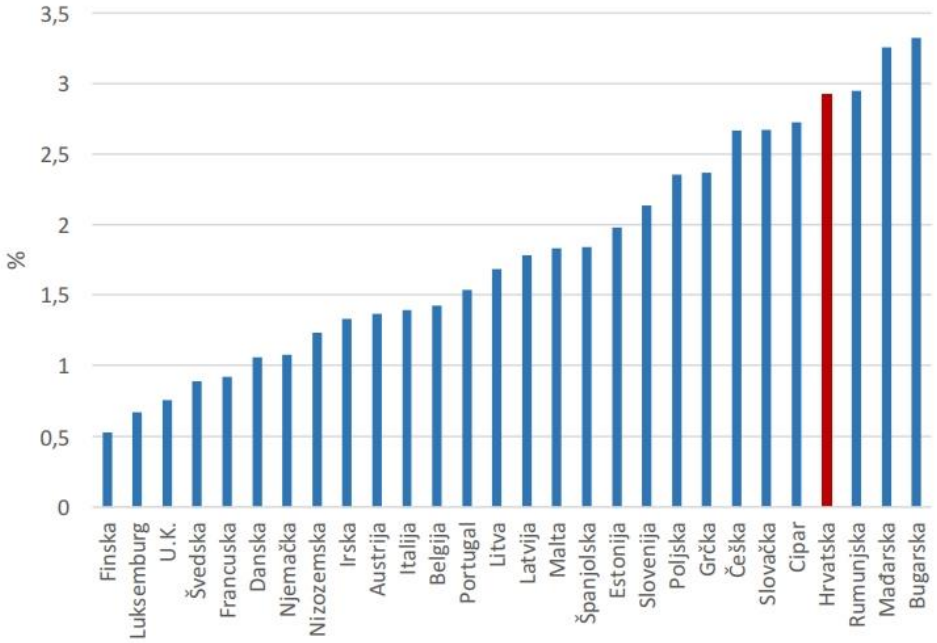
[61] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 26: Veći udjeli ne-kamatnih prihoda povezani su s manjim kamatnim maržama (Hrvatska istaknuta crvenim krugom)

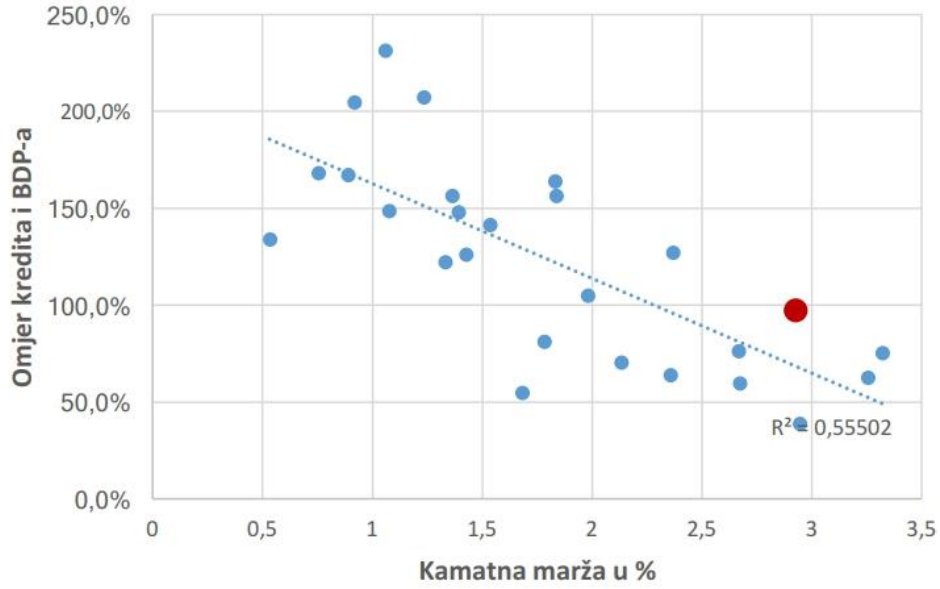
Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Kamatna marža (grafikon 27) puno je uže povezana s produktivnošću banaka mjerenom omjerom kredita i BDP-a, što se najbolje vidi ako se iz analize isključe financijski centri Luksemburg i Cipar (grafikon 28):

Grafikon 27: Kamatna marža 2015.

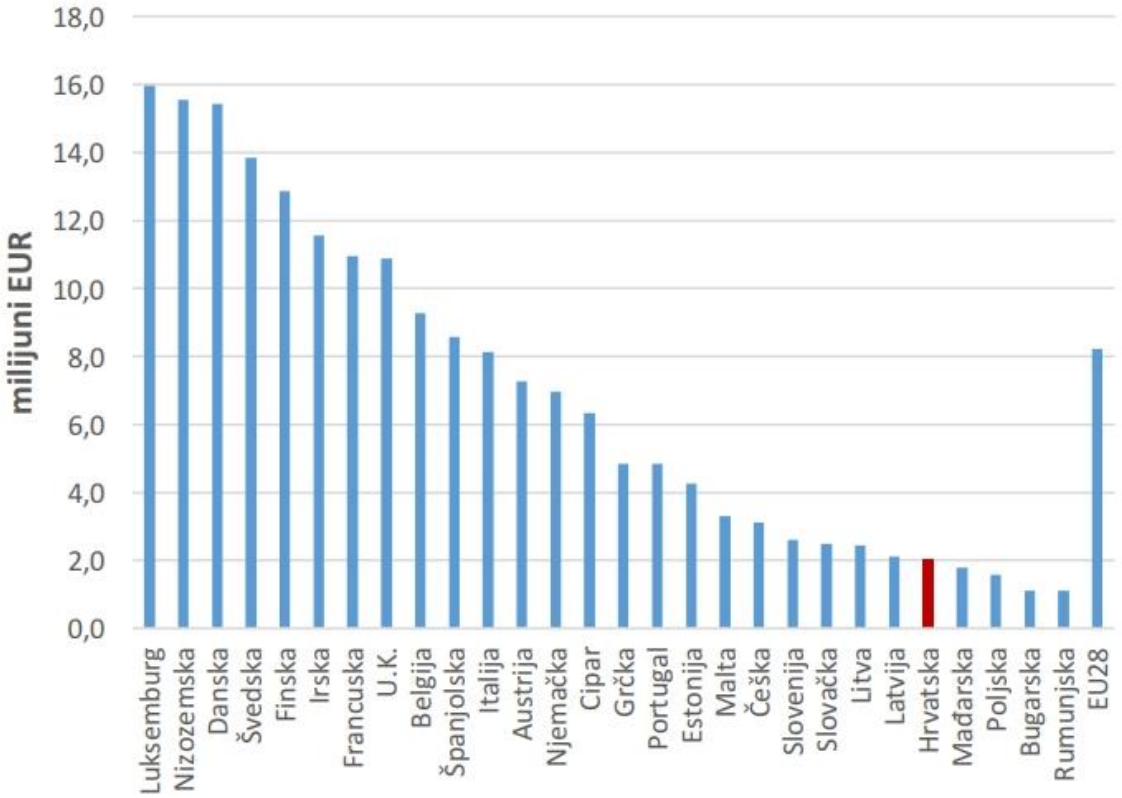
Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Grafikon 28: Države članice s manjim volumenom aktivnosti (krediti u odnosu na BDP) imaju veće kamatne marže

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

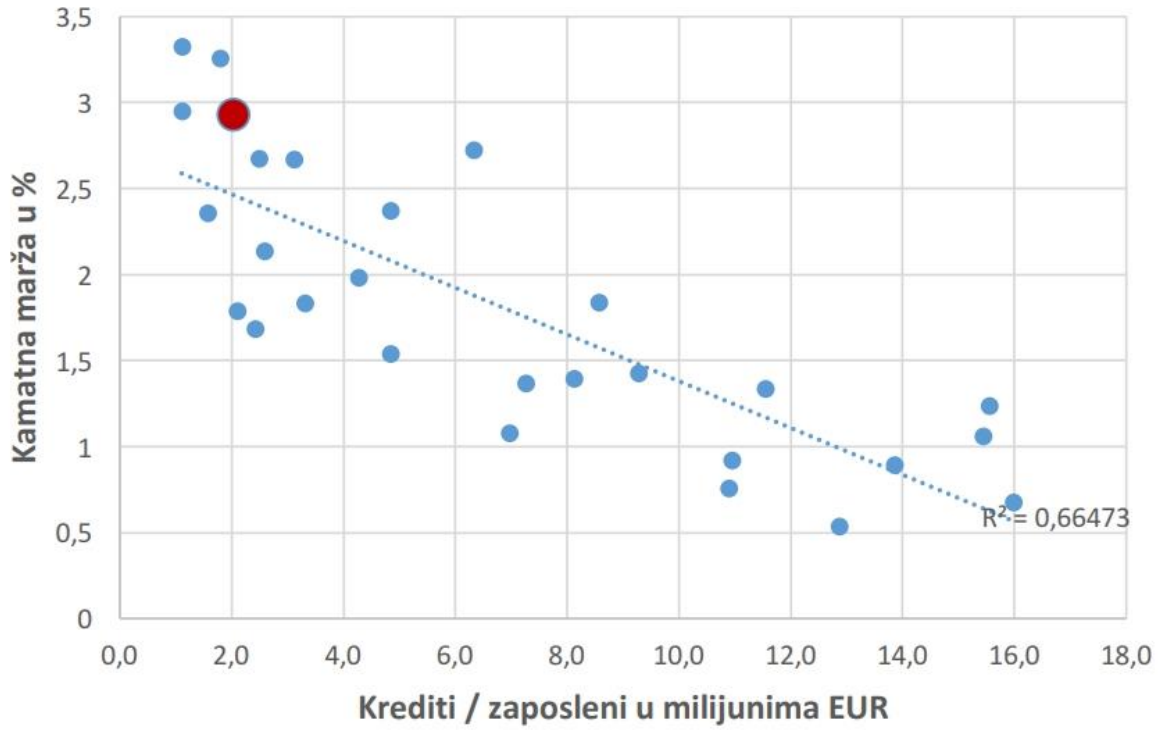
Produktivnost u klasičnim bankarskim poslovima se osim omjerom kredita i BDP-a mjeri i vrijednošću kreditnog portfelja po zaposlenom u bankama (grafikon 29). Hrvatska se prema ovom kriteriju, s 2 milijuna eura po zaposlenom, smješta među pet država članica s najnižim omjerom. Prikazana mjera produktivnosti najuže je povezana s visinom marže, što znači da marža najviše zavisi o ekonomiji obujma (grafikon 30).[62]

Grafikon 29: Krediti po zaposlenom 2015. u milijunima eura

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

[62] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

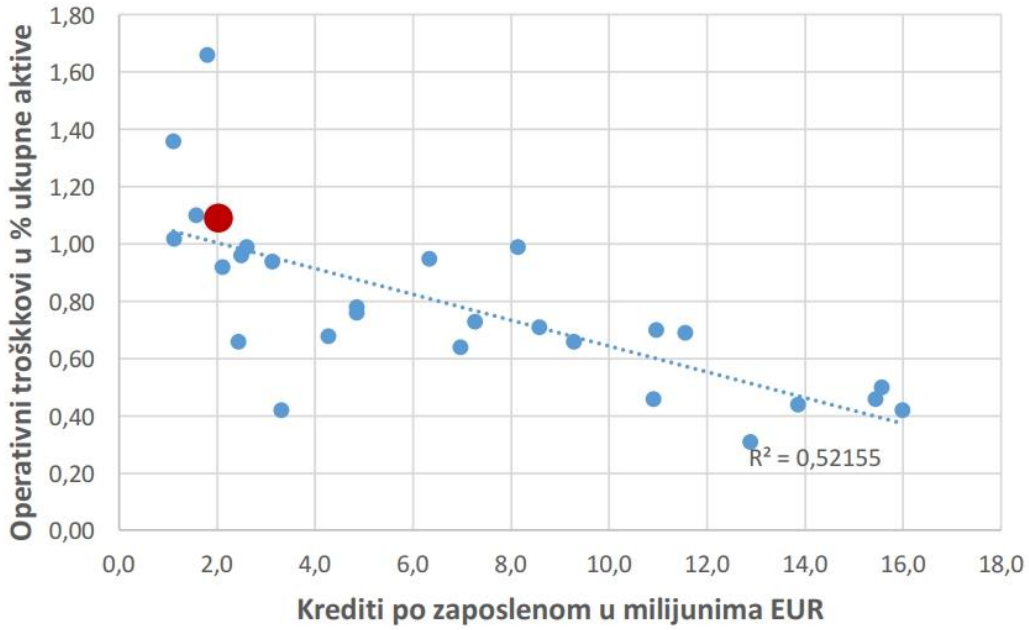

Grafikon 30: Krediti po zaposlenom naspram kamatne marže

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

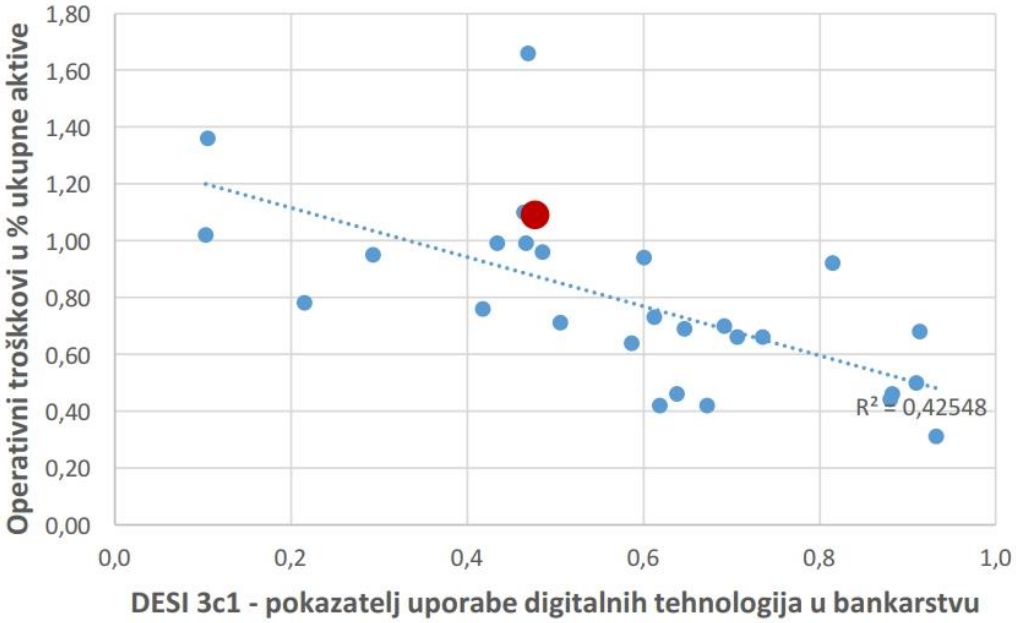
Grafikon 31 pokazuje da volumeni odnosno ekonomija obujma objašnjavaju marže preko troškovnih struktura (veći granični i jedinični troškovi na nižim razinama aktivnosti). Grafikon 32 pokazuje da je i tehnološki razvitak - udjel korisnika internet bankarstva DESI 3c1 - usko povezan s troškovnim strukturama (nižim jediničnim troškovima):[63]

[63] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 31: Kako obujam aktivnosti djeluje na jedinične troškove[64]

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

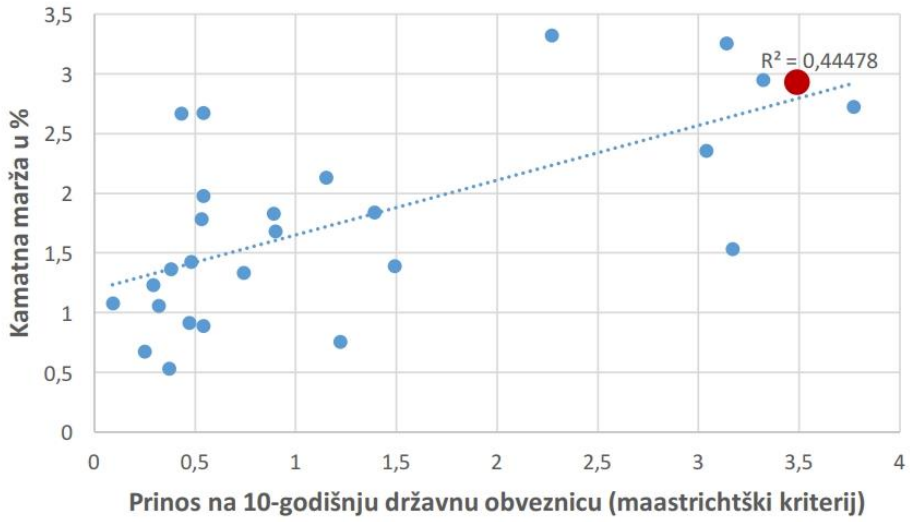

Grafikon 32: Nove tehnologije i troškovna struktura u europskom bankarstvu 2015.

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

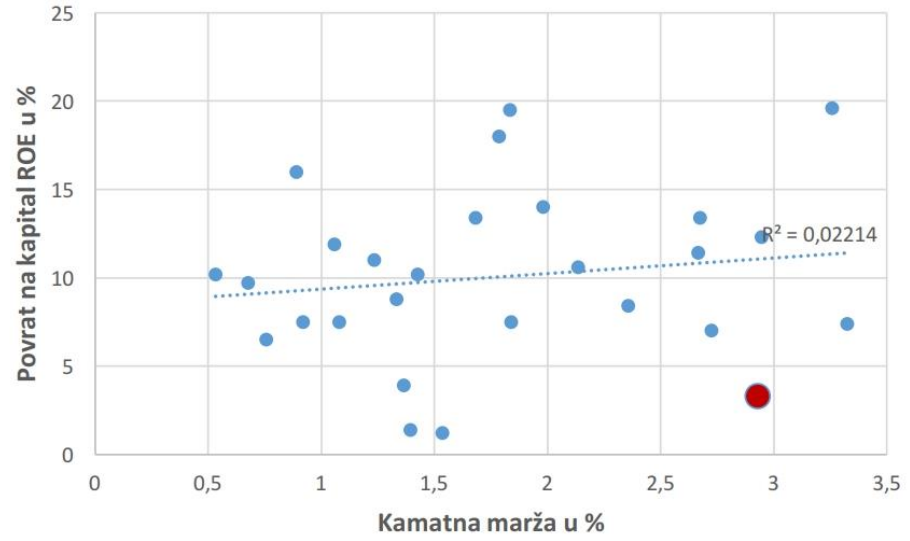
[64] ECB-ova definicija operativnog troška.

Osim s volumenom, troškovima i strukturom prihoda, kamatne marže su povezane i s rizicima (grafikon 33). Međutim, stope profitabilnosti bankarskih sustava nisu korelirane s maržama (grafikon 34).

Grafikon 33: Kamatna marža i prinos na 10-godišnje državne obveznice (bez Grčke)[65]

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

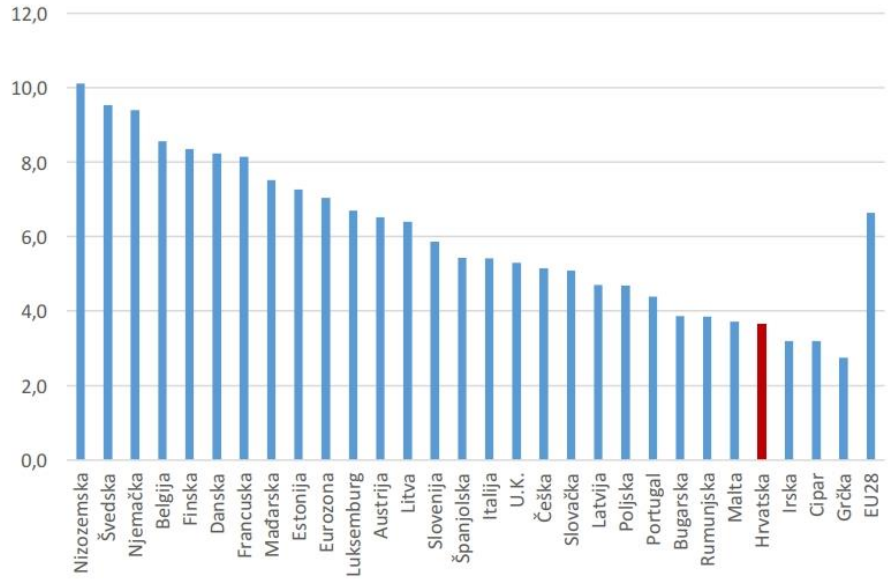

Grafikon 34: Kamatna marža i prinos na kapital (ROE) (bez Grčke)

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

[65] Grčko odstupanje (prinos od oko 8%) može se isključiti kao odstupanje izvan normalnog funkcioniranja tržišta. Na slici 12 je provjeren učinak normalizacije hrvatskog ROE koji je na slici pod utjecajem konverzije. Normalizacija hrvatskog ROE oko 9% nema učinak na R2 .

Stopa povrata na kapital (ROE) nije korelirana s maržom zbog relativno malog udjela dobiti u marži (nakon namire operativnih i regulatornih troškova i troška rizika) te zbog velikih razlika između zemalja u pogledu angažmana kapitala po jedinici kredita. Hrvatska se prema pokazatelju financijske poluge (slika 13) nalazi među pet bankovnih sustava s najmanjom financijskom polugom u EU. U skupini bankovnih sustava s najmanjom polugom nalaze se sustavi koji su dokapitalizirani tijekom krize (Irska, Cipar, Grčka). Postavlja se pitanje jesu li rizici u Hrvatskoj zaista veliki kao u krizom zahvaćenim sustavima, što bi opravdavalo visok angažman kapitala? Slabije razvijeni i rizičniji sustavi koji nisu imali financijsku krizu (npr. Rumunjska, Poljska) također imaju malu polugu, jer je oprez spram povećanih rizika u slabije razvijenim sustavima strukturno opravdan. Hrvatski bankovni sustav stoga treba promatrati kao dio skupine država u kojima zbog niže financijske poluge postoji potencijal za rast volumena posla, ali samo ako se ovlada rizicima. Potencijal za rast pokazuje i činjenica da je računovodstveni omjer kredita i kapitala u hrvatskim bankama oko dva puta niži od prosjeka EU. Barijeru za realizaciju tog potencijala ilustrira činjenica da je rizik mjeren spreadom državnih obveznica dva do tri puta veći od prosjeka EU.[66]

Grafikon 35: Broj jedinica kredita po jedinici angažiranog kapitala i rezervi 2015. (računovodstveni omjer)

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

[66] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Dosadašnja razmatranja mogu se sažeti u sljedećih pet propozicija:

1. Hrvatske banke natprosječno sudjeluju u zapošljavanju (1,3% od ukupnog broja zaposlenih radi u bankama) i BDP-u (3,9%) u usporedbi s bankama u EU.

2. Prihodi hrvatskih banaka natprosječno zavise o kamatnim prihodima, a o tome zavisi i kamatna marža. Marža je niža u zemljama u kojima banke u većem razmjeru sudjeluju u poslovima na tržištu kapitala. Međutim, ta veza nije odveć jaka.

3. Kamatna marža zavisi o volumenu; najužu korelaciju pokazuje s volumenom mjerenim pomoću nominalnog iznosa kredita po zaposlenom u bankama.

4. Mehanizam utjecaja volumena na maržu vidi se i kroz usku (negativnu) korelaciju između volumena i jediničnih operativnih troškova (ekonomije obujma) i kroz korelaciju troškova i pokazatelja penetracije digitalnih tehnologija.

5. Razlike u riziku između pojedinih država članica EU objašnjavaju razlike u visini kamatne marže, ali razlike u stopama profitabilnosti bankarskih sustava naizgled ne objašnjavaju razlike u maržama.[67]

Prethodni grafički prikazi proizlaze iz kompleksnih odnosa u kojima nije lako razlučiti uzročno-posljedične veze. Na primjer, rast produktivnosti mjerene pomoću kredita po zaposlenom dovodi do smanjenja kamatne marže i može se promatrati kao dio razvojnog procesa u kojem se isprepliću brojne silnice. Troškovi se smanjuju s rastom volumena, tehnologija se razvija i njena uporaba širi. Tehnologija djeluje kao vanjski faktor koji utječe na smanjenje troškova. Uz to, u sklopu razvojnog procesa širi se i nebankovno posredovanje odnosno tržište kapitala, što dovodi do diversifikacije izvora prihoda banaka, ali i do veće raznolikosti izvora financiranja i smanjenja rizika dužnika. Smanjenje rizika pak povratno utječe na snižavanje marži. Konkretni odnosi i snaga utjecaja u pojedinim zemljama zavise o historijskim specifičnostima. Postavlja se pitanje može li se tako složen splet odnosa promatrati u sklopu linearnih veza? Linearna regresijska analiza koja objašnjava maržu pomoću mjera volumena, digitalizacije, troškova, rizika i dobiti pokazuje iznenađujuću objašnjavajuću moć. Zavisna varijabla koju pokušavamo objasniti u sljedeće dvije jednadžbe sastoji se od 28 opažanja kamatnih marži za nacionalne bankovne sustave država članica EU.

[67] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Prva jednadžba objašnjava varijacije marži među zemljama pomoću mjere volumena (kredita po zaposlenom), stope povrata ROE i mjere rizika (prinosa na 10-godišnje državne obveznice). Koeficijenti uz volumen i rizik su statistički značajni te djeluju s očekivanim predznakom. Međutim, utjecaji nisu jaki. Parametar uz produktivnost od - 0,11 znači da se marža stanjuje za samo 11 baznih bodova kada produktivnost naraste za milijun eura po zaposlenom. To je mnogo povećanja kreditne aktivnosti za mali dio objašnjene razlike u maržama. Rizik također nema odveć jako djelovanje; smanjenje prinosa za 1 postotni bod smanjuje maržu za 16 baznih bodova. Utjecaj stope dobiti, čak i kada bismo zanemarili da nije statistički značajna, još je manji, kao što sugerira prikaz na grafikonu 34.[68]

Tablica 6: Jednadžba 1

R2adj = 0,70	Koeficijent	Standardna greška	t-statistika	p-vrijednost
Konstanta	2,064	0,346	5,959	0,000
Krediti po zaposlenom u mil EUR	-0,110	0,020	-5,429	0,000
ROE u %	0,026	0,019	1,344	0,192
Prinos na 10-godišnje državne obveznice, kraj 2016.	0,155	0,061	2,538	0,018

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Jednadžba 1 nema zadovoljavajuća obilježja. To je očekivano, jer utjecaj produktivnosti u bankarstvu se očituje kroz složene kanale koji nisu adekvatno opisani u gornjoj jednadžbi. Osim kroz rast volumena, gospodarski razvoj djeluje kroz tehnološki napredak, povećanje troškovne efikasnosti, diversifikaciju izvora prihoda i razvoj tržišta kapitala. Te veze su ispitane u jednadžbi 2 koja pokušava obuhvatiti složenije odnose. Rezultati pokazuju da je izravan učinak rasta produktivnosti (krediti po zaposlenom) relativno slab; zemlje koje imaju veću produktivnost (kredite) za milijun eura po zaposlenom u prosjeku imaju samo 6 baznih bodova manju kamatnu maržu. Međutim, produktivnost je povezana s povećanom troškovnom efikasnošću koja je izravno uključena u jednadžbu preko omjera operativnih troškova i aktive (definicija ECB-a). Smanjenje ovog troškovnog omjera proporcionalno smanjuje maržu: približno postotni bod za postotni bod (koeficijent 0.93 ne odstupa značajno od jedan). Prema tome, troškovna efikasnost, koja je pod utjecajem volumena (ekonomija

[68] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

obujma) i svih drugih faktora, što uključuje i rizike koji utječu na volumene, važna je odrednica kamatnih marži.[69]

Tablica 7: Jednadžba 2

R2adj = 0,86	Koeficijent	Standardna greška	t-statistika	p-vrijednost
Konstanta	0,757	0,529	1,432	0,167
Krediti po zaposlenom u mil EUR	-0,055	0,019	-2,945	0,008
Udjel kamatne marže u bruto dohotku u %	0,013	0,004	3,166	0,005
ROE u %	0,037	0,015	2,459	0,023
Operativni troškovi u % ukupne aktive	0,925	0,314	2,945	0,008
DESI pokazatelj upotrebe digitalnih tehnologija u bankarstvu (3c1)	-0,765	0,481	-1,592	0,126
Prinos na 10-godišnje državne obveznice, kraj 2016.	0,047	0,048	0,963	0,346

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Treba uočiti da je koeficijent uz tehnološki indikator raširenosti internet bankarstva (vidjeti dodatak na kraju) u drugoj jednadžbi rubno značajan, ali i relativno snažan. Promjena pokazatelja DESI 3c1 za 0,1 (raspon vrijednosti je od 0 do 1) velika je promjena, a ona smanjuje maržu za 8 baznih bodova. To znači da je 50%-tni udjel korisnika internet bankarstva povezan s 0,4 postotna boda manjom maržom. Parametar uz stopu dobiti statistički je značajan, ali je utjecaj malen; na primjer, smanjenje stope dobiti za 5 postotnih bodova povezano je sa 20 baznih bodova (0,2 pp) manjom maržom. Parametar uz rizik više nije značajan, vjerojatno zbog korelacije s drugim varijablama koje «kupe» utjecaj općeg rizika. No, efekt produktivnosti je robustan, bez obzira na specifikaciju modela.

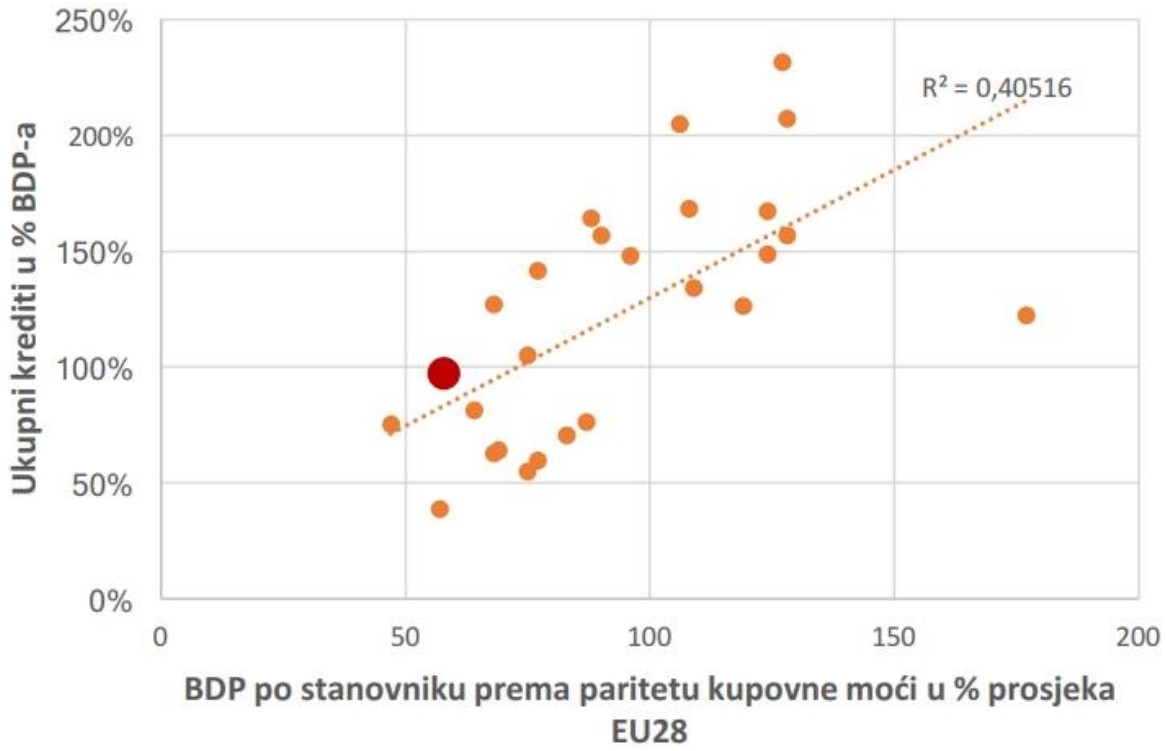
Nameće se pitanje može li se razvojni proces na tržištu kredita nekako potaknuti; može li se pogodovati rastu tako da troškovna efikasnost raste, a marže padaju zbog rasta volumena, troškovne efikasnosti i tehnološkog napretka? Odgovor ne zavisi samo o ponudi odnosno o bankama, nego i o potražnji za kreditima. Različita istraživanja pokazala su važnu ulogu

[69] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

potražnje u određivanju promjena kredita. Ako razvitak ponude i stvarnih kapaciteta potražnje nisu uravnoteženi, prijete krize prezaduženosti. Zato treba voditi računa o održivosti na obje strane tržišta. Potražnja i kapacitet za zaduživanje moraju biti približno usklađeni s dostignutom razinom gospodarskoga razvitka. Stoga se potencijal za održiv rast zaduženosti može grubo procijeniti usporedbom produktivnosti odnosno financijske dubine s dostignutim stupnjem gospodarskog razvitka.

Grafikoni 36-39 prikazuju razvitak mjeren realnim BDP-om po stanovniku na osi x, dok osi y prikazuju različite mjere produktivnosti kreditnog posredovanja. Luksemburg i Cipar nisu uključeni, zbog specifičnih omjera u zemljama koje funkcioniraju kao specijalizirani financijski centri.

Grafikon 36 prikazuje srednje jaku vezu između stupnja razvitka i ukupne kreditne dubine (ukupni krediti / BDP). Podatak za Hrvatsku prikazan je većim crvenim krugom i nalazi se malo iznad regresijske linije koja opisuje očekivani odnos tj. očekivanu kreditnu dubinu za dani stupanj gospodarskog razvitka.[70]

[70] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 36: Kreditna dubina naspram stupnja razvitka 2015. za EU26

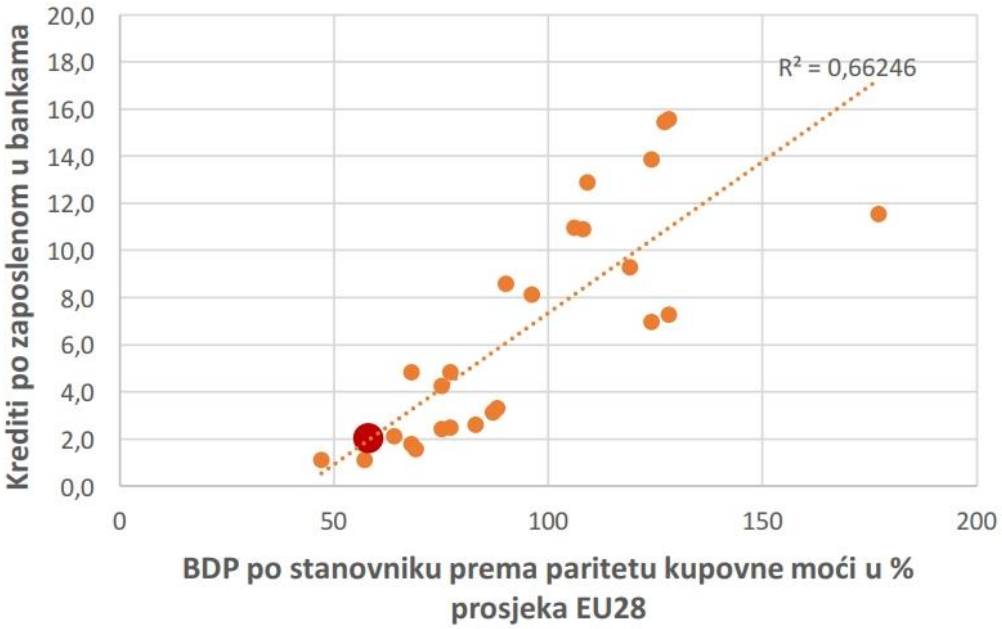
Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Bivše socijalističke zemlje nalaze se uglavnom ispod regresijske linije u lijevom dijelu prikaza. One imaju potencijala za brži rast ukupnih kredita od relativnog realnog BDPa (u odnosu na prosjek EU) u dugom roku. Danas razvijene europske zemlje nalaze uglavnom iznad linije, ili vrlo blizu nje. Njihov je potencijal za daljnje kreditno produbljivanje (rast omjera kredita i BDP-a) ograničen. Odstupanje Irske krajnje desno na slici može se ignorirati zbog specifičnog načina obračuna BDP-a.[71]

Pri interpretaciji slike treba voditi računa o dva ograničenja. Prvo, na osi y su prikazani krediti svim sektorima. Zbog toga će se sektori u nastavku analize prikazati odvojeno, ne bi li se uočile razlike u razvitku kreditiranja poduzeća i stanovništva. Drugo, ako krediti rastu istom brzinom kao i BDP, a BDP u zemlji raste istom brzinom kao BDP u EU, vodoravan položaj na slici se neće promijeniti. Prema tome, tek brži rast BDP-a od rasta u EU otvara prostor za relativno brz rast kredita, pri čemu se položaj zemlje u isto vrijeme može normalizirati u smislu približavanja pravcu.

Na grafikonu 37 se umjesto omjera kredita i BDP-a koristi iznos kredita po zaposlenom. Hrvatski omjer od dva milijuna eura ne odstupa od očekivane vrijednosti. Stoga se može očekivati da će se uravnoteženi rast u budućnosti odvijati duž linije, zavisno o tempu razvojne konvergencije (približavanju prosječnoj razvijenosti EU).

[71] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

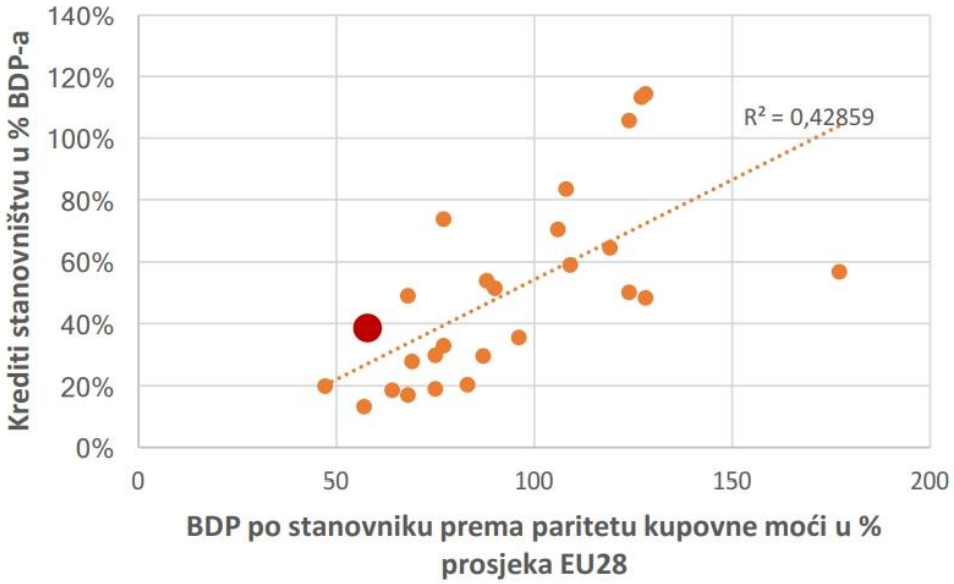

Grafikon 37: Kreditna dubina naspram stupnja razvoja 2015. za EU26

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Kada je riječ o kreditima stanovništvu u % BDP-a, položaj Hrvatske malo je više odmaknut od regresijske linije prema gore u usporedbi sa grafikonu 36. To ukazuje na dugoročno slabije potencijale za rast u odnosu na ukupne kredite.[72]

[72] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

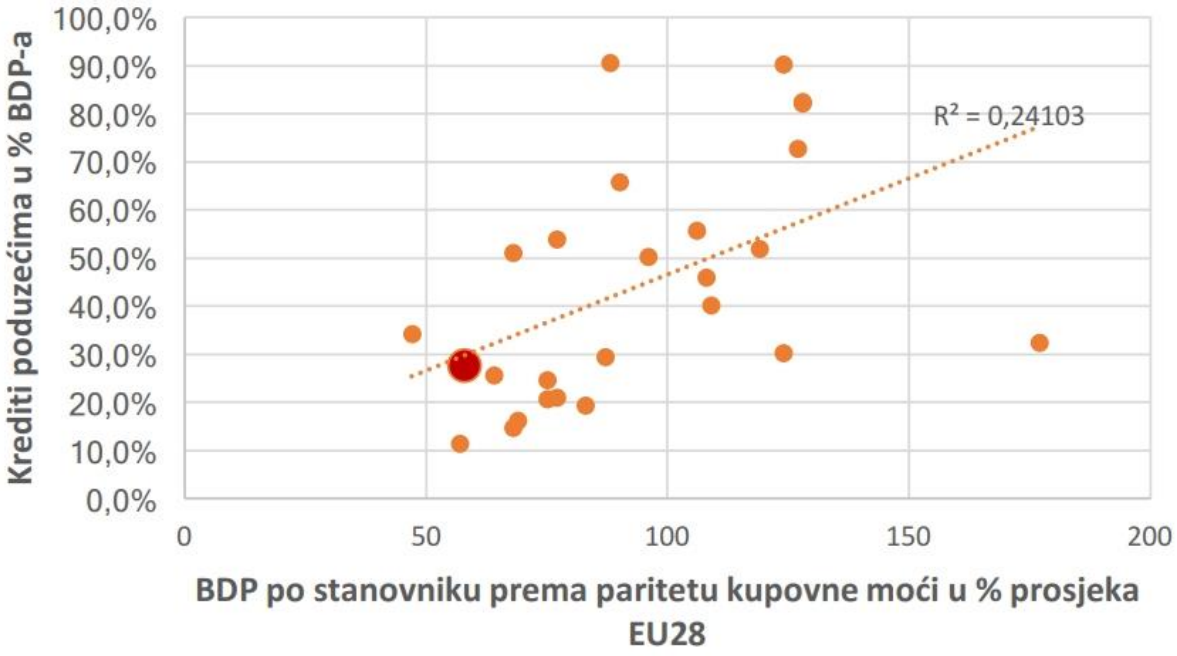

Grafikon 38: Krediti stanovništvu u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

Međutim, proces razduživanja i rješavanje slučaja franak dovelo je do smanjenja iznosa kredita stanovništvu u uvjetima početka ekonomskog oporavka, pa se omjer u odnosu na BDP potkraj 2016. može procijeniti na 35%, što je znatno ispod 38% koliko je na slici prikazano za kraj 2015. S druge strane, u pogledu kredita poduzećima (grafikon 39) veza je očigledno slabija, ali Hrvatska je sada pozicionirana s druge (donje) strane regresijske linije. To može značiti dugoročni potencijal rasta kreditiranja poduzeća.[7374]

[73] U toku 2016. došlo je do dodatnog smanjenja omjera (udaljavanja od regresijske linije) zbog rasta BDP-a. U toku 2017. očekuje se nastavak prodaja portfelja u uvjetima rasta BDP-a, pa nećemo mnogo pogriješiti ako pretpostavimo da omjer trenutno ne iznosi 28% kao potkraj 2015., nego između 26% i 27% BDP-a.
[74] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 39: Krediti poduzećima u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

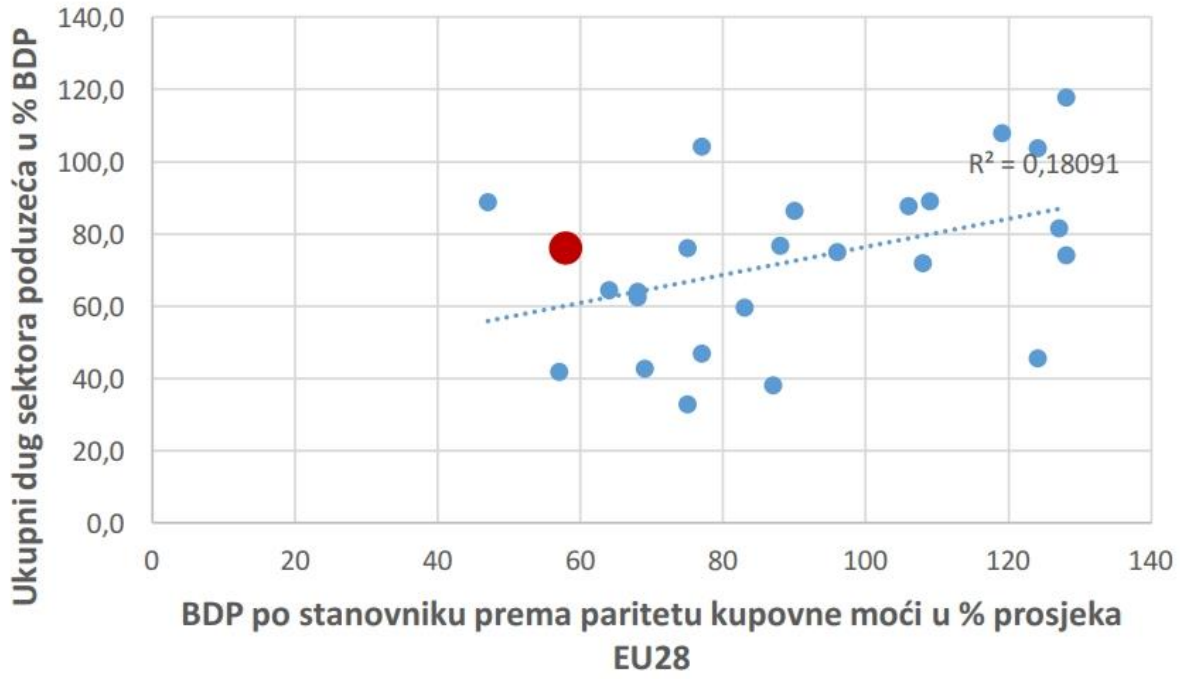
Ipak, potreban je veliki oprez pri tumačenju položaja u odnosu na pravac kao potencijala (iznad linije manji potencijal nego ispod linije). Kreditna zaduženost sektora stanovništva kod domaćih banaka predstavlja dobru aproksimaciju ukupnog sektorskog duga, ali to nije slučaj kod sektora poduzeća. Dugovi temeljem ugovora o leasingu, izdanih obveznica i najvažnije - dugovi prema inozemnim kreditorima - čine razliku između ukupnog duga sektora poduzeća, koji je prikazan na grafikonu 40 i duga zabilježenog u kreditnim portfeljima banaka, koji je prikazan na grafikonu 39. Grafikon 40 ima istu strukturu kao grafikon 39, samo os y ne mjeri kredite domaćih banaka poduzećima, nego ukupan (konsolidirani) dug sektora poduzeća u % BDP-a.

Već se na grafikonu 39 u usporedbi s ranije prikazanim slikama dalo naslutiti da je veza dugova poduzeća i dostignute razine razvoja slabija nego kod kredita stanovništvu.[75]

[75] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Grafikon 40 potvrđuje da je ta veza slaba. Iako se podatak za Hrvatsku pozicionira iznad regresijskoga pravca - što ukazuje na relativno zadužena poduzeća u odnosu na dostignuti stupanj razvitka - pravac nije statistički značajan. Uz to treba imati na umu da je položaj Hrvatske na donjoj slici uvjetovan vanjskim dugom HAC-a i Agrokora.

Općenito postoje ispodprosječno razvijene zemlje s relativno zaduženim poduzećima. Dvije visoke (zaduženije) točke iznad crvenoga hrvatskog kruga na grafikonu 40 su Bugarska i Portugal. U istoj razvojnoj zoni postoje i zemlje s izrazito nisko zaduženim poduzećima. U Rumunjskoj, Poljskoj, Češkoj i Slovačkoj konsolidirani dug sektora poduzeća na prelazi 50% BDP-a. U desnom dijelu slike, među razvijenim europskim državama, postoji uža korelacija između dostignute razine razvoja i zaduženosti sektora poduzeća, no značajno je odstupanje Njemačke prema dolje (najudaljenija točka na jugoistoku grafikona). Njemačka poduzeća su kapitalno izuzetno jaka, jer im je relativna zaduženost niža od 50%.[76]

Grafikon 40: Konsolidirani dug sektora poduzeća u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26

Izvor: HUB, https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf

[76] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Položaj hrvatskih tvrtki znatno iznad pravca na grafikonu 40 (crveni krug) treba objasniti kreditima velikih poduzeća uzetim u inozemstvu. Rezultat se, uz ogradu, može tumačiti i kao predviđanje da bi u budućnosti domaći krediti banaka poduzećima mogli rasti brže od ukupnog duga sektora poduzeća[77], jer je dug poduzeća prema domaćim bankama razmjeno nizak (grafikon 39).

Takav se razvoj može dogoditi na dva načina:

1. Snažnije okretanje banaka prema domaćem SME sektoru, koji je prirodno upućen na domaće banke. Međutim, to se ne može dogoditi bez smanjenja rizika odnosno kapitalnog jačanja malih i srednjih poduzeća.

2. Razduživanje srednjih i velikih poduzeća u inozemstvu i djelomično okretanje ka domaćim bankama, što se može dogoditi samo u slučaju bitnog smanjenja regulatornih troškova i rizika zemlje, jer bez toga cijena novca ne može biti konkurentna na domaćem tržištu u odnosu na strano.

Otud proizlaze tri ključne mjere koje mogu izravno ili neizravno potaknuti domaću kreditnu aktivnost:

1. Razvoj tržišta kapitala i mjere usmjerene kapitalnom jačanju malih i srednjih poduzeća (garantne sheme, poticanje ulaganja, venture capital fondovi) (HUB Analize, 2015b).

2. Fiskalna disciplina i dobre politike radi smanjenja rizika države.

3. Smanjenje regulatornih troškova na putu konvergencije prema regulatornim parametrima Euro područja.

Nije moguće predvidjeti hoće li se ove mjere doista i poduzeti. Uz to, potencijali za osobito brz rast kredita stanovništvu vrlo su upitni (jer je kreditna dubina nešto veća od očekivane vrijednosti). Postavlja se pitanje koliki je realan potencijal za održiv kreditni rast u Hrvatskoj.[78]

[77] Rezerva se odnosi na činjenicu da je veza prikazana na slici 17 slaba i da je nagib pravca pod snažnim utjecajem irskog odstupanja (točka desno na toj slici). Ako se Irska izbaci sa slike, položaj Hrvatske se mijenja i dospijeva malo iznad pravca.

[78] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

Možemo reći kako je uspostavljena uska korelacija između oporavka ekonomske i kreditne aktivnosti (kada je riječ o kreditiranju poduzeća), reforme poslovne klime, sektora poduzeća i napose bolje korištenje EU fondova, te kako postoji ozbiljan potencijal za učvršćivanje veze između kredita i rasta. Tako se potvrđuje ključna uloga kreditnih posrednika u održanju i ubrzanju ekonomskoga rasta.[79]

Na temelju provedenog sekundarnog istraživanja zaključuje se kako:

- H1 – Poslovno bankarstvo ima prevladavajuće pozitivnu ulogu u razvoju hrvatskog gospodarstva,

te se potvrđuje prva od dvije postavljene hipoteze.

[79] HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf, (26.08.2019.).

6. ZAKLJUČAK

Evolucija bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj u neposrednoj je vezi s razvojem hrvatskog gospodarstva. Poznavanje domaćeg tržišta, podrška i znanje koje banke pružaju svojim klijentima te iskustva i informacije koja se prenose poslovnim subjektima rezultiraju pozitivnim poslovanjem odnosno jačanjem svih sektora gospodarstva u kojem se poslovanje odvija.

U ovom radu analizirala se kauzalno posljedična veza između varijabli, no nije se provodilo testiranje, a to nam postavlja otvorena pitanja za dodatna empirijska istraživanja kako bi se utvrdio konkretan utjecaj pojedine varijable na drugu. Ovom temom pružio se relevantan pregled postojećih teorijskih saznanja te se istražila veza između poslovnog bankarstva i gospodarstva u Hrvatskoj.

Temeljem provedenog istraživanja može se zaključiti kako je uspostavljena uska veza između brzine rasta novoodobrenih kredita poduzećima i gospodarskoga rasta te da poslovne banke u Hrvatskoj imaju ključnu ulogu u održivosti i ubrzanju gospodarskog rasta u Hrvatskoj.

Putem grafikona i metoda regresijske analize dolazi se do saznanja kako veza između kredita poduzećima i BDP-a u odnosu na kredite stanovništva slabija iako usprkos tome krediti poduzeća imaju veći dugoročni potencijal rasta u odnosu na kredite stanovništva.

Krediti poduzećima značajnije utječu na rast i razvoj gospodarstva u odnosu na kredite stanovništvu zbog činjenice da se krediti poduzećima koriste u najvećoj mjeri u svrhu novih dodatnih investicija i podizanja vrijednosti imovine. Krediti stanovništvu izravno ne utječu na gospodarstvo, već kroz povećanje osobne potrošnje doprinose rastu gospodarstva.

Kratkoročnim i dugoročnim financiranjem, posebnim kreditnim programima, garancijama i akreditivima banke ostvaruju kvalitetnu suradnju s poslovnim partnerima. Ugovaranje poslova na domaćem i međunarodnom tržištu je ugodnije, lakše i sigurnije putem bankarskog poslovanja. Sve to neizbježno vodi razvoju i rastu hrvatskog gospodarstva. Treba napomenuti da stabilno i pojačano gospodarstvo rezultira većim i jačim financijskim tržištem na kojem banke posluju.

Zbog brojnih značajnih kreditnih i depozitnih poslova banke imaju ključnu ulogu posrednika između pozajmljivača i kreditora banke te na takav način djeluju na stabilnost gospodarstva. Upravo iz tih razloga brojna gospodarstva ulažu vlastite napore, prvenstveno na stabilnost bankarskog sektora, što se ujedno moglo i vidjeti tijekom zadnje svjetske krize koja je počela 2009. godine kada su mnoge države ulagale velika sredstva sa ciljem stabilizacije bankarskog sustava. Za hrvatsko bankarstvo je karakterističan mali broj banaka koji je većinski u inozemnom vlasništvu dok je glavnina poslovanja svedena na pet velikih banaka.

Bez gospodarskog sustava ne bi bilo bankarstva, ali bez bankarskog sustava nema rasta i razvoja gospodarstva. On osigurava stabilnost financijskog sustava i gospodarstva jedne države, likvidnost i sigurnost novčane imovine, brz i pouzdan prijenos (posebice u današnje vrijeme ubrzanog tehnološkog napretka), povrat na štednju, kontrolu rizika, pristup kreditima te financijske savjete koji pomažu poduzetnicima da unaprijede poslovanje.

Može se reći kako su izravni učinci banaka u gospodarstvu mjerljivi te su krediti poduzećima 2016. godine iznosili između 26 i 27 % BDP-a a omjer kredita stanovništva u odnosu na BDP 35%, ali posredni učinci su mnogobrojni i kvantitativno mnogo veći zbog efekta multiplikativnosti.

LITERATURA

Knjige:

1. Bađun, M. (2009): Financijsko posredovanje banaka i ekonomski rast: pregled empirijskih istraživanja, Financijska teorija i praksa, 33 (2)
2. Božina, L. (2008.): Novac i bankarstvo, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“, Pula
3. Casu, B., Girardone, C., Molyneux, P. (2006): Introduction to banking, Pearson Education Limited, Harlow, England
4. Čavrak, V. i drugi (2011): Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura, Zagreb
5. Dalić, M. (2002): Usporedna analiza hrvatskog bankarskog sustava i financijskih sustava naprednih tranzcijskih zemalja, Privredna kretanja i ekonomska politika, br. 92
6. Družić, I. i suradnici (2003.): Hrvatski gospodarski razvoj,Politička kultura, Zagreb
7. Dumičić, K., Pavković, A., Antić, J. A. (2012): Mjerenje koncentracije u bankarstvu u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 10 (2)
8. Ercegovac, R. (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split
9. Gregurek, M., Vidaković N. (2013.): Bankarsko poslovanje, 2. izd., Visoko učilište EFECTUS – visoka škola za financije i pravo, Zagreb
10. Jakovčević, D. (2001): Bankovni potencijali, poslovna spajanja banaka i razvitak hrvatskog gospodarstva, Ekonomski pregled, 52 (11 – 12)
11. Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Hrvatskoj, HNB, Zagreb
12. Mishkin, F. S., Eakins, S. G. (2005): Financijska tržišta + institucije, MATE, Zagreb
13. Rose, P. S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE, Zagreb
14. Saunders, A., Cornett, M. M. (2006.): Financijska tržišta i institucije: moderno viđenje, 2. izd., Masmedia, Zagreb
15. Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993. – 2002.), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, god. 1, br. 1,
16. Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, 4. izd., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 309-376

17. Živko, I., Kandžija, V. (2014.): Upravljanje bankama, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište u Mostaru i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru

Izvori s Interneta:

1. HUB (2017.): Banke i razvoj: Strukturna analiza iz perspektive početka 2017., https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/ha58_bankeirazvoj_finalno.pdf (26.08.2019.)
2. HGK, Gospodarska kretanja ½ (2019.), raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja125ca5bf329edbd.pdf (30.07.2019.)
3. HNB, Bilten o bankama 31, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama (21.08.2019.)
4. HNB, raspoloživo na: https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloga-hnb-a (20.8.2019.)
5. www.dzs.hr
6. www.ijf.hr

POPIS TABLICA

Tablica 1: Različite vrste poduzeća koja pružaju financijske usluge, a koje se nazivaju bankama.....15

Tablica 2: Vlasnička struktura banaka i udio njihove imovine u imovini svih banaka, na kraju razdoblja.....29

Tablica 3: Poslovne banke koje djeluju u Hrvatskoj na dan 19.7.2019. 29

Tablica 4: Učinak MSFI-ja 9 na kapital, u tisućama kuna.....32

Tablica 5: Osnovni makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva.....36

Tablica 6: Jednadžba 1.....80

Tablica 7: Jednadžba 2.....81

POPIS SLIKA

Slika 1: Uloga HNB-a u financijskoj stabilnosti.....26

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Udjeli imovine, kredita i depozita najvećih banaka u ukupnoj imovini, kreditima i depozitima svih banaka, na dan 31. prosinca 2017. 28

Grafikon 2: Broj banaka i Herfindahl-Hirschmanov indeks (HHI) za imovinu banaka.....28

Grafikon 3: Realne stope rasta BDP-a.....39

Grafikon 4: Industrijska proizvodnja.....40

Grafikon 5: Promet u trgovini na malo.....42

Grafikon 6: Međugodišnje stope kretanja turističkih dolazaka i noćenja.....43

Grafikon 7: Prijevoz putnika i robe.....44

Grafikon 8: Obujam građevinskih radova.....46

Grafikon 9: Doprinos osnovnih komponenata godišnjem indeksu potrošačkih cijena.....47

Grafikon 10: Potražnja za radom, godišnje stope promjene.....49

Grafikon 11: Kretanje bruto i neto plaće.....50

Grafikon 12: Inozemna izravna ulaganja.....52

Grafikon 13: Platna bilanca, saldo tekućeg računa u trećem kvartalu.....53

Grafikon 14: Godišnji porast robnog izvoza i uvoza u kunama.....55

Grafikon 15: Prosječni srednji tečaj HRK/EUR i HRK/USD.....56

Grafikon 16: Promet na Zagrebačkoj burzi.....58

Grafikon 17: Godišnje stope rasta stanja kredita stanovništvu prema vrstama kredita.....59

Grafikon 18: Nepodmireni nalozi i blokirani poslovni subjekti.....60

Grafikon 19: Prihodi i rashodi državnog proračuna po mjesecima.....62

Grafikon 20: Dug opće države.....63

Grafikon 21: Visina i struktura bruto inozemnog duga.....65

Grafikon 22: Konsolidirani financijski rezultat poslovanja poduzetnika.....66

Grafikon 23: Promjene različito definiranih kredita domaćem privatnom sektoru u odnosu na isto razdoblje protekle godine u %.....67

Grafikon 24: Udjeli hrvatskih banaka u zaposlenosti i BDP-u 2015.....69

Grafikon 25: Udjel neto kamatnog prihoda u ukupnom bruto dohotku banaka u %.....71

Grafikon 26: Veći udjeli ne-kamatnih prihoda povezani su s manjim kamatnim maržama (Hrvatska istaknuta crvenim krugom).....72

Grafikon 27: Kamatna marža 2015. 73

Grafikon 28: Države članice s manjim volumenom aktivnosti (krediti u odnosu na BDP) imaju veće kamatne marže.....73

Grafikon 29: Krediti po zaposlenom 2015. u milijunima eura.....74

Grafikon 30: Krediti po zaposlenom naspram kamatne marže.....75

Grafikon 31: Kako obujam aktivnosti djeluje na jedinične troškove.....76

Grafikon 32: Nove tehnologije i troškovna struktura u europskom bankarstvu 2015. 76

Grafikon 33: Kamatna marža i prinos na 10-godišnje državne obveznice (bez Grčke).....77

Grafikon 34: Kamatna marža i prinos na kapital (ROE) (bez Grčke).....77

Grafikon 35: Broj jedinica kredita po jedinici angažiranog kapitala i rezervi 2015. (računovodstveni omjer).....78

Grafikon 36: Kreditna dubina naspram stupnja razvitka 2015. za EU26.....83

Grafikon 37: Kreditna dubina naspram stupnja razvoja 2015. za EU26 84

Grafikon 38: Krediti stanovništvu u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26.....85

Grafikon 39: Krediti poduzećima u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26.....86

Grafikon 40: Konsolidirani dug sektora poduzeća u % BDP-a naspram stupnja razvoja 2015. za EU26.....87

SAŽETAK

Banke u Republici Hrvatskoj zauzimaju dominantno mjesto u financijskom sustavu, a primarnu poziciju imaju poslovne banke. One su najaktivnije financijske institucije, i u platnom sustavu te na sva tri financijska tržišta: novčanom, deviznom i tržištu kapitala.

Hrvatska kontinuirano pokušava ekonomski sustići razvijeni svijet pa stoga u centru pozornosti ima gospodarski rast. Suvremeni gospodarski tempo povezan je s dominantnom ulogom maloga i srednjega poduzetništva, te činjenicom postojanja veće fleksibilnosti i prilagodljivosti obrta, malih i srednjih poduzeća u suvremenim globalizacijskim turbulentnim uvjetima.

Procjena BDP-a koji stvaraju banke zavisi o tri veličine: neto kamatnoj marži, kreditnoj dubini mjerenoj odnosom kredita i BDP-a i udjelu kamatne marže u bruto dohotku. Udjel kamatne marže u bruto dohotku zavisi o razvijenosti tržišta kapitala ili općenito o sudjelovanju banaka u financijskom posredovanju povrh standardnih depozitno-kreditnih poslova.

Uspostavljena je uska korelacija između oporavka ekonomske i kreditne aktivnosti (kada je riječ o kreditiranju poduzeća), reforme poslovne klime, sektora poduzeća i napose bolje korištenje EU fondova, te kako postoji ozbiljan potencijal za učvršćivanje veze između kredita i rasta. Potvrđuje se ključna uloga kreditnih posrednika u održanju i ubrzanju ekonomskoga rasta.

Ključne riječi: poslovne banke, krediti, ekonomski rast

SUMMARY

In the financial system in the Republic of Croatia banks holds a dominant position in the financial system and business banks have the primarly role. They are the most active financial institutions, both in the payment system and in all three financial markets: monetary, foreign exchange and capital market.

Croatia is constantly trying to catch up with the developed world economically, and therefore economic growth is in the spotlight. The contemporary economic pace is related to the

dominant role of SME's and the fact that there is greater flexibility and adaptability of crafts, SME's in the modern globalization of turbulent conditions.

The estimated GDP generated by banks depends on three quantities: net interest margin, credit depth measured by the loan to GDP ratio, and the share of the interest margin in gross income. The share of the interest margin in gross income depends on the development of the capital market or, in general, on the participation of banks in financial intermediation in addition to standard deposit-loan operations.

There is a close correlation between economic and credit recovery (in terms of corporate loans), reform of the business climate, the corporate sector and, in particular, better use of EU funds, and that there is serious potential to strengthen the link between loans and growth. The key role of credit intermediaries in maintaining and accelerating economic growth is confirmed.

Key words: business banks, loans, economic growth